

A

DUBNICZI KRÓNIKA.

(FORRÁSTANULMÁNY.)

IRTA

DOMANOVSKY SÁNDOR.

✧

— KÜLÖN LENYOMAT A „SZÁZADOK” 1899-İK ÉVI FOLYAMÁBÓL. —

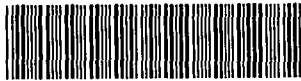
*Nagyrágos Dr. Mátyás Sándor egyetemi tanár
úrnak mély tisztelettel és hálaján jelölve
Domanovszky Sándor*

BUDAPEST.

AZ ATHENAEUM IROD. ÉS NYOMDAI R. T. KÖNYVNYOMDÁJA.

1899.

JATE Egyetemi Könyvtár

J000103043

19312

Illésházy István 1838-ban elhalván, benne kihalt az Illésházjak híres családja. Még tizenkét évvel előbb Mednyánszky Alajos báró a legnagyobb elragadtatással dicsérte *Dubnicz* urát és a kastélyban őrzött nagyszerű gyűjteményeit.

»Der Freund der Lectüre — írja Mednyánszky — findet eine Auswahl unter mehreren tausend Bänden der mitunter kostbaren Werke und Manuscripte; wen Musik ergetzt, der wendet sich zu den Mälzlichen Maschinen, die ihn stets mit dem neuesten, was die Kaiserstadt — diese Residenz der Tonkunst — liefert, bekannt machen; wer an vaterländischen Alterthümern Wohlgefallen findet, für dessen Schaulust sind Glasschränke da, deren Inhalt von hoher Kostbarkeit und Seltenheit ist; wen endlich Gemähle, Gewehre oder Pferde anziehen, kann seine — von der Gesellschaft erübrigte Zeit unter diese theilen, den sie sind von einer Art, die er nicht überall finden dürfte.«¹⁾

Utolsó gazdájával együtt azonban a sok szép gyűjtemény is odahagyta a dubniczi kastélyt. Csak a puszták falak maradtak; ma lakják, de a régi úri életnek utolsó nyomait már csak a pusztuló, elvaduló, noha még mindig szép kert mutatja.

A könyvtárt, melyet Mednyánszky első helyen említ a gyűjtemények közt, Illésházy már előbb, midőn jószágai javarészt el kellett adnia, a Magyar Nemzeti Muzeumban helyezte el, halálával pedig az egész gyűjtemény az intézet tulajdonába ment át. A sok értékes könyv között volt az a szép, eredeti bőrkötésű kézirat, melyet ma *Dubniczi Krónika* néven ismerünk.

Ennek a műnek az értékét, még mikor azt az Illésházy könyvtárban őrizték, Endlicher fedezte föl s ő is ismertette először 1826-ban a *Wiener Jahrbücher der Litteratur* című folyóiratban.²⁾

¹⁾ Mahlerische Reise auf dem Waagflusse. Pest, 1826. 75. l.

²⁾ Anzeige Blatt Nro. XXXIII—XXXIV.

Azután nem foglalkozott vele senki behatóbban. Csak *Toldy* emlékezik meg róla a Pozsonyi és Bécsi Képes Krónikához írt előszavaiban és *Döbrentey Gábor* csinált róla jegyzeteket,¹⁾ melyek azonban nyomtatásban napvilágot soha sem láttak.

Hosszu ideig csak egy ember méltatta kellő mértékben a *Dubniczi Krónika* értékét: — *Arany János*. Ő felismerte a krónika eredeti részének nagy becsét s *Szent-László* című költeményének és a *Toldi szerelme* több részének tárgyát is innen merítette.

Végre 1880-ban *Marczali Henrik* emlékezett meg róla »*A magyar történet kútforrása az Árpádok korában*« című művében, de természetesen csak annyiban, a mennyiben ezt a mű célja megkívánta és megengedte.²⁾

1884-ben aztán megjelent nyomtatásban a krónika teljes szövege. *Mátyás Flórián* adta ki, de taglalásába ő sem bocsátkozott.³⁾

A codex anyagát a magyar történetírók mind ez ideig nem is igen használták föl. Első, ki nagyobb mértékben használta tudományos kutatásai közt és kellőleg méltatta is értékét, *Huber Alfons* volt, ki nem késelt csodálkozását kifejezni azon, hogy történetíróink mennyire mellőzik ez igazán fontos kútfontket: »Auffallender Weise ist dieses Chronicon Dubnitzen, wie man es nennt, von den neueren Geschichtsschreibern fast gar nicht benützt worden. Die ungarischen Historiker haben sich lieber an Johann Dlugosz gehalten, der seine Historia Polonica erst nach 1455 verfasst und die ihm vorliegenden dürftigen Quellen in ganz willkürlicher Weise ausgeschmückt hat.«⁴⁾

Ezzel az *Endlicher* által fölfedezett és kellőleg csak kevesek által megbecsült krónikával kívánok foglalkozni. Már magában az is, hogy *Arany* ebből merített a *Toldi szerelméhez*, felkeltheti iránta érdeklődésünket, de a történész előtt értékét különösen az a két rész növeli, mely semmi más kéziratban nem maradt fen s két nevezetes nagy királyunk korára

¹⁾ *Döbrentey* jegyzete — az egész négy kis oldal — a *Dubniczi Krónikába* van betéve.

²⁾ Id. m. 54. l. Kissé bővebben a mű német kiadásában: *Ungarns Geschichtsquellen im Zeitalter der Árpáden*. Berlin, 1882. 62. l.

³⁾ *Florianus*: *Fontes Domestici*, vol. III. Mindeddig az eredeti részek is csak *Endlicher* ismertetéseiből, *Podhraczký* *Budai Krónika* kiadásának jegyzeteiből és *Toldy* *Analectáiból* voltak ismeretesek. Anonymi *Dubnicensis liber de rebus gestis Ludovici R. Hung.* 87—112. l.

⁴⁾ *Ludwig I. von Ungarn und die ungarischen Vasallenländer. Archiv für österreichische Geschichte*. Wien, 1885. 10—11. l.

vonatkozik: — az egyik *Nagy Lajos*, a másik *Mátyás király* korára.

* * *

A *codex* jó állapotban, szép eredeti bőrkötésben maradt korunkra és *Cod. Lat. Med. Aevi 165.* jelzéssel van ellátva. A kötésen belül egy erős bőrhártya tartja össze a lapokat, melyeknek szélessége $20\frac{1}{2}$ cm., magassága 28 cm. A krónika csak a papirlapok 2. a. oldalán kezdődik s az első papirlapon valamint a bőrhártyán és a kötési tábla belsején régi tulajdonosok nevei és későbbi följegyzések találhatók, de a lapok számozása mindazonáltal a szöveggel együtt indul meg. Maga a szöveg 102 lapot tölt be — közbeeső ürességekkel — s az író által már föl nem használt 103 és 104-ik lapra ismét csak későbbi följegyzések és tollpróbálgatások jutnak, mely utóbbiakból egypár még a bőrre is átér.

Kötése a Corvin-codexek kötésével egykorú, némileg hasonlít is azokhoz, a mennyiben szinte átveszi a velencei könyvkötészet jellemző motívumait, a keleties arabeszk-díszítményeket,¹⁾ melyek azonban még más nemzeti motívumokkal, virágékítményekkel vegyülnek. Csakhogy a Corvin-codexek virágékítményei lényegesen eltérnek a Dubniczi Krónika codexéitől, s azon virág-alakzatok közül, melyek annyira jellemzik a Corvina bőrkötéseit, egy sem található föl a krónika kötési tábláján; és míg az előbbieken a virágdísz ha nem is dominál, de legalább sűrűn van alkalmazva, addig a mi codexünkön elég szegényes szerep jut neki. Egyáltalában az egész kötés sokkal egyszerűbb, semhogy a Corvin-codexek közé tartozónak vélhetnők.

Ráth György a kötetet, mely — szerinte — 1480 körül készült, a Vitéz-codexek csoportjához sorolja és a Vitéz-féle Tertullian-codex rokonának tartja,²⁾ melyről Fraknoi azt írja, hogy »minden kétség nélkül Váradon készült és tanuságot tesz arról, hogy a váradi könyvkötők semmivel sem állottak olaszországi társaik mögött.«³⁾ De a Tertullian-codex kötése is egészen más valami.

¹⁾ V. ö. *Ongania*: L' arte della stampa nel rinascimento italiano, Venezia I. 107. l., II. 110. l. Északi vidékeken ez a motívum csak igen ritkán, egy-egy odaszakadt velencei kötésen látható. Igy *Holmes Specimen of Royal Fine and Historical Bookbinding selected from the royal Library Windsor Castle*. London, 1893. cz. szép gyűjteménye csak egy ily motívumú kötetet mutat fel: Pietro Bembo Historiájának velencei kötését, a 131-ik táblán.

²⁾ A Korvina önálló könyvkötési stílusa. *Magyar Könyvszemle*, 1897. 254. l.

³⁾ *Fraknoi*: Váradon írt Vitéz-codex. *Magyar Könyvszemle*, 1880. 246. l.

Noha épen váradi embernek kell tartanunk a krónika szellemi szerzőjét, a mennyiben speciálisan Várad vidéki dolgokat ír le és a nyugati eseményekből Mátyásnak Beatrixszal való házasságán kívül semmit sem ismer, még sem merjük azt állítani, hogy a kötés Váradon készült volna. Annyit azonban mégis valószínűnek tartunk, hogy magyar könyvkötő munkájával van dolgunk.

Az egész codex különben azt a benyomást teszi a szemlélőre, hogy a Budai Krónika kinyomtatása után azért iratott, mert a nyomtatott könyv kiállítása nem volt elég díszes s azt illuminálni már nem lehetett. Viszont készítője, vagy a kinek megbízásából készült, nem rendelkezett annyi pénzzel, vagy nem akart annyit rászánni, a mennyi egy szépen miniatúrázott hártya kézirat kiállításához szükséges. Innen magyarázható a kötés egyszerűsége és a papír használata is.

Noha az olcsó kiállításra való törekvés félreismerhetetlen, mégis mindent megtettek, hogy a kiállítás mennél díszesebb legyen; így a széles margó nagyban emeli a codex díszét. Az anyag gondos előkészítésének nyomai is mindenütt szemünkbe ötlenek. A sorok hosszát (12 cm.), és egymástóli távolságát ($\frac{1}{2}$ cm.) s a szöveghasábok magasságát (18 cm.) előre pontosan kiczirkalmazták és az ónvonalozás még a be nem írt üres helyekre és az utolsó lapokra is átterjed.

Az *írás*, mint már Endlicher megállapította, végig ugyanazon kézé, nagy szögletes barát-írás, milyen a XV. század közepéről és végéről való néhány kéziratban még fellelhető; ¹⁾ nagyon tetszetős és szép, s valószínűleg csak azért írták így a codexet, hogy ezzel is díszesebbé tegyék kiállítását.

Tervbe vették a krónika *illusztrálását* is, a mint az a szövegben mindenfelé látható üresen hagyott helyekből szembe-tűnő. De sajnos, mindezek betöltetlenül maradtak, minthogy a krónikát nem fejezték be. Csak az 1. a. lapon van rajzolás is. Ezen a lapon két helyet is hagytak üresen (8 cm. széles és 6—8 cm. magas) úgy, hogy mellette írtak is. A felsőn egy ónrájk elmosódott körvonalai láthatók, melyek ülő Mária alakot sejtetnek, míg az alsó határozott fekete tentarájk vörös mellék-vonalakkal: trónoló koronás férfialakot ábrázol, az atyaistent, ki kezei közt tartja a feszületet, palástja mellén összeérő végeit pedig kiterjesztett szárnyú galamb fűzi össze. De ezt a szent-háromság-képet is későbbinek kell tartanunk már az íróanyag különbsége miatt is; a ténna, mind a fekete mind a vörös, sokkal kevésbé tartotta meg színének eredeti üdeségét,

¹⁾ Anzeige Blatt XXXIII. 3. 1.

mint a szöveg tentái, s fakóságuk miatt ez utóbbiaktól erősen elütnek.

A 20. a. oldalig a képeknek szánt helyeket is pontosan kiczirkalmazták, úgy hogy az üresen hagyott rész mellé még írtak is, a mi arra enged következtetnünk, hogy meglevő képeket — valószínűleg valamely más codexből — akartak a szövegbe illeszteni. A 20. a. lap után azonban már csak az 55. a. lapon fordul elő ilyen kiczirkalmazás; az üresen hagyott helyeknél ezentúl már csak a képek magasságára vannak tekintettel, szélességükre nem, — üresen hagyják végig az egész sort.

Ezeket a képeket azonban nem a Bécsi Képes Krónikából — az egyetlen mai napig fenmaradt illuminált és miniált rokon kéziratból — akarták átvenni, legalább a képeknek szánt ürességek elhelyezése ennek ellentmond. De nem is Thúrócziból, az 1484-ben nyomtatásban megjelent két illusztrált krónikából, a brünniből vagy az augsburgiból, mert itten sem felel meg sem az elhelyezés, sem a képek aránya, sőt még számuk sem.

De a krónika befejezetlenségének más feltűnő jelei is vannak: a majusculák vörös satirozása és az initialék sem készültek el. Az initialékat csak a 29. a. oldalig festették be s a vörös satirozással is csak idáig jutottak.¹⁾

Nagyon kevés az is, a mit a codex iratása utáni történetére csak következtethetünk. Az első lapokon és a táblán van ugyan néhány feljegyzés közt egy pár pusztán névbejegyzés is, valószínűleg olyanok nevei, kiknek a krónika birtokában volt, de ezek közül is az első csak 1583-ból való. Ebben az évben azonban már ketten is írták be nevöket a codexbe; egyik a kötés fatábláján alúl: 1583 — *Ran Javer — Sutan-sihon*, a másik az elől levő bőrlap előlapján: 1583 — *Sicut domino placuit — Fernandus Kapornam*; csak hogy a nevek teljesen ismeretlenek s a kézirat történetére épen semmi fényt sem vetnek.

Van egy másik évnélküli bejegyzés, mely kétszer is előfordul: a bőrlap előlapján és a szöveg előtti üres lap előlapján, a melynél legalább ismert névvel van dolgunk: *Nosce te ipsum — Joannes Izdenczy — Nemo sine crimine vivit*; de itt sem a tulajdonost ismerjük, a családra vonatkozó fogyatékos adataink miatt,²⁾ s így azt sem állapíthatjuk meg, hogy mikor lehetett a codex az Izdenczy család, illetőleg Izdenczy János birtokában.

¹⁾ A codex bővebb ismertetése »A Dubniczi Krónika kódexe« cz. dolgozatomban. *Magyar Könyvszemle*, 1899. évf. 1. füz.

²⁾ Nagy Iván: Magyarország családai, V. 271—272. II.

Ezekon kívül csak az Illésházy könyvtár vignettája — melyet a kötési tábla belsejére ragasztottak — képez fontos adatot a kézirat történetére, de arról sincs tudomásunk, hogy mikor és hogyan került a krónika a dubniczi könyvtár tulajdonába.

Kissé többet árulnak el az üres lapokra írt följegyzések, noha ezekből csak következtetéseket vonhatunk. Itt el kell tekinteniünk a 102. b. lapon beírt verstől, a 103. b. lapon olvasható 1547-ből származó magyar nyelvű fohászokodástól és néhány tollpróbálgatástól. Következtetéseinket öt följegyzésre alapíthatjuk, melyek az 1541 és 1555 év közé esnek. Ezek közül háromban van szó *Drágffyakról*, még pedig János fiáról Gáspárról 1543-ból, a hol egyszersmind említve van *Drágffy János* eleste a mohácsi csatában (magyar nyelven); továbbá Gáspárnak, János fiának haláláról 1546-ban, és végül Gáspár fiának Györgynek 1555-ben bekövetkezett haláláról.¹⁾ A nagyatyja, atya és fiu halálának pontos bejegyzése itt nem lehet pusztá véletlen.

Egy másik 1547-ből származó és valami hatalmaskodási esetre vonatkozó följegyzésben *Lapoos* és *Hozzufalwa* nevű helyekről tesznek említést, melyek a többi bejegyzésben is többször előforduló *Erdődde*l és *Kövárral* együtt a Drágffy család ősi birtokaihoz tartoztak.²⁾

Az ötödik bejegyzés, — korra nevezve az első (1541) — *Drugeth Antal* haláláról és Ungváron történt eltemetéséről tudósít. — A korra nézve utolsó bejegyzésben (1555) pedig *Báthory István* nevével találkozunk, a mi azért is figyelemre méltó, mert Báthory István szatmári és szabolcsi főispán neve a kézirat végén levő tollpróbálgatások között is előfordul. És e két név: a *Drugeth Antalé* és *Báthory Istváné*, szoros kapcsolatban van a *Bélteki Drágffy* családdal *Drágffy Gáspár* neje, *somlyai Báthory Anna* révén.

Somlyai Báthory Anna ugyanis *Báthory Istvánnak* Telegdi Katalintól született leánya volt, ki *Drugeth Antallal* — kinek halálát a codexbe bejegyezték, — lépett házasságra.³⁾ Első férje halála után *Bélteki Drágffy Gáspárnak*, a mohácsi vészben elesett *János (III.)* fiának neje lön. Ennek oldalán — ki első volt a reformatiót elfogadó főurak közt — ő is a reform buzgó híve lett. *Drágffy Gáspártól* két fia született: *György (IV.)* és *János (IV.)* Ez utóbbi atyja halála után nemsokára szintén elhunyt, *Györgyben* pedig

¹⁾ Nagy Iván adatai igazolják ez adatok helyességét, csak *Drágffy Gáspár* halálának dátumában van eltérés VII. 380. l.

²⁾ *Csánki*: Magyarország történeti földrajza a Hunyadiak korában. I. 556—559. 570. l. *Pesty*: Magyarország helynevei. I. 181. l.

³⁾ *Nagy Iván*: Magyarország családai. III. 403. l.

1555-ben a Drágffyak családja teljesen kihalt.¹⁾ A család birtokai az özvegy révén annak harmadik férjére, Báthory (II.) Györgyre jutottak, s ez utolsó házasságából származott azután *Báthory (V.) István*, Somogy, Szabolcs és Szathmár vármegyék főispánja.²⁾

A codex tehát a XVI. század közepe táján valószínűleg a Drágffy család, vagy valamely, a Drágffy család birtokainak szomszédságában levő kolostor birtokában lehetett. Így jegyezték be Drágffy Jánosnak, valamint fiának Drágffy Gáspárnak, továbbá Drágffy Gáspár neje első férjének Drugeth Antálnak és az utolsó Drágffynak halálát; így kerülhetett bele Báthory István neve, így juthatott a codexbe a 87. b. lap margójára az a később berajzolt kéz, mely mellett a *Druget* név áll és a mely a szövegben említett Drugeth Miklós salernói kapitány, Vilmos nádor testvére nevére figyelmezteti az olvasót.

* * *

A codex *iratási korának* megállapítására térve át, itt először a *codex vignettája* jön számba, mely 1458-ra teszi keletkezését.³⁾ Hosszu ideig hatott zavarólag az a körülmény, hogy az író eleinte a Bécsi Képes Krónikát vagy annak valamely rokon codexét másolván, átvette abból a bevezetést sőt a címet is: »*Anno domini millesimo tricesimo quinquagesimo octavo, feria tertia infra octavas ascensionis domini incepta est ista Cronica.*«

Csakhogy szolgálja másolása közben egy kis hibát követett el: tollában maradt a *tricesimo* szó egy szótágja, mi által *tricesimo* lett belőle. A krónika első ismertetője, Endlicher István, talán a dubniczi könyvtár czímirata után indulva, a *tricesimo* szót *quadriciesimo*-nak olvasta. A kéziratban ugyanis a tricesimo *t* betűjének keresztvonása elül kissé föl van húzva, s így Endlicher könnyen négyesnek (*Aricesimo*) olvashatta. A két írásmód közül a Dubniczi Krónikáét tartotta hibásnak, de hogy a hiba miként jött a kéziratba, annak magyarázásába nem bocsátkozott.⁴⁾

Az ő nyomán indult *Döbrentey Gábor* is, a Dubniczi Krónikához írt kézirati jegyzetben határozottan kimondva, hogy az 1458, a Bécsi Képes Krónika 1358 éve helyett tévedt a címbe.⁵⁾ Csak legújában, a krónika *Mátyás Flórián* által

¹⁾ U. ott III. 380. l.

²⁾ U. ott I. 231—232. l.

³⁾ Antiquum chronicon hungarorum 1458 conscriptum.

⁴⁾ Anzeiger Blatt XXXIII. 3. l.

⁵⁾ Tehát 1458-ra iratása hibás. (Hibás igenis, de 1358 helyett.)

Döbrentey kézirati jegyzete.

rendezett kiadásában áll 1358. Kissé merész állítás is volt, hogy a *t-t* 4-nek kell olvasni, midőn a krónika az előforduló számokat mindig betűkkel vagy római módon írja ki, nem pedig arab-számokkal, melyek akkor még alig használatosak. S az sem valószínű, hogy valaki betűkkel írjon ki egy évszámot és csak a százasok helyén álló számjegyet írja arab-számmal, — sőt azt sem egészen.

De már *Endlicher* sem fogadta el az 1458 évet a codex iratási idejének, hanem meghatározva, hogy a XV. század végéről való, hozzátette: »und eben in dieser Zeit ist unsere Chronik, welche bis zur Krönung der Königin Beatrix, der Gemahlin Mathias Corvinus, welche in das Jahr 1476 fällt, reicht, geschrieben.«¹⁾

Döbrentey még egy lépéssel vitte előre a meghatározást; kimutatta ugyanis, hogy az író nem sorrendben adja elő a Mátyás király korára vonatkozó följegyzéseket, hanem »szökdőse, miként neki holmi eszébe jutott,« s hogy Beatrix megkoronáztatása nem a legkésőbbi esemény, melyet a krónika említ. Azonban — elég sajtáságos — *Döbrentey*, noha határozottan állítja, hogy az 1458 évszám 1358 helyett jutott a címbe, mégis szükségesnek tartja bebizonyítani azt, hogy a krónikát nem 1458-ban írták. Felemlítve tehát, hogy az író a 99. a. lapon Mátyás király Moldvából való visszatérését írja le, ami 1460-ban történt, — hogy a 100. a. lapon az 1478-iki és 1479-iki nagy sáskajárásról szól, — hogy a 101. b. lapon az 1479-ben vívott kenyérmezei ütközetet beszéli el és hogy a 102. a. lapon az 1476-ban végbement királyi esküvőt adja elő, kimondja, hogy »a legidébb említett év lévén 1479, a sarkcímen levőt erre kell tenni.«²⁾

Toldy — a Pozsonyi Krónikához írt bevezetésében³⁾ — szintén ezt a véleményt fogadta el, a Bécsi Képes Krónika bevezetésében⁴⁾ azonban azt állította, hogy a codex írója az eseményeket »ad annum MCCCCLXXX. produxit.«

Döbrentey fölvetette azt a kérdést is, hogy mily időközben írhatták a krónikát. Okoskodása erre vonatkozólag a következő: »Egy-egy levélyt 3—4 nap írván, kijönne egy évnék 365 napja kényelmesen. De a 99-ik levél innensőjén Mátyás királyunk Moldvából hozott zászlóinak említése után, tehát 1468-ban így szól: *Reliqua facinora invictissimi domini nostri regis . . . in aliud tempus differenda ac latius prosequenda*

¹⁾ Anzeig Blatt XXXIII. 3. 1.

²⁾ Kézirati jegyzete.

³⁾ Chronicon Hungarorum Poseniense. Budae, 1852.

⁴⁾ Marci Chronica. Pesthini, 1867.

*erunt, pro quo domino nostro illustrissimo atque gratioso deus etiam atque etiam rogandus est, ut eum in pace tranquilla iusticiae observacioni . . . et diuturna vite incolumitate tenere, servare et augere dignetur.*¹⁾ Minél folyvást az 1479 előtt levőt már 1478-on innen írta s a mit 1468-ig elbeszél, azt 1458-ban Mátyás király választása után kezdhetette, mivel már *felicis memorie* jelzővel tisztelkedett Mátyásnak. Vihetne még valamivel előbbre az, hogy a 82-ik levél innessőjén levő két magyar sornyi káromkodás könnyebben ajkon maradhata elébbig, hanem a magyar elme régiebbet sem feled el históriájából. — Elejétől u. m. 1358-tól fogva 1479-ig egy kéz írván csinosan mindent, én 1458—1479 közöttinek tartom.²⁾

Nem kísérlehetem meg e nagyon is homályos okoskodás kódét eloszlatni, egyes pontjait azonban mégsem hagyhatom megjegyzés nélkül. Mit jelentsen első sorban ez: »*Elejétől u. m. 1358-tól fogva 1479-ig . . .*« Ugy látszik, Döbrentey is csak az utolsó lapokat olvasta el. És miért tartja épen 1458—1479 közöttinek? Szétválasztása az 1468-iki moldvai hadjárat után helyes, csakhogy a mi Mátyásról 1468 után áll, más írótól származik, mint a koronázás és a moldvai hadjárat elbeszélése, a mi már abból is kitűnik, hogy ez a fejezet dicsőíti Mátyást, *serenissimus*-nak, *invictissimus*-nak nevezi, míg a következő fejezetek nem szólnak róla, kedvezőleg. Itt szakad meg ugyanis a *Budai Krónika*, melyet az író másolt — mit később bővebben ki fogok mutatni — s mely után valószínűleg saját visszaemlékezéseit írja le. Igy Döbrentey fentebbi érve csak azt bizonyítja, hogy a Budai Krónika elbeszélését Mátyás koronázása után írták — a mi tény is — de nem bizonyítja azt, hogy a Dubniczi Krónika írója ezt a részt már 1468 előtt írta, sőt minthogy ezt valószínűleg *Hess András* írta a Budai Krónika kiadásához, nem valószínű, hogy azt 1473 előtt lemásolhatta volna. Az az 1458 mégis nagyon megvesztegette Döbrenteyt.

Már azért sem volna valószínű, hogy husz évig írták, mert egy kéz írása husz esztendő alatt bizony megváltozik, ez pedig mindenütt elejétől végeig ugyanaz az írás.

A 100. a. oldalon azonban van egy adat, mely biztosabb támpontot nyújt az iratás idejére vonatkozólag. A krónika ugyanis — mint már említettem — 1479-ig terjed, a jelzett oldalon azonban elmondva az 1474-ik évi sáskajarást, hozzáteszi, hogy a sáskák öt éven át pusztították az országot: »con-

¹⁾ Nagyon hiányos idézés.

²⁾ Kézirati jegyzete.

tinuis Annis in Regno durauerunt, fere quinque Annis integris, dampna indicibilia, *signanter hoc anno scilicet Millesimo quadringentesimo septuagesimo octauo inferentes et similiter in Anno Millesimo quadringentesimo septuagesimo nono etc.*»

E hely ugyan kissé zavaros, a mennyiben a »*fölyó 1478-ik év*« után említi még az 1479-iket, de mindazonáltal nem vonhatunk le más consequentiát belőle, mint hogy a codexet 1479-ben írták.

Figyelemmel kell azonban lennünk arra a különbségre, mely a (szellemi) szerző és a (gépies) író közt van. Hogy a mű szellemi szerzője 1479-ben írta azt, ez még nem jelenti egyszersmind azt is, hogy a scriptor tolla alól is még ugyanazon évben került ki.

* * *

A mi a codex rokonságát más kéziratokkal illeti: eltérő véleményekkel állunk szemben. Első helyen itt is Endlichernek, az első ismertetőnek nézetét kell említenem. Csakhogy ez a nézet már nagyon elavult, a mennyiben az a hypothesis, a melyből kiindult, hogy t. i. minden magyar krónikának ősforrása Kézai, manapság már meghaladott álláspont. Es ez a nézet annyira megtevesztette Endlichert, hogy — noha elismerte, hogy a codex a Bécsi Képes Krónika másolata lehet, — mégis kijelentette, hogy azzal csak az ősforrás (Kézai) azonosága által rokon: »Der Titel derselben liesse vermuthen, dasz sie eine Abschrift der Chronik vom Jahre 1358, von welcher sich ein gegen das Ende mangelhaftes Exemplar in der Wiener Hofbibliothek befindet, sey, allein sie ist von derselben völlig verschieden und nur die gemeinschaftliche, vielfach vermehrte, aber auch verunstaltete Quelle aller ungarischen Chroniken, der Chronik Simons von Keza, Priesters und Höfings Ladislaw des Vierten, des Kumaners mit ihr verwandt.«¹⁾

Endlicher szerint — mint már előbb megjegyeztem — minden későbbi krónikás Kézait másolja, de oly önkényesen változtatva és kiforgatva: »dasz fast jede Abschrift desselben durch die vielen Eigenthümlichkeiten zu einem selbstständigen Werke erwuchs, welches an den Prüfstein der Urquelle zu halten und zu würdigen der höheren historischen Kritik überlassen bleibt.« Fel is sorolja ezen másolatokat: Thúróczit, a Budai Krónikát, a Csepreghi-codexet, a Bécsi Képes Krónikát, a Rímes Krónikát, Mügeln Krónikáját, a Sambucus-

¹⁾ Anzeige Blatt XXXIII. 1. 1.

codexet, Kézainak egy Pray birtokában levő kéziratát, Kézai Kósa-féle példányát és végül Kézai kismartoni példányát.¹⁾

Nagy haladás ehhez képest *Toldy* nézete, a mennyiben a krónika elejét a Bécsi Képes Krónikához tartja legközelebb állónak és a továbbiakban határozottan rámutat a Budai Krónikára, mint a melyet az író másol: »*Origini de Magog opitulatur Chronici Dubnicensis compiler, qui in historia hunica imo in hungarica etiam usque Salomonem R. maximam partem Viennense exscripsit, abhinc paucis mutationibus Budense sequitur, interserta tamen suo loco clerici cuiusdam anonymi Ludovici I. Regis narratione de rebus quae ab Anno 1345 usque ad Annum 1355 intervenerunt; adiectis tandem, ubi Budense desinit, de rebus ab Anno 1468 usque ad Annum 1479 gestis, annotationibus, sat ieiunis.*«²⁾

Endlicher azonban sem a Bécsi Képes Krónikát, sem a Budai Krónikát — legalább közelebről — nem ismerte. Hiszen kiadva akkor egyik sem volt és saját szavaiból kivehető, hogy collatiók után indul; mindazonáltal már ő is tudja, hogy a Dubniczi Krónika e két variánszhoz áll legközelebb: »*In den vielen Abweichungen besonders in den Eigennamen stimmt unsere Chronik häufig mit dem Chronicon Budense, seltener mit der Wiener Chronik vom Jahre 1358, so viel sich nähmlich nach Schwandtners Excerpten urtheilen lässt, überein.*«³⁾

Ezen nézetek mellett meg kell még említenem *Heinemann* állítását, hogy a bécsi császári könyvtár 3374. sz. codexe (codex Sambuci), mely a »*Porro cum per cladem diluvii*« kezdetű fejezettől megegyezik a Budai Krónikával, — az »*Accidit autem dierum una*« passustól a Dubniczi Krónikával is egyezik.⁴⁾

Hogy a rokonság kérdéséhez hozzászólhassak, pontosan, betűről betűre összehasonlítottam a magyar krónika összes hozzáférhető kézirateit, melyekkel a Dubniczi Krónika szorosabb rokonsági kapcsolatban lehet. Eltekintettem itt természetesen a krónika rövidebb, compendiumszerű kézirateitól, melyek azért ugyan nem kevésbé nevezetesek, de mégis ezen bővebb szövegezésű példánynak közvetlen forrásul nem szolgálhattak (váradi, zágrábi, müncheni, bécsi stb. kéziratok); továbbá a

¹⁾ U. o. 2. l.

²⁾ Ed. Chronici Posoniensis. Praef. XVI. l.

³⁾ Anzeige Blatt XXXIII. 5. l.

⁴⁾ *Heinemann*: Zur Kritik ungarischer Geschichtsquellen. Neues Archiv XIII. 1888. 64. l.

Rímes Krónikától és Mügeln német nyelvű sok példányban fennmaradt kézirataitól.

Ezek a kéziratok a következők:

A *Bécsi Képes Krónika* a bécsi császári könyvtárnak 405. sz. alatt őrzött 1358-ban megkezdett hártya-codexe, mely értelmileg ugyan csonka, a mennyiben a mondat közepén »*quatenus*«-szal végződik, de könyvészeti szempontból teljesen befejezett, egyetlen illuminált kéziratunk, mely még megcsonkultnak sem mondható, minthogy utolsó sora végig beírva nincs.¹⁾ Továbbá ennek közvetlen rokonai:

A két különböző kéz által leírt és 1462-ben befejezett *Teleki-codex* krónikája, mely ott, ahol a Bécsi Képes Krónika megszakad, a következő colophont fűzi közvetlenül a »*quatenus*«-hoz: »*Ista cronica est incepta per thomam clericum de n. Et finita est per me Anthonium de Endreffalwa natus pauli ffecz. (?) Scripsimusque domino Benedicto plebano de Zovath nacione de Senpetherwasara. Sub Anno domini Millesimo Quadringentesimo Sexagesimo Secundo de cronica dezpoti descripta, quam Illustrissimus princeps rex francie eidem domino dezpoto in praeclarum munus pretullerat etc.*« A codexet, melyet papírra írtak s melynek initialéi nem készültek el, a M. Tud. Akadémia könyvtára őrzi *Lat. Cod. 4-r. 12. sz.* alatt, de tévesen Thúróczi krónikájának nevezve.

Az egri érseki könyvtár Toldy Ferencztől kapott *Béldi-codex*-ének krónikája papirkézirat három hártya-lappal (41—42, 43—44, 83—84. l.), mely négy helyt is csonka. Kezdődik ugyanis a Bécsi Képes Krónika első fejezetének »*a quo nominati sunt Traces*«, és végződik a 102-ik fejezet »*extinxit semen proprium, suam gentem*« passusával. Ezenkívül hiányzik egy lap a codex 44 és 45-ik oldala között, mi által kiesik a 46-ik fejezet »*qui fugerant in Bohemiam, Inde propter*« passusa. utáni és a 47-ik fejezet »*et universum Regnum eis sicut Regali semini*« stb. passusa előtti része. Hiányzik továbbá ugyancsak egy lap a 115 és 116-ik oldal közt, mi által kiesik a Bécsi Képes Krónika 90-ik fejezetének »*in quadam villa Godyn vocata, circa*« passusa utáni része, a 91, 92, 93-ik fejezet egészen és a 94-ik fejezet »*celeriter cucurrerunt, quam (coronam) inter multos transeuntes*« stb. passusa előtti része. Az írásról ítélve, a XV. század végétől vagy a XVI. század elejéről való lehet. Ezt bizonyítja a codexben levő két dicsőítő ének is Hunyadi

¹⁾ Színes rajzmásolata a M. Nemz. Múzeum könyvtárában. A marosvásárhelyi Teleki-könyvtár fol. 1030. sz. alatti másolata csonka, a mennyiben csak a »*Primus Capitaneus*« cz. fejezet első két szaváig »*Fuerant autem*« terjed.

Jánosról és Mátyás királyról, s a codex végén levő calendarium, mely az 1458—1496 évekre szól. Kiállítása nincs befejezve: hiányzik az initialék javarésze s a vörös satirozás is csak a codex legelején készült el. Ezen krónikának egy másolatát az Akadémia könyvtárában őrzik *Lat. Cod. 4-r. I. sz.* alatt.

A budapesti egyetemi könyvtár Kaprinai-féle kéziratai közt levő (*Stephani Kaprinai Collectaneorum Manuscripta in 4-to B. tom. VII.*) a XVIII. század elejéről származó másolata egy 1467-ben írt és a bécsi jezsuita könyvtárban őrzött, de — Toldy állítása szerint¹⁾ — elveszett krónikának. Míg a Bécsi Képes Krónika és a Teleki-codex a Bazarád elleni hadjárat, a Béli-codex pedig a Zach Feliczián merényletével végződik, addig ez a *Kaprinai-codex*-nek nevezett másolat még egy fejezetet ad a Bazarád elleni hadjárat után: »*De obitu Regis Karoli et coronacione Ducis Lodouici, filii eiusdem*« czímen.

A Bécsi Képes Krónika közvetlen rokonai közt végül meg kell említenem a marosvásárhelyi Teleki-könyvtárnak egy, a XVIII. század elejéről való *fol. 1029.* jelzésű másolatát, mely a katalogus szerint: »*ex Cod. Membraneo Franc. quondam Csepreghi descripta*«. ²⁾ Magát az eredeti kéziratot, mint a czímből kitűnik, 1431-ben kezdték írni, s mint a Bécsi Képes Krónika, ez is »*quatenuis*«-szal végződik. A Bécsi Képes Krónika 74-ik fejezetének »*Postea regnavit Bela frater eius qui fures*« passusa után a kéziratban egy oldalnyi hely üresen maradt, mi által kiesett a 74, 75, 76, 77-ik fejezet és a 78-ik fejezet eleje a »*Transactis itaque novem annis*« passusig. Közönségesen *Csepreghi-codex* név alatt ismeretes s a másolat egy másolatát az Akadémia könyvtárában *Lat. Cod. 4-r. 8. sz.* alatt őrzik, ez azonban többszörösen annyira össze-vissza van javítva, hogy teljességgel használhatatlan.

Ezek után egy incunabulumot kell felvenni a sorozatba: a Hess-féle 1473-iki *Budai Krónikát*. ³⁾

Nagy fontossággal bír a bécsi császári könyvtár 545. számú ugynevezett *Acephalus-codexe*, egy XIV. századi hártya kézirat, melynek eleje csonka s csak a Bécsi Képes Krónika 37-ik fejezetének végén olvasható »*regnum illud hungarice Erdelv*« passussal kezdődik és Nagy Lajos koronázásával ér véget.

Nem kevésbé fontos a bécsi császári könyvtár 3374.

¹⁾ A Bécsi Képes Krónika kiadásának bevezetésében. 8. l.

²⁾ Bibliothecae Samuelis com. Teleki pars tertia. Viennae, 1811. 20 l.

³⁾ A marosvásárhelyi Teleki-könyvtárban *fol. 1029. sz.* alatt őrzött kézírata a kiadás másolata.

számú ugynevezett *Sambucus-codex*e a XVI. századból, mely átveszi Kézai előszavát és bevezetését (Multifarie — prnior erat) s azután a Budai Krónika szövegével egyezve, Nagy Lajos trónralépéséig terjed.

Rövidebb szövegezésű már a *Pozsonyi Krónika*, melynek XV. századi papír kéziratát a pozsonyi káptalani könyvtár őrzi. Ez is átveszi Kézaitól, ha az előszót nem is, de legalább a bevezetést (Multifarie — prnior erat), s szintén a Bazarád elleni hadjáratig terjed.

Végül ki kellett terjesztenem összehasonlításaimat Kézaira is, de itt nehezebb a következtetés. Kézai összes középkori codexei elpusztultak. Horányi¹⁾ még az Esterházyak kismartoni példánya után rendezte Kézai krónikáját sajtó alá, ma azonban csak egy másolatát bírjuk a budapesti egyetemi könyvtár Pray-féle másolatainak XXIX. kötetében.

Toldy e kéziratnak egy másik másolatát ismerte, de én ennek nem tudtam nyomára jutni.²⁾ E részben tehát csak a Pray-féle másolatra és Horányi kiadására támaszkodhatunk, a mi azonban, különösen az utóbbinál, a legnagyobb elővigyázatot kívánja.

Kissé kedvezőbben állunk a másik, *Kósa-féle* példánnyal; itt legalább két másolatunk van; az igaz, hogy azok is oly eltérők, annyira magukon viselik másolóik gyarlóságának bélyegét, hogy hajlandók volnánk feltételezni, hogy különböző példányok másolatai, ha nyomós belső argumentumok nem mondanának ennek ellent. A jobbik másolat a budapesti egyetemi könyvtár *Hevenes-féle* másolatainak 70-ik kötetében van, a másikat pedig a marosvásárhelyi Teleki-könyvtárban fol. 1030. sz. alatt őrzik.

Ezek után még egy codexről kell megemlékeznem, az ugynevezett *Codex Vaticanus*-ról, melyet állítólag a vatikáni könyvtárban 6526 szám alatt őriznek s melynek variánsait még *Lucius* adta ki.³⁾ Ez a codex azonban már nincs a vatikáni könyvtárban, erre is már csak *Lucius* variánsaiból következtethetünk.

A rokonság kérdése azonban oly szoros, elválaszthatatlan összefüggésben van egy más, igen fontos kérdéssel, a *krónika részeinek megállapításával*, hogy a kettőt együttesen kell tárgyalnunk, már csak a felesleges ismétlések elkerülése végett is.

¹⁾ Bécsben és Budán, 1780.

²⁾ Toldy szerint: nunc in bibliotheca Academiae Hungaricae conservatur, — de ott nem sikerült megtalálnom. Arra támaszkodom tehát, hogy ez a másolat a — quondam Batthyanianum — a Batthyányaké lehetett, azonban a gyulafehérvári Batthyány könyvtár régi katalogusa sem ismeri, és Varju Elemér úr, a ki nem rég len járt, szintén nem talált semmi ilyenmű kéziratot.

³⁾ Inscriptiones Dalmaticae. Venetiis, 1673.

Mint a rokonság kérdése, úgy ez is régi, melyet mindjárt Endlicher vetett föl.

Endlichernek természetesen nem lehettek róla helyes fogalmai, minthogy már a rokonságot illetőleg is tévedett. Már a felosztás alapja is helytelen, a mennyiben a Kézaival és Thúróczival való megegyezéseket keresi. E szerint a krónika hét részre oszlik:

1. Az 1. a. oldaltól a 12. b. oldalig a Bécsi Képes Krónika teljes czíme és egy sajtószerű bevezetés foglaltatik, melyre Kézai krónikájának első része következik sok csodálatos bővítéssel, kihagyással, eltéréssel.

2. A 12. b. oldaltól a 66. a. oldalig Kézai második könyvének előbeszédével, mely a Dubniczi Krónikában részint az előbbi rész végét, részint a második rész bevezetését képezi, Thúróczy krónikájának második részét foglalja magában, erősen megrövidítve Thúróczy 52-ik, továbbá 57—66-ik fejezeteit. Es a 41-ik fejezetig vannak a Dubniczi Krónikának oly helyei is, melyek Thúróczytól teljesen elütnek s a melyekről Endlicher azt véli, hogy befestendő képek feliratai.

3. A 66. b. oldaltól a 69. b. oldalig terjedő rész Küküllei János első négy fejezetét tartalmazza Thúróczy krónikája nyomán.

4. A 69. b. oldaltól a 83. b. oldalig Nagy Lajos egy eddig ismeretlen életrajzának töredéke foglaltatik.

5. A 83. b. oldaltól a 96. b. oldalig folytatja Küküllei krónikáját a VI. fejezettől a LV. fejezetig.

6. A 96. b. oldaltól a 98. b. oldalig terjedő rész Mária, Zsigmond, Albert, I. Ulászló és V. László igen rövid története, mely II. Károlyt nem is említi.

7. A 98. b. oldaltól a 102. b. oldalig terjedő utolsó rész Mátyás király uralkodásának egykorú, töredékes krónikája az 1476 évig folytatva. Ennek elbeszélése Nagyvárad elpusztításáról a török által, melyet — Endlicher szerint — levelekből merített, némi eltérésekkel Nyirkállai Tamás *Stylus Cancellariae Mathiae* I.-jébe is beletévedt.¹⁾

Sokkal jobban osztotta fel *Toldy Ferencz*, a ki szerint a Dubniczi Krónika a hunok történetét és a magyarok történetét is Salamoniig, a Bécsi Képes Krónikából vette, a következőkben pedig a Budai Krónikát írta át, beszöve egy papi író elbeszélését I. Lajos tetteiről 1345-től 1355-ig; és a hol a Budai Krónika végződik, hozzáfűzve még az 1468-tól 1479-ig terjedő kor eseményeire vonatkozó elég sovány feljegyzéseket is.²⁾

¹⁾ Anzeige Blatt XXXIII. 3—4. 1.

²⁾ *Toldy Ferencz*: *Chronicon Hungarorum Posoniense*. Bevezetés. X. 1.

A tudomány mai színvonaláról nézve a dolgot, egyik meghatározást sem fogadhatjuk el, s hogy positiv eredményre jussunk, a krónikák szövegeinek pontos összehasonlításához kell folyamodnunk.

Bővebb, részletesebb összehasonlításnak természetesen itt helye nincs, a jelen dolgozat keretében csak annyiban tehetem ezt, a mennyiben a Dubniczi Krónika közvetlen forrásainak és az egyes kéziratoknak a Dubniczi Krónikához való rokonsági fokozatának megállapítására szükséges.¹⁾

Azt már említettem, hogy a *címet* a Dubniczi Krónika szolgailag a Bécsi Képes Krónikából veszi át, ugyan-csak onnan van az *előszó* is. Az *első fejezet*, a genesis, mely a Bécsi Képes Krónikában és a Budai Krónikában lényegesen eltérő, szintén egész határozottan az előbbinek másolata. Idáig a rokonság megállapítása semmi nehézségbe sem ütközik. Ezentúl azonban a Bécsi Képes Krónika és a Budai Krónika szövege oly közel áll egymáshoz — mondhatnánk, majdnem megegyezik, — hogy csak kisebb eltérések figyelembe vételével határozhatjuk meg, hogy a Dubniczi Krónika melyik redactiót követi.

A *második fejezet*²⁾ összes eltéréseiben még egész határozottan a Bécsi Képes Krónikával való szoros viszony bizonyítható. Íme:

¹⁾ Az összehasonlításoknál az egyes kéziratokat a következőkép fogom jelölni:

Bécsi Képes Krónika:	BKK.
Teleki-codex:	T.
Béldi-codex:	B.
Kaprinai-codex (másolat):	K.
Csepreghi-codex (másolat):	Cs.
Budai Krónika:	BK.
Acephalus-codex:	A.
Sambucus-codex:	S.
Pozsonyi Krónika:	P.
Dubniczi Krónika:	D.

A mennyiben pedig az elveszett Kézai-codexekre a másolatokból és kiadásból következtetnénk, ezeket következőkép jelölöm:

Kézai kismartoni példánya (a Pray-féle másolat nyomán): KP.

Kézai Kósa-féle példánya (az egyetemi könyvtár másolata nyomán): KE.

Ugyanaz (a marosvásárhelyi Teleki könyvtár másolata nyomán): KM.

A Vatikáni Codexet nem vonhattam összehasonlításaim keretébe, a mennyiben Lucius csak a krónika második részének harmadik fejezetétől kezdi a variánsok közlését, a hol már kétségtelen a Budai Krónika másolása.

²⁾ A fejezetszámokat Florianus kiadása után idézem.

paludes Meotidas *pro armen-
tis nutriendis* intraverunt mora-
turi D. BKK. T. B. K. Cs.

perside *patrie*¹⁾ est vicina
D. BKK. T. B. K. Cs. S. KE.
KM. KP. P.

fluuys *currens*²⁾ D. BKK. T.
B. Cs. K. S.

Anno vero sexto *exeuntes*³⁾
D. BKK. T. B. Cs. K. S. KE.
KM. KP. P.

Uxores ac *filios* D. BKK. T.
B. K. Cs.

paludes Meotidas intraverunt
moraturi BK. S. KP. KE. KM. P.

perside *provinciae* est vicina
BK.

fluuiis *currentibus* BK.

anno vero sexto *exierunt* BK.

uxores ac *pueros* BK. S. KE.
KM. KP. P.

Ezen fejezet összes eltérései csak a Bécsi Képes Krónika családjához tartozó codexekkel egyeznek meg s így kétségtelenné teszük, hogy itt az író még a krónika ezen szerkesztésének valamelyik kéziratát másolta.

A *5—v-ik fejezetek* is ugyanezen viszonyt tüntetik föl, de már nem oly tisztán. Itt is igen nevezetes argumentumai vannak ugyan a Bécsi Képes Krónikával való rokonságnak, — hogy csak a legfőbbeket említsem:

(4.) *Et*⁴⁾ *post hec*⁵⁾ inter
meridiam D. BKK. T. B. K.
Cs. S. KM. KE. KP. P.

*iuxta*⁶⁾ *Ipsum iacet gens* D.
BKK. T. B. K. Cs. S.

Longitudo *siquidem*⁷⁾ *Scytie*
*patrie*⁸⁾ D. BKK. T. B. K. Cs. S.

vadus *ibi reperitur*⁹⁾ D. BKK.
T. B. K. Cs. S. P.

(5.) *Anno ab incarnatione do-
mini CCC Septuagesimo Tercio*
Tempore valentis Imperatoris et

Deinde inter meridiem BK.

circa ipsum iacet gens BK.

Longitudo *quidem scytie pro-
prie* BK.

vadu aditus illuc reperitur BK.

In sexta igitur etate seculi
multiplicati sunt Huni in Scytia
*ut arena que est in littore maris*¹⁰⁾

¹⁾ patria P.

²⁾ fluminibus penitus carens KE. KM. KP. fluuiis carens P.

³⁾ adeuntes T.

⁴⁾ ac KM. KE. KP.

⁵⁾ hoc Cs. B. K. P.

⁶⁾ inter P.

⁷⁾ quidem BKK. T. Cs. siquidem KE. KM. KP.

⁸⁾ regionis KE. KM. KP.

⁹⁾ ibi aditus reperitur KE. KM. KP.

¹⁰⁾ habitando S. habitando ut arena P. KP. KE. KM.

Celestem ¹⁾ *primi pape Romane Ecclesie* in sexta etate seculi multiplicati sunt hui in Scytia *habitando*. Cengregati in unum, inter se Capitaneis constitutis Bele, filio Chele de genere Zemein oriundo Keue et Kadicha eiusdem Atile, Keue et *Budam* ²⁾ filys Bendekus de genere *Cadar* occidentales regiones inuadere decreverunt. D. BKK. T. B. K. Cs.

Anno domini CCC *vicesimo* ²⁾ *octavo* congregati in unum inter se capitaneis constitutis Bele filio Chele de genere *Zemeyn* oriundo Keue et Cadicha eiusdem *fratribus* Atile, Keue et *Buda* filiis Bendekuz de genere *Erd* occidentales regiones inuadere decreuerunt. BK. S. P. nagyjában KP. KE. KM. is.

— de azért már oly helyek is fordulnak elő, a hol a Bécsi Képes Krónikával ellentétben, codexünk a Budai Krónika szövegével egyezik. Ezek:

(3.) qui nunc pruteni *nominantur* D. BK.

qui nunc pruteni *nuncupantur* BKK. T. B. Cs. K. S. P.

(5.) *cultro diuidi* ⁴⁾ D. BK. S. P.

cultu diuino BKK. T. B. Cs.

A *hatodik fejezetben* pedig hirtelen váratlan fordulattal mindazon helyeken, a hol a Bécsi Képes Krónika és a Budai Krónika közt eltérés van, a Dubniczi Krónika mindig egész határozottan az utóbbihoz tartja magát, mintha csak ennek szolgai másolata lenne. Igy pl:

ex gracia etenim Romanorum *in patrys* ⁵⁾ memoratis imperabat D. BK. S. P. KE. KM. KP. in campis commorantem D. BK.

ex gracia etenim Romanorum *Imperatoris* memoratis imperabat ⁶⁾ BKK. T. B. K. Cs.

in ⁷⁾ campis *in tentoriis* ⁸⁾ commorantem ⁹⁾ BKK. T. B. K. Cs. S. P.

apud statuum memoratam sepulture tradiderunt D. BK.

apud statuum memoratam *cum alys huius* ¹⁰⁾ sepulture tradiderunt BKK. T. B. K. Cs. S. P.

¹⁾ Celestini BKK. T. B. K. Cs.

²⁾ trigentesimo vigesimo S. septingentesimo KE. KM. KP.

³⁾ Buda BKK. T. B. K. Cs.

⁴⁾ cultri diuisionem K. per medium cultro huiusmodi detruncabat KE. KM. KP.

⁵⁾ in predictis patriis KE. KM. KP.

⁶⁾ B. add. regis.

⁷⁾ et Cs.

⁸⁾ temptorys S.

⁹⁾ in tentoriis campis KE. KM. KP.

¹⁰⁾ cum ceteris sociis KE. KM. KP.

A *hetedik fejezet* megint complicált; noha apróbb eltéréseiben mindig a Budai Krónikával egyezik, mégis mindjárt az első mondat a Bécsi Képes Krónika szerkesztésében van átírva:

Anno ¹⁾ ab incarnatione ²⁾ domini Quadringentesimo ³⁾ primo, Ab ingressu vero hungarorum in pannoniam Anno vigesimo octavo ⁴⁾ hungari siue huni concordie ⁵⁾ voluntate tunc Atylam filium Benedekuz consuetudine Romanorum super se regem prefece-
runt. D. BKK. T. B. K. Cs.

Tunc huni Atilam filium Benedekuz consuetudine romanorum super se regem prefece-
runt. S. P. ⁶⁾

Attiláról szólva, átveszi úgy a Bécsi Képes Krónika, mint a Budai Krónika variatióit:

vocarique se faciens regem hungarorum metum orbis et flagellum dei. Titulum siquidem suum tali sub forma scribi faciebat D.

vocarique se faciens ⁷⁾ regem hungarorum metum orbis et flagellum dei BKK. T. B. K. Cs. S. P.

vocarique se faciens regem hungarorum. Titulum siquidem suum tali sub forma scribi faciebat BK.

Rögtön ezután pedig közli Attila címét szószerint a Budai Krónika után:

Atila dei gracia filius Benedekuz, qui est nutritus in engaddi nepos magni Nemproth, Rex hungarorum, Medorum dario-
rum ⁸⁾ et Gothorum Metus orbis terre et flagellum dei. D. BK.

Atyla dei gracia filius Benedekuz ⁹⁾ nepos magni ¹⁰⁾ Magor, ¹¹⁾ nutritus in Engadi, ¹²⁾ Rex hunorum Medorum, Gottorum Danorum ¹³⁾ metus orbis terre et flagellum Dei. BKK. T. B. K. Cs. S. P.

¹⁾ ab om. B.

²⁾ incarnationis B.

³⁾ CCCCo. B.

⁴⁾ XXVIII. o. T. B.

⁵⁾ concordii BKK. T. B. Cs. K.

⁶⁾ Postquam vero exercitus se dispersit, romano more Huni super se Ethelam Regem prefece-
runt. KE. KM. KP.

⁷⁾ fecit T.

⁸⁾ dario-
rum om. BK.

⁹⁾ Wendelum P.

¹⁰⁾ Nemproth add. K.

¹¹⁾ Nemproth S. P.

¹²⁾ que est melior terra in mundo add. P.

¹³⁾ Danorum om. S. P. Baccorum T.

Igy ezen egy fejezetben először a Bécsi Képes Krónikát másolja, majd ennek tudósítása mellé beveszi a Budai Krónika eltérő szövegezését és végül a Budai Krónika szövegét írja át a fejezet végéig.

Ebből is kivehető, hogy itt a krónika szövegének alapját már a Budai Krónika képezi, ez fekszik az író előtt, a ki hűségesen másolja. A hol a Bécsi Képes Krónika és a Budai közt subtilisabb, csak egy-két szóra, vagy a szavak sorrendjére vonatkozó eltérés van, az író mindig a Budai Krónika szövegéhez ragaszkodik. De nem mulasztja el soha sem az alkalmat, hogy a hol a Bécsi Képes Krónika bővebb szerkesztést ad, abból ki ne bővítse saját iratát is. A Budai Krónika előszava nem illett a körülményekhez, ezért vette át a Bécsi Képes Krónikáét; a genesis emebben bővebb volt, tehát ehhez ragaszkodott; de amint a két szerkesztés szövegei megegyezni kezdenek, a Budai Krónika lesz a közvetlen forrás. Ez az iratás idején már nyomtatásban forgott közkézen s az író talán könnyebbnek tartotta a nyomtatott szövegből másolni.

A másolás ebben az irányban halad tovább. A *19-ik fejezetnél* azonban már elkerüli az író figyelmét a Bécsi Képes Krónikának néhány kissé bővebb fogalmazása:

vocauerunt. Isti etenim ¹⁾ D. BK. P.

pannonie regionem ubi tandem in eadem sorte permanserunt. Iidem namque D. BK.

ex isto eciam Chaba filio legitimo Regis Atile procreati sunt, filij Edemen et Ed. D. BK.

vocauerunt. In vita quidem Atyle infesti fuerant ipsi Huni occidentali nationi. Isti Etenim ²⁾ BKK. T. B. K. Cs. S.

Pannonie regionem. Qua quidem conquestrata in eadem sorte remanserunt, ut tamen ³⁾ hungari voluerunt, non in plano Pannonie sed cum vlachis in montibus confinii sortem habuerunt unde vlachis conmixti literis ipsorum uti perhibentur.⁴⁾ Isti namque BKK. T. B. Cs. K.

Iste igitur Chaba filius Atyle est legitimus ex filia Honorii imperatoris Grecorum ⁵⁾ genitus

¹⁾ vocarunt. Isti enim KE. KM. KP.

²⁾ Isti enim S. P. Isti om. T.

³⁾ Tantum K.

⁴⁾ non in plano perhibentur om. S. prohibentur K. Kézai és a Pószonyi Krónika fogalmazása eltérő mindkettőtől.

⁵⁾ Grecorum om. T.

cui Edemen et Ed filii sui sunt vocati BKK. T. B. K. Cs., lényegileg S. KE. KM. KP., sőt P. is, de ez már kihagyja azt, a mi az anyáról szól.

De azért korántsem lesz még hűtlen a Bécsi Képes Krónikához. Jóllehet ezek a bővítések elkerülték figyelmét, mindjárt a következőkben két teljes fejezetet vesz át a Bécsi Képes Krónikából: a 21-iket, melynek eleje: »*Tradunt quidam — nouus erat*« megvan még Kézainál, vége pedig: »*Huni vero — fluxit unus*« a Sambucus-codexben; és a 22-ik fejezetet, mely — úgy látszik — a Bécsi Képes Krónika szerkesztésének önálló bővítése, mert más codexünkben egyben sem maradt nyoma. A 23-ik fejezetet azonban, mely ismét mindkét redactióban közös, mint az a kisebb eltérésekből nyilván való, ismét a Budai Krónika után írja le s azután ugyancsak innen veszi át a krónika második részének címét.

Minekeltte azonban belekezdene a Budai Krónika második részének leírásába, ismét bővít a Bécsi Képes Krónikából, a mennyiben onnan veszi át a 24-ik fejezetet. Ezután újra visszatér tulajdonképeni forrásához, a Budai Krónikához, hogy mindvégig szorosan ahhoz tartsa magát. Már a második bejövettel idejének megállapításánál mellőzi a Bécsi Képes Krónika időmeghatározását s csak a Budai Krónika szövegezését veszi át:

Imperante igitur Ottone Cesare de sueuia oriundo in italia et germania in francia Lotary regis filio Lodouico, ac Anthonio Duro filio Theodori Anno octingentesimo octuagesimo octauo ab incarnatione Ihesu Christi vulgariter maghiari sive huni latine vero hungari denuo ingressi sunt pannoniam. D. BK. S.¹⁾

Anno igitur ab incarnatione Domini sexcentesimo vel sexingentesimo septuagesimo septimo a morte vero Atyle regis anno centesimo vulgariter Magori sive Huni latine vero Hungari tempore Constantini tercii imperatoris et Zacharie pape denuo ingressi sunt Pannoniam. BKK. T. B. Cs. K.

*Rademacher*²⁾ ugyan épen ezen a helyen Kézai hatását látja, de míg a Budai és Dubniczi Krónika szóról szóra egyezik, Kézainál e hely csak némi változtatásokkal van meg.

Mínthogy a Dubniczi Krónika a Scythiából való kíván-

¹⁾ Ezzel egyezik a Kézai kéziratok meghatározása is, csakhogy azok 888 helyett 872-öt írnak. A Pozsonyi Krónika meghatározása rövidebb, de szintén 888-at ír.

²⁾ Zur Kritik ungarischer Geschichtsquellen. Forschungen zur Deutschen Geschichte. XXV. 387. 1.

dorlás datumát a Bécsi Képes Krónikából vette át, a bejövétel időmeghatározásának a Budai Krónikából való átvétele is egy kis következetlenség. A Bécsi Képes Krónika szerint a vándorlás egy év alatt folyt le (677), a Dubniczi Krónika szerint azonban kétszázötvenegy évig tart (677—888), mert a beérkezést a Budai Krónika javított időmeghatározása szerint adja. Ily szerencsétlenül kapcsolja össze az író a két szöveget; de ettől kezdve már a Bécsi Képes Krónika hatásának a codexben semmi nyoma sincs.

A kérdés ezek után az, hogy a Bécsi Képes Krónika szerkesztéséből átvett részeket az író melyik codexből másolta?

A *Kaprinai-codex* — ez a Bécsi Képes Krónika család-jához tartozó, de magától a Képes Krónika szövegétől sokban eltérő és a Budai Krónika redactiójához, különösen a Sambucus-codexhez sokban közel álló kézirat, mely erősen megromgált szövege mellett is a Képes Krónikának eredetibb, régibb és meg nem csonkított szövegét tartotta fen — már eleve nem lehetett a Dubniczi Krónika közvetlen forrása, mert míg a Dubniczi Krónika átveszi a Bécsi Képes Krónika címét az iratási datummal együtt: *Anno domini M. CCC. quinquagesimo octavo feria tertia infra octavas ascensionis eiusdem domini*, addig a Kaprinai-codexben a datum más: *Anno domini millesimo quadringentesimo sexagesimo septimo, feria quinta post festum Beati Michaelis Archangeli*. Ez ugyan még nem zárná ki, hogy a Dubniczi Krónika esetleg azt a kéziratot használta legyen, melyet a Kaprinai-codex másolt, de ennek más eltérések határozottan ellentmondanak, — bárha az ily következtetések mindig nagyon problematikusok. Talán ép a Kaprinai-codex a Bécsi Képes Krónika családjának azon tagja, mely a Dubniczi Krónikától leginkább eltér. Csak néhány példával akarom ez állításomat illusztrálni, mert hiszen az egyes codexek közti rokonság bővebb fejtegetésébe jelen értekezésem keretében nem bocsátkozhatom. Például:

(czím.) Per me inquit *Deus*
D. BKK. T. Cs.

(1.) *Fluuium Hyst* D. T. BKK.
Tarsis a quo descenderunt
Cyllices. Vnde et civitas metro-
polis eorum vocata est Tarsis.
Vnde D. BKK. T. Cs. B.

(2.) *Anno vero sexto* exeuntes
D. BKK. T. B. Cs.

in deserto loco sine *maribus* . . .
permanentes D. BKK. T. B. Cs.

Per me inquit *Dominus* K.

fluuium Ister K. (Istri Cs.)
Tarsis, unde K. —

Anno vero septimo exeuntes K.

in deserto loco sine *mulieri-*
bus . . . permanentes K.

(5.) <i>Ante etenim baptismum Hungarorum D. BKK. T. B. Cs. cultro dividi D.</i>	<i>Dum etenim baptismum Hungarorum K. cultri divisionem K.¹⁾</i>
---	---

A *Béldi és Csepreghi codexek* szövege, mely úgy látszik — legalább a sok egyező eltérésből ítélve — közös forrásra vihető vissza, szintén sokban eltér magától a *Bécsi Képes Krónikától* s e mellett a *Kaprinai és Sambucus codexekkel* és a *Budai Krónikával* mutat fel gyakran meglepő egyezéseket. Szövegük nem oly rongált, mint a *Kaprinai-codexé*, sőt a *Béldi-codexé* talán a *Bécsi Képes Krónikának* legjobb szövege, noha sok helyesebb variáns kétségtelenül a *codex írójának* a javítása.

A *Csepreghi-codex* ugyanazon okból nem lehet a *Dubniczi Krónika* közvetlen forrása, mint a *Kaprinai-codex*.

Ez már nemcsak a datumot, hanem az egész czímet megváltoztatja: »*In nomine Domini nostri Jesu Christi Amen. In Anno eiusdem Domini 1431. 15-ta die mensis July secunda scilicet die Festi Divisionis Apostolorum Presens Cronica de gestis Hungarorum est inchoata.*« És ezenkívül még más nevezetes eltérések is szólnak az ellen, hogy a *Dubniczi Krónikával* másolási viszonyban állana, így a *Csepreghi-codex* egy hosszabb kihagyása:

(4.) ubi propter intemperiem Aieris illius Zone sunt serpentes diversi generis. Rane velud porci, Basiliscus et plura animalia toxicata Tigris et unicornis ibi generantur. Don grandis fluvius est, in Scytia oritur, ab hungaris Etul nuncupatur ²⁾ et ubi montes niueos, qui Scytiam cingunt transcurrit, amisso nomine don vocatur Circa etenim meridiem iuxta Ipsum iacet gens Kytanorum et gens Alanorum. Tandem in Mare cadit rotundum Tribus Ramusculis. Alter quoque fluvius nomine Tagatha valde magnus in regno nascitur Scythorum, qui per siluas vadit desertas ³⁾ et ibi vergit in Mare aquilonis. D. BKK. T. B. K.	ubi propter intemperiem Aquilonis Cs.
---	---------------------------------------

¹⁾ cultu divino BKK. Cs. B. T.

²⁾ nuncupatur D.

³⁾ paludes et montes niueos, ubi sol nunquam lucet, discurrens intrat in Ircaniam. BKK. K. T. Cs. B. add.

Továbbá:

(bev.) <i>potente resistere in pugnando</i> D. BKK. T. B. K.	<i>potente resistente in pugnando</i> Cs.
(4.) <i>Dentos</i> ¹⁾ a <i>dentositate</i> D. BKK. T. B. K.	<i>Dentes a densitate</i> Cs.
(21.) <i>hoc idcirco esse habet</i> D. BKK. T. B. K.	<i>quod idcirco esse habet</i> Cs.

Nem is említtem a tulajdonnevek különböző írásmódját, mert hiszen ebben oly önkényesen járnak el, hogy nemcsak az egyes kéziratok írják más-más alakban ugyanazon nevet, hanem gyakran még ugyanazon kézirat is különbözőképp írja az egyes esetekben.

A *Béldi-codex*nél már nem következtethetünk a czímből, mert ez a kézirat csak az első fejezet »*a quo nominati sunt Traces*« szavainál kezdődik. De noha ez által egy nyomós argumentum nélkül maradunk, más apróbb eltérésekkel mégis bizonyíthatjuk annak valószínűtlenségét, hogy a Dubniczi Krónika ezt a codexet használta volna. Ilyen eltérések pl:

(1.) <i>Magor et Hunor a quo</i> D. BKK. T. Cs. K.	<i>Magor et Hunor a quibus</i> B.
(2.) <i>fugit ante eos</i> D. BKK. T. Cs. K.	<i>fuit ante illos</i> B.
(4.) <i>rane velud</i> ²⁾ porci D. BKK. Cs. K. T.	Nam velud porci B.
<i>Thogata, valde magnus, in regno</i> D. BKK. T. Cs. K.	<i>Togata, in regno</i> B.
<i>a sexta usque ad nonam</i> D. BKK. T. Cs. K.	<i>a sexta hora usque ad nonam</i> B.
(5.) <i>Constituentes inter se rectorem</i> D. BKK. T. Cs. K.	<i>Constituentesque inter se rectorem</i> B.
(21.) <i>egressi quinto anno</i> D. BKK. T. Cs. K.	<i>egressi ultimo anno</i> B.
(22.) <i>qui tunc Constantinopolim morabatur</i> D. BKK. T. Cs. K.	<i>qui Constantinopolim morabatur</i> B.

Ezek után van még két kézírata a Bécsi Képes Krónika családjának: maga a *Képes Krónika* és a *Teleki-codex*, mely amahoz kétségtelenül a legközelebb áll. Vannak ugyan apróbb eltérések, de ezek nem lényegesek; különösen a czímek különböznek; a leírók szeretik ezeket »*sequitur*«-ral

¹⁾ *Dentes* T.

²⁾ *velut* BKK. T. Cs. K.

bevezetni s a végükre meg odaragasztani: »*et sic incipitur.*« Van a Teleki-codexnek egynémely feltűnő egyezése a Kaprinai és Béli codexekkel is, mindazonáltal valamennyi közül legközelebb áll a Bécsi Képes Krónikához. Címét sem változtatja meg s noha a XV. század hatvanas éveinek elején írják, átveszi a Képes Krónika iratási dátumát és csak mikor végig elkészült a másolás, írja a végére a colophonba a másoló, Endreffalwi Antal: ¹⁾ »*Scriptimusque . . . Sub Anno domini Millesimo Quadringentesimo Sexagesimo Secundo.*« És épen az, hogy e két kézirat oly közel áll egymáshoz, nehezíti meg földadatunkat. A legcsekélyebb eltéréseket kell figyelembe vennünk s az eredmény, melyet elérünk, mindamellett nagyon szegényes lesz.

A Teleki-codexnek is vannak oly helyei, melyek eltérnek a Dubniczi Krónika szövegétől:

(czím.) eiusdem ²⁾ *domini* incepta est ista cronica D. BKK.
(bev.) in *excellencia* regum D. BKK. Cs. K.

virtutem insuperabilem *allatura* D. BKK. Cs. K.

(1.) *Amano et Tauro* ³⁾ montibus D. BKK. Cs. K.

fuit *autem* principium regni D. BKK. Cs. K.

(2.) in paludes Meotidas *illam* insequentés D. BKK. Cs. K.

(4.) fluvius nomine *Tagatha* D. BKK. B. K. Cs.

(22.) Imperator *in sompnis* Arcum D. BKK. K. B. Cs.

eiusdem incepta est ista cronica T.

in *extollencia* regum T.

virtutem insuperabilem *allativa* T.

Amano et montibus T.

fuit *enim* principium regni T.

in paludes meotidas *illas* insequentés T.

fluvius *Thogata* nomine T.

Imperator arcum T.

és a melyek valószínűtlenné teszik azt a föltevést, hogy a Dubniczi Krónika írója a Teleki-codexeket is használta, illetőleg másolta volna.

Igy marad a *Bécsi Képes Krónika*, mely határozottan legközelebb áll a Dubniczi Krónika szövegéhez, mert az eddigi összehasonlításokból is kitűnik, hogy a hol az egyes codexek eltérnek a Dubniczi Krónikától, a Bécsi Képes Krónika többnyire egyezik vele. De azért itten sem lehet ecclatans bizonyítékot fölhozni, hogy az író ezt másolja. Van egy egész sor eltérés,

¹⁾ Az első kéz írója: *Thomas clericus de n.*

²⁾ eiusdem om. D.

³⁾ Atauró. K.

hol a Dubniczi Krónika a Bécsi Képes Krónika családjának összes fenmaradt codexeitől eltér, de épen ezért nem tekinthetjük ez eltéréseket egyébnek, mint a másoló hibáinak, melyeknek egy-egy eltérő végzet, egy-egy kisebb-nagyobb kihagyás, melyeket itt fölöslegesnek tartok felsorolni. Nehezebb azonban választ adni arra, hogy mikép magyarázhatók a Dubniczi Krónika azon eltérései a Bécsi Képes Krónikától, melyek más, különösen a Teleki és Kaprinai codexekkel egyeznek. Pedig ilyen van egynehány:

(bev.) <i>disponit</i> omne malum		<i>dissipat</i> omne malum BKK.
D. K. T.		Cs.
(1.) <i>fly</i> Japhet <i>possiderunt</i>		<i>fly</i> Japhet <i>possederunt</i> BKK.
D. K.		Cs. T.
<i>descenderunt</i> a <i>Magog</i> D.		<i>descenderunt</i> a <i>Mago</i> BKK.
T. K.		(Mogrus B. Mogol Cs.)
(24.) <i>secundo ingressi</i> sunt		<i>secundo egressi</i> sunt BKK.
D. K.		B. Cs. T.

Annál nehezebb e kérdésre felelni, mert hiszen ezen egyezések mellett vannak mind a Teleki, mind a Kaprinai codexnek oly eltérései a Dubniczi Krónikától, melyek kizárják, hogy ezeket használta volna az író; nem tehetjük föl, hogy a másoló kibővítsé forrását, már pedig mindkét codex hagy ki oly szavakat, melyek a Dubniczi Krónikában megvannak. Egész határozottan állíthatjuk: sem a Teleki, sem a Kaprinai codex nem lehetett a Dubniczi Krónika forrása. Nem lehetett a Csepreghi és Béli codex sem. A Bécsi Képes Krónika pedig közel áll hozzá, a legközelebb valamennyi közül, de mégis különös, hogy a *dissipat*, *possederunt*, *Mago*, *egressi* szavakat megváltoztassa a másoló és megváltoztassa úgy, a mint az a Bécsi Képes Krónikához legközelebb álló rokon codexekben előfordúl. Lehetne véletlen, de mindenesetre nagyon különös véletlen, és én a magam részéről nem merem kimondani, hogy a Dubniczi Krónika illető részeit a Bécsi Képes Krónikából másolták volna.

Bármennyire illusorius valamely kéziratot egy elveszett kézirat másolatának tartani, az én nézetem ez: az író a Bécsi Képes Krónika családjának egy elveszett, általunk nem ismert codexét használta, mely legközelebb magához a Képes Krónikához állott, talán annak eredeti szövege volt; mert hogy a mai Bécsi Képes Krónika másolat, kétségtelen abból, hogy noha kiállításra teljesen befejezett, szövege csonka, s bár a lapot az utolsó sorig betölti, az utolsó sornak mégis közepén szakad meg.

Sokkal kedvezőbb és pozitívabb térre lépünk, a hol nem kell

apró eltérésekkel argumentálnunk, midőn be akarjuk bizonyítani, hogy a többiben az író a Budai Krónikát s nem valamely más, ennek családjához tartozó codexet ír át. A Budai Krónika családjának három tagja: a *Hess-féle kiadás*, az *Acephalus* és a *Sambucus codex* oly lényegesen eltérők, hogy az eredményt minden kétségen fölül helyezik. És abban is szerencsésebbek vagyunk itt, hogy míg amott csak rövid, pár oldalnyi szöveg alapján kellett következtetéseinket levonni, itt az egész codexre terjeszthetjük ki, vagyis kell kiterjesztenünk vizsgálódásainkat.

Hogy a *Sambucus-codex* ép azon helyeken, a hol eltér a Budai Krónikától, a Dubniczi Krónikától is eltér, már az eddigi összehasonlításokból is kitűnt. Valóban különös és igen fontos helyet foglal el ez a codex krónikáink között. Az előszót és a bevezetést (*Multifarie — prior erat*) Kézaitól veszi át; a továbbiakban a Budai Krónika legközelebbi testvér-codexei közé tartozik, és mégis nagyon sok eltérés választja el ettől, mely a Bécsi Képes Krónikával, különösen a Kaprinai-codexszel és a Pozsonyi Krónikával igen sokszor a legföltűnőbbben egyezik.

A krónika összes variációival, szorosan összefügg a Budai Krónikával, annak családjához tartozik; ezen család harmadik tagjával, az *Acephalus-codexszel* a legföltűnőbbben egyezik. Variánsaiban a Bécsi Képes Krónikához és családjához, sokban a Pozsonyi Krónikához áll közel és részeket vesz át Kézaitól. Lehet, hogy tévedek, hanem ép ezt a codexet tartom az ősforráshoz, a régi *nemzeti krónikához* legközelebb állónak. De azt már kétségtelenül merem állítani, hogy középhelyet foglal el a Bécsi Képes Krónika és Budai Krónika közt. A Bécsi Képes Krónika bővíti, a Budai Krónika rövidíti ezt a szöveget.

Az *Acephalus-codex*, a Budai Krónika másik testvér-codexe is a *Sambucus-codexhez* áll közelebb, mint a Budai Krónikához. Az eltérésekben követi a *Sambucus-codexet*, de ezen kívül már maga is bővíti. Három hosszabb bővítése is van: a várkonyi eset, melyet a Bécsi Képes Krónikával egyezőleg — csak néhány szóban térve el annak szövegétől — ad elő; II. István uralkodásának néhány mozzanata, mely szintén egyezik a Bécsi Képes Krónika előadásával, de némely részletekben még bővebb is; és Telegdi Csanád építkezései megdonatjói, mely fejezete — úgy látszik — eredeti betoldása. Mint a *Sambucus-codex*, ez is Róbert Károly olaszországi útjánál hagyja el a Budai Krónikát s ezután szintén Károly haláláról és Lajos koronáztatásáról emlékezik még meg, de rövidebben mint a *Sambucus-codex*. Így helye a Bécsi Képes

Krónika és a Sambucus-codex közt van; míg magát a Budai Krónikát, melyről codexeink ezen csoportját elnevezték, a család legszélsőbb tagjának kell tartanunk.

Hogy az Acephalus-codex nem lehetett a Dubniczi Krónika forrása, már abból is világos, hogy itt nincsenek meg a codex önálló betoldásai, minek következtében állításunk bővebb bizonyítása teljesen fölösleges.

A Sambucus-codexre vonatkozólag azonban még szükségesnek tartom néhány bővítést közölni, mely sem a Budai Krónikában, sem a Dubniczi Krónikában nincs meg, hogy állításaimnak ez által is nagyobb hitelt adjak. A 19-ik fejezetbe¹⁾ pl. betoldja: »sed Zaculos alio nomine vocauerunt, in vita quidem atylle infesti fuerant ipsi huni occidentali nationi.« És ugyanezen fejezet »ubi tandem in eadem sorte permanserunt« szavait »Quaquidem conquestrata in eadem forte remanserunt, ut tamen hungari voluerunt«-ra változtatja. A 103-ik fejezetben betoldja: »cumque autem commissum erat prelium Vyd comes bachiensis in primo ictu tetigisset veprem lancea« — a mi későbbre való és később ismétlődik is. A 114-ik fejezetben is van betoldása: »filius regis geyse, in cuius temporibus multa mala sunt propterea.« Mindezek támogatják azt az állításomat, hogy krónikánk írója nem másolta a Sambucus-codexet, de kétségtelessé teszi ezt az a körülmény, hogy a Dubniczi Krónika 128-ik fejezetének második fele (*In quo rege — iussit decollari*), Kun Lászlónak Árbocz által történt megöletésének elbeszélése, mely a Budai és Dubniczi Krónikában meg van, mind a Sambucus, mind az Acephalus codexből hiányzik.

Ha ezek után még hozzá tesszük, hogy a Dubniczi Krónika végig hozza Róbert Károly történetét: a visegrádi conferentiát, Károly halálát, temetését és epitaphiumát is, — mely fejezetek a Budai Krónikán kívül egyik codexünkben sincsenek benne, illetőleg egyikben sem maradtak fen, — ha hozzávetjük, hogy ezek után a codex Küküllei művét hozza, még pedig azon alakban, a mint az a Budai Krónikában fennmaradt, hogy hozza a Budai Krónika Nagy Lajos halála utáni részét is, mely minden valószínűség szerint magának Hess Andrásnak szerzeménye, és hogy mindezeket a lehető leg-hívebben a Budai Krónika szövege után adja, — senki sem kételkedhetik abban, hogy írója a Budai Krónika kiadását másolta.

Noha vannak betoldásai és néhány változtatása is, mely

¹⁾ A fejezetszámok Florianus kiadása szerint.

többnyire a Sambucus-codex variánsaival egyezik, ez mégsem dönti meg azt a tényt, hogy a másoló a Budai Krónika után dolgozott.

Ily betoldás a 80-ik fejezet »*et eis per nuncios bona, que habere poterant mittendo fideliter seruiabant*« passusa, mely a Budai Krónikából hiányzik, de a Sambucus és Acephalus és a Bécsi Képes Krónika családjához tartozó codexekben meg van. Ugyancsak ezen codexek valamelyikének nyomán javítja ki II. Endre halálánál¹⁾ a »*Cuius corpus Varadini ad pedes sancti Ladizlai requiescit*« szavakat »*Cuius corpus in monasterio de Egrus feliciter requiescit*«-re²⁾ és ezek nyomán szúrja be a 138-ik fejezetbe: *Eodem anno mortuus est Matheus palatinus.*³⁾

Egy más érdekes betoldása van a hétmagyarok mondájánál, hol a Budai Krónika szövegébe belefűzi a Bécsi Képes Krónika ezen mondatát: »*Qui quidem septem ob offensam huiusmodi Lazari sunt vocati*«⁴⁾ és aztán *vel sic* szavakkal kapcsolja ehhez a Budai Krónika szövegének folytatását: »*Qui quidem septem ob offensam huiusmodi Hethmagiar et Gyak sunt vocati.*« A Lazari név meg van még a Pozsonyi és Münchener Krónikában is, mely azonban hosszabb magyarázatot fűz hozzá. Ez utóbbi betoldása különben valószínűvé teszi, hogy az eddig említett változtatások ugyanazon codexből kerültek bele, melyből a Bécsi Képes Krónika többi benne előforduló részeit is vette.

Vannak azonban oly hozzáadások is, melyeknél ezen codexek egyikének hatása sem mutatható ki.

Ilyen a 113-ik fejezetben *Salamon megjelenése* Sz. László idejében Fehérvárott. Ez az elbeszélés még csak Kézainál és Mügelnnél van meg, de mind a kettőben kissé bővebben. A Dubniczi Krónikához a kettő közül Mügelnnel elbeszélése látszik közelebb állónak:

<i>Dubniczi Krónika :</i>	<i>Kézai :</i>	<i>Mügelnnel :</i>
Visio. Quadam vice veste monachali duobus solum contentus famulis albam regalem venit, Ibique de manu Ladizlai fratris	... in veste monachali deinde Albam venit. Et cum Ladizlaus frater eius in porticu Ecclesie Beatissime Virginis ma-	... pey kunig lasla zeiten wart er gesehen zu weyssenpurg do nam er daz almusen von der hand dez heiligen kuniges

¹⁾ 122. fej.

²⁾ Egrest ír a Pozsonyi és Münchener Krónika is.

³⁾ Comes de Trinchinio add. A.

⁴⁾ Megvan a BKK. összes codexeiben.

sui elemosinam sumpsit, quem cum Ladislaus cognovisset timuit eum et diligenter requiri faciens potuerunt eum invenire nullo modo.

nibus propriis pauperibus elemosynam erogaret ipse inter eos dicitur accepisse. Quem mox cognovit Ladislaus ut inspexit. Reversus autem Ladislaus a distributione elemosyne inquiri fecit diligenter non quod ei nocuisset, sed ille malum presumens ab eodem secessit inde . . .

sant lasla in munches gewande. Do wolt ysant lasla gefangen haben und tarft nicht vor dem volke wenn er kein recht genym hett, do verkert sich der kunig salomon und kom in andern gewande aus der stat . . .¹⁾

Pár sorral később ismét van egy nagyobb betoldása (*Matrimony enim copula — voluit elongari*), melyben elmondja, hogy László felvette a keresztet, de a csehek elleni háborúban szerzett betegsége miatt fogadalmát be nem válthatta. — Marczali véleménye szerint ezt a Bécsi Képes Krónikából kölcsönözhetette, ez esetben azonban csak kivonata lehet, mert a Bécsi Képes Krónika nagyon hosszan beszél el ez eseményeket. Elmondja ugyanezt még Mügeln is, de kissé rövidebben, mint a Dubniczi Krónika; nem említi azonban a kereszties háborút, ellenben azt állítja, hogy Lászlót a német fejedelmek meghítták a császári trónra, de ő ezt nem fogadta el. Ennek helyén áll a Bécsi Képes Krónikában, hogy a kereszties hadak vezérévé választották, a mit a Dubniczi Krónika szintén nem említ, csak ennyit mondván: »*Matrimony enim copula dissolutus acceptabile munus continencie deo dedicans in peregrinatione proficisci Jerosolimam disponebat.*«

Önálló betoldásai — melyek egy codexben sincsenek meg — még IV. Béla koránál vannak; ezek a 123-ik fejezet utolsó szavai: »*et genuerat duos filios, scilicet Stephanum et Belam, qui bonus appellatur*«²⁾ és a 124-ik fejezet végaszavai: »*Hic obyt Bela populi dux atque medela.*«

Nehéz megmondani, hogy mindezek a változtatások hogyan kerültek a codexbe, legvalószínűbb azonban, hogy azon codexből valók, melyből a Bécsi Képes Krónikából átvett részeket

¹⁾ Kovachich: Sammlung kleiner noch ungedrückter Stücke. 71. 1.

²⁾ Említi a Zágrábi és Váradai Krónika. *Florianus Fontes* III. 258. 1.

»*Hic habuit duos filios primus fuit dux Stephanus, postea rex, secundus fuit dux Bela.*«

kiírta, vagy hogy az általa használt Budai Krónikának margójegyzetei voltak, melyeket a leírásnál a szövegbe illesztett.

Hogy nem volt benne abban a szövegben, melyet másolt, bizonyítja a hétmagyar mondájáról szóló két variáns ügyetlen összekapcsolása, leginkább pedig az, hogy a 113-ik fejezetben először elfelejtette beírni a Salamon megjelenését Sz. László korában, s így aztán ki kellett törölnie a »*Visus est etiam semel in hungaria tempore Regis Colomani sed statim delituit*« szavakat, a mit a Sz. László korabeli megjelenés után még egyszer leír.

Egészen más beszámítás alá esik azután az a két eredeti rész, melyek egyike Küküllei IV. és VI. fejezete közé beszúrva Nagy Lajos uralkodása 1345—1355 közti eseményeinek más, csak ezen codexben fenmaradt elbeszélését közli, másika pedig az 1474—1479 évekre vonatkozó följegyzéseket tartalmaz. Ezeket önálló becsüknél fogva külön-külön kell tárgyalnunk.

Minekeltötte azonban ezekre áttérnénk, a következőkben foglaljuk össze a krónika részeinek meghatározását:

1. A czímtól az 5-ik fejezetig a Bécsi Képes Krónikát írja át.

2. Az 5-ik fejezettől a 148-ik fejezetig a Budai Krónika másolatát adja egyes betoldásokkal, melyek közül három, egész fejezetre terjedő. (21, 22, 24. BKK-ból.)

3. A 149—153-ik fejezetekben Küküllei első négy fejezetét hozza a Budai Krónika után.

4. A 154—172-ik fejezetekben Nagy Lajos uralkodása 1345—1355 évi eseményeit közli eredeti elbeszélésben.

5. A 173—220-ik fejezetekben folytatja Küküllei históriáját a VI. fejezettől végig.

6. A 221—227-ik fejezetekben átírja a Budai Krónika rövid összefoglalását a Nagy Lajos halálától Mátyás király 1468 évi moldvai hadjárataig történt főbb eseményekről.

7. A 228—235-ik fejezetekben — végül — hozzáfűzi ezekhez az 1474—1479 között történeteknek eredeti előadását.

* * *

Nagy Lajos korára codexünknek két különböző előadása van: *Küküllei János* műve, melyet Thúróczi tartott fen korunkra, de a mely a Budai Krónikába is belekerült, a honnan azután a Dubniczi Krónika írója is átvette; és egy más, az 1345—1355 évekre kiterjeszkedő elbeszélés, melyet csak ez a codex őrzött meg.

Igy a krónika azon különös helyzetbe jut, hogy tíz év történetét kétfélekép, néha egymásnak ellentmondva adja elő. Ezért ki kell terjesztenünk figyelmünket Kükülleire is, hogy

összehasonlíthassuk az ellentétes tudósításokat, és hitelességüket is eldönthessük. Sőt a mennyiben oly hangok is merültek fel, melyek Küküllei ránk maradt munkáját csak kivonatnak tartják, még abban az alakban is, a melyben Thúróczinál fenmaradt, és épen a Dubniczi Krónika ezen töredékében vélik feltalálhatni Küküllei eredeti művének egy részletét, szükségesnek tartom legalább röviden Küküllei életrajzát is ösmertetni, épen azért, hogy ezen kérdés megvitatásához is hozzá szólhassak.

Küküllei János művét — mint már fentebb is említettem — Thúróczi tartotta fen a maga teljességében, ha nem is hibátlanul. Fenmaradt még egy harmadik példányban is, a Budai Krónikában, de az átírók közül csak Thúróczi nevezi meg a szerzőt és veszi át annak előszavát.

Az előbeszéből tudjuk pedig meg, hogy Küküllei tulajdonképen ki volt? Itt ugyanis a szerző így szól magáról: »*ego Johannes nunc archidiaconus de Kikullew, in ecclesia Transilvana, vicarius Strigoniensis in spiritualibus generalis, tunc licet indignus, suorum secretorum notarius.*«¹⁾ — Ennek alapján először Podhraczký József közölt néhány adatot Kükülleiről, majd Steinherznek²⁾ sikerült történetírónk kilétét felderítenie és életrajzára vonatkozólag bővebb anyagot összeállítania, melyet azután legutóbb Pór Antal³⁾ egészített még ki, több becses adattal járulván az előbbi kutatók eredményeihez.

Ezek szerint tulajdonképeni neve: Tótsolymosi Apród János. Atyja Apródf Miklósnak nevezte magát, valószínűleg, mert Károly király mellett apród volt. Mint ilyen híven szolgáltta urát, részt vett a rozgonyi ütközetben, és Sáros vára bevételénél, hol testvére, Péter, el is esett, oly érdemeket szerzett, hogy a király neki adományozta a Sáros megyei Tót-Solymost.⁴⁾ De a birtok több ízben is pert hozott nyakára, mert az adománylevelet a királyi pecsét elveszte után elmulasztotta megerősítés végett benyújtani, s így Tót-Solymost mint jogtalan szerzeményt elvették tőle és Jesko szándeczi grófnak adták, ki Abajdócz Gál nevű cselédjének adta el 200 márka garasért.⁵⁾

Apród Miklós csak akkor kapta vissza birtokát, mikor 1349-ben fia, János kérésére, ki ekkor a királyi kancellárián íródeákoskodott, Nagy Lajos újra neki adományozta azt.⁶⁾

¹⁾ Thúróczi III. k. előszó.

²⁾ Steinherz: Zur Biographie des Johannes Archidiaconus de Kikullew. Mittheilungen des Instituts für österreichische Geschichtsforschung, 1887. 253. l.

³⁾ Pór Antal: János küküllei főesperes, Nagy Lajos király történetírója. Századok, 1893. 1. l.

⁴⁾ Fejér C. D. VIII. 1. 536—539. l. ⁵⁾ Fejér C. D. IX. 3. 648. l.
⁶⁾ Fejér C. D. IX. 1. 655. l.

Abajdócz Miklós — Gál fia — azonban nem hagyta békén a birtokába visszahelyezett Apród Miklóst, a miért is az ügy bíróság elé került. Abajdócz Miklóst az adománylevélen eszközölt hamisítások miatt halálra ítélték s 1351 óta már zavartalanul élvezhették birtokukat a Tótsolymosi Apródok.¹⁾

Nem sokára rá, 1352-ben, Apród János az aradi káptalan lectora lett²⁾ s mint ilyen megvált a kancellárián viselt litteratusi állásától. 1353-ban már az egri káptalan lectora volt s az erdélyi, zágrábi, székesfehérvári káptalanokból húzott kanonoki javadalmakat, majd pedig küküllei főesperessé lépett elő.³⁾ De mivel kineveztetése idején András erdélyi püspök méltóságától föl volt függesztve és ki volt közösítve, kétsége támadt az iránt, hogy vajjon kineveztetése e miatt, vagy talán azért, mert a pápa a főesperesség adományozását netalán fön-tartotta magának vagy talán már másnak is adta azt, — nem támadható-e meg? Lajos király kérte a pápát, hogy erősítse meg állásában a főesperest⁴⁾, mit ez meg is tett.

Valószínűleg ekkor tért vissza a kancelláriához és lett a király titkos jegyzője, mert a küküllei főesperesség nem járt helyhez kötött hivattal. Steinherz⁵⁾ azt hiszi, hogy már előbb eltávozott a kancelláriáról, mert művében az 1352 évig használ okleveleket és mert az 1352 utáni oklevelekben már nem nevezik őt litteratusnak.

Csakhogy nem csupán íródeák volt a kancellárián, hanem a király titkos jegyzője is, és Pór Antal szerint⁶⁾ ezen hivatalát ekkor viselhette, mert 1385. július 6-án az esztergomi érsek, azaz a kancellár jegyzőjeként is szerepel, a mi tulajdonkép egy és ugyanaz.⁷⁾

De nemsokára ismét meg kellett válnia a kancelláriától, mert már 1359-ben esztergomi érseki vicarius lett,⁸⁾ mely tiszttét 1366-ig Miklós érsek haláláig viselhette; kanonoki jövedelmei pedig az esztergomi kanonoki jövedelemmel gyarapodtak. 1371-ben mint Dömötör erdélyi püspök helyettese említették;⁹⁾ majd 1378 után, mikor Dömötör zágrábi püspök lett, visszatért az udvarhoz, s ezután mint a király káplánja

¹⁾ Fejér C. D. IX. 3. 662. 1. ²⁾ Fejér C. D. IX. 3. 663. 1. ³⁾ Fejér C. D. IX. 4. 63. 1.

⁴⁾ Vatikáni levéltár. Regesta Supplicationum Innoc. VI. anni III. pars. III. fol. VI. XV. (135.) Századok, 1893. 8. 1.

⁵⁾ Mittheilungen d. Inst. f. oest. Gesch.-Forsch. 1887. 253. 1.

⁶⁾ Századok, 1893. 9. 1.

⁷⁾ Anjoukori Okmánytár VI. 356. 1.

⁸⁾ Memoria Consecrationis Basilicae Strigoniensis, 124. 1.

⁹⁾ Szabó Károly: Az Erdélyi Múzeum eredeti okleveleinek kivonatai. 144-ik regestája.

működött.¹⁾ 1379-ben Dömötör az esztergomi érsekségre emelkedett s Jánost »vicarius in spiritualibus generalis«-nak tette meg.²⁾ Ekkor Esztergomba vonult Küküllei,³⁾ hol csöndesen élte hátralevő napjait. Mikor halt meg, nem bizonyos; 1383-ban még történik róla említés,⁴⁾ de 1397-ben már nem élt.⁵⁾

Krónikáját, minthogy Máriáról és Zsigmondról említi: »*Qui nunc conregnant in Regni solio sublimati*,« — Zsigmond koronázása, 1387. márcz. 31-ike után, és Mária halála, 1395. máj. 17-ike előtt kellett írnia.

Már Steinherz osztotta a krónikát két részre, melyek közül az első Thúróczi XXV. fejezetéig terjed, — szerinte — szigorúan chronologiailag rendezett és az 1342-től 1352-ig terjedő eseményeket tárgyalja, azt a kort, melyben Küküllei mint litteratus működött a kancellárián.⁶⁾ Ezt a kettéosztást elfogadta Pór Antal is, de ő még tovább ment, azt állítván, hogy a két részt Küküllei különböző korokban írta volna,⁷⁾ míg Steinherz csak abból a szempontból különbözteti meg a két részt egymástól, hogy az elsőben Küküllei oklevelek után dolgozik, a másodikban pedig nem is hivatkozik ilyenekre.

Pór szerint az író a XXV. fejezettel már be akarta végezni történetét, s ezt az állítását azzal támogatja, hogy Küküllei ebben a fejezetben bocsánatot kér, hogy az események előadásában nem tartotta meg a sorrendet s a többi események megírását azokra bízta, kik Lajos tetteit jobban ismerik: »*Cetera scribenda uel narranda illis relinquo, qui plura sciunt, quam hic scripta sunt, de gestis eius tam prosperis quam aduersis, scribere uel tractare.*«⁸⁾

A krónika második részének megírására — Pór szerint — az adott valószínűleg alkalmat, hogy később Tamás, Miklós esztergomi érsek († 1366.) testvére, elbeszélte neki a második velencei háború történetét, a miért is első sorban Tamás vitézi tetteit írja le s aztán pótolni igyekszik az ez előtt történeteket, majd Lajos jellemzésére tér át. — »Más szellem, más írómodor húzódik innen kezdve a szerző művén keresztül. Ha előbb inkább krónikás koríró volt, innentől memoir-író kezd lenni, ki az összeillő eseményeket emlékezetéből egybeállítja s egy füzérbe illeszti.«⁹⁾ Ha azonban a kettéválasztást

¹⁾ Fejér C. D. IX. 5. 252. l. ²⁾ Fejér C. D. IX. 5. 426. l. ³⁾ Fejér C. D. IX. 5. 412. l. ⁴⁾ Fejér C. D. X. 1. 103. l.

⁵⁾ *Batthyány*: Leges III. 330. l.

⁶⁾ Mittheilungen d. Inst. für oest. Gesch.-Forsch. VIII. 256. l.

⁷⁾ Századok, 1893. 100. l.

⁸⁾ Küküllei XXV. c. Thúróczi számozása szerint.

⁹⁾ Századok, 1893. 101. l.

elfogadnók, azt csak oly föltétellel tehetnók, hogy az előszót a második rész írásakor függesztette a mű elé, mert abban már »*vicarius Strigoniensis in spiritualibus generalis*«-nak nevezi magát s ezt a méltóságot csak 1379 óta viselte.¹⁾

Chronológiája meglehetősen hibás; de az, hogy nem jelöli meg az események idejét, nagyobb hiba annál, hogy fölforgatja azoknak sorrendjét. Az időrendet nem tartotta meg: Erzsébet nápolyi útját (IV. fej.) Lajosnak a szászok ellen vezetett hadjárata (II. fej.) és a havasalföldi vajda hódolása (III. fej.) után teszi; pedig Erzsébet Nápolyból 1344-ben, — mikor Lajos a szász zavarok lecsillapítására Erdélybe ment s ott a havasalföldi vajda hódolatát is fogadta, — már visszatért. Lajos szomorú hadjárata Zára megvédésére a velenceiek ellen (VIII. fej.) Endre meggyilkoltatása (IX. fej.) előtt mondja el, pedig az már az aversai merénylet után történt. Hasonlóképen tévesen helyezi az 1356-iki Velence elleni hadjáratot (XXVI—XXVIII. fej.) a lithvánok ellen viselt 1351—1352 és 1354-iki hadak (XXIX—XXX. fej.); s az 1370-iki lengyel hadjáratot és Lajos lengyel királyllyá való megkoronáztatását (XXXVII. fej.) az 1369-iki havasalföldi hadjárat (XXXVIII. fej.) elé. De ez még nem volna baj, ha kitenné az évszámokat, — valamint az események csoportosítását sem lehet hibául felróni, — hanem az már sokkal nagyobb baj, hogy az egész krónikában csak öt évszámmal való megjelölés van: Károly halála és Lajos megkoronáztatása 1342-ben,²⁾ Erzsébet elindulása nápolyi útjára 1343-ban, Erzsébet visszatérése 1344-ben, Lajos háborúja a lithvánok ellen 1345-ben³⁾ és Lajos halála 1382. szept. 11-én, temetése pedig szept. 16-án.⁴⁾

Legpontosabban különben Erzsébet nápolyi útját írja le; ebben hét eseménynek a napját is tudja, a miből Pór azt következteti, hogy talán ő is Erzsébet kíséretében volt, és következőkép magyarázza e fejezet feltűnő pontosságát: »Hajlandók vagyunk hinni, hogy ez útjában naplót vitt. Valószínűbb azonban, hogy Olaszországból adott alkalommal missiliseket küldött, tudósításokkal kedveskedett valamely főpapnak és pedig már oly alakban, hogy a czímzett e becses ujdonságokat másokkal is közölhette, mint ez azon időben divatos vala. E levelek fogalmazásai feküdhetek Küküllei János előtt, midőn Lajos király életrajzát összeállította.«⁵⁾ De ennyire talán nem is kell mennünk, e fejezet a legtökéletesebb és akaratlanúl fölkelti bennünk azt a gondolatot, hogy az író maga is szemtanu volt,

¹⁾ Fejér C. D. IX. 5. 426. l. ²⁾ Thúróczi I. fej. ³⁾ Thúróczi IV. fej. ⁴⁾ Thúróczi LV. fej. ⁵⁾ Századok, 1893. 103. l.

de ha írásbeli feljegyzései lettek volna, talán nem tárgyalta volna az egészet oly szép egyöntetűen, hanem egyes részletekre bővebben terjeszkedett volna ki.

Erről a fejezetről különben Pór azt véli, hogy a II-ik volt és a másolók cserélték föl, mely véleményét azzal támogatja, hogy így helytelen a chronologia s hogy Küküllei korrendi történetet akarván »akkor (a föltételezett első rész írásakor) még írni, oly nagyot nem véthetett ifjúkori emlékezései ellen, hogy a chronológiát annyira felforgassa, annál kevésbbé, minthogy Erzsébet királyné olasz útja, melyben ő is részt vett, fontos esemény, úgyszólván határkő volt életében.«¹⁾ De ezt el nem fogadhatjuk, minthogy a következtetés föltételeken alapszik, minthogy semmi okunk sincs azt hinni, hogy az átíró megváltoztassa a sorrendet, különösen, ha két oly lényegesen eltérő átíró, mint Thúróczi és a Budai Krónika, megegyeznek ebben; és végül azért, mert — ha el is fogadnók a krónika két részre osztását az iratási kor szempontjából — még akkor is ezen rész utolsó szavai közt a szerző maga mondja: »*Hoc non pretermisso, quod tam luculenter et clare rerum gestarum seriem per distinctiones annorum et dierum prepedientibus interuallis temporum referre non potui.*«²⁾

A chronologia gyarlósága nem is egyedüli hibája a különben becses munkának, melyet Huber így jellemez: »derselbe hat nicht so sehr eine Geschichte, als ein Lebensbild des Königs Ludwig in grossen Zügen geschrieben, viele der wichtigsten Ereignisse nur kurz berührt und Angaben über die Zeit derselben ganz unterlassen, ja sich nicht einmal an ihre chronologische Ordnung gehalten.«³⁾ — A harmadik és negyedik velencei hadjáratot meg sem említi Küküllei; és ha művét életrajznak vesszük is, mint olyan is nagyon gyöngé; Lajos alakját nem képes kidomborítani, sőt néhol teljesen megfélelkezik róla és István vajda vagy Tamás vitéz lép helyette előtérbe.

Ami a Küküllei által használt forrásokat illeti, e tekintetben eléggé tájékozva vagyunk. A XXV. fejezetben maga mondja: »*aliqua per meipsum didici et aliqua per alios fidedignos rerum noticiam habentes intellexi.*« Az író tehát visszaemlékezéseit és más hites tanuk elbeszélését mondja forrásának; de ezen kívül több helyt említ okleveleket is; így a XVIII. fejezetben elbeszéli, hogy a király az áruló zsoldosokkal békét köt bizonyos föltételek alatt »*et hoc suis*

¹⁾ Századok, 1893. 98. l. ²⁾ Thúróczi XXV. fej.

³⁾ Ludwig I. von Ungarn und die ungarischen Vasallenländer. Archiv für österreichische Geschichte, LXVI. II. 7. l.

litteris instrumentis et Juramentis firmaverunt»; a XXII. fejezetben Aversa ostromát tárgyalva említi, hogy a vitézek hősi tettei »in litteris donacionum eis concessarum enarrantur«; a király Olaszországból való visszatérésénél a XXIV. fejezetben azt írja: »Capitaneos ad se vocavit et per remunerationem suorum obsequiorum, largifluis regys donatiuis ipsos exaltavit. quorum gesta et seruicia in priuilegijs eis concessis explanantur«; végül pedig az Olaszországban hátrahagyott kapitányok cselekedeteiről¹⁾ sem szól bővebben, hanem utal oklevelekre: »sicut de gestis et exercicijs eiusdem Andree voyuode, que causa breuitatis ad presens obmitto in priuilegio sibi super possessionarijs donacionibus concessa, poterit, qui vult experiri.« Mindezen okleveleket neki, ki a királyi kancelláriában két ízben is alkalmazva volt, ismernie is kellett.

Mind ennél azonban sokkal fontosabb az, hogy az *István vajda részére kiállított adománylevelet* Kükülei műve irásánál erősen használja. Ezt már Podhraczký észrevette s az ő nyomán Steinherz és Pór is kifejtették.²⁾ Már Kükülei IX. fejezetén meglátszik ez oklevél hatása és belőle van átvéve az *Aversa-subversa* szójáték is; sokkal föltűnőbb még e hatás a XIII. fejezetben, mely ezen oklevél kivonatát adja, a XIV. és XV. fejezetek pedig kevés változtatással és kihagyással majdnem szószerinti átvételek az adománylevélből, melyre a XV. fejezetben hivatkozik is. Hogy mily forrásokból meríthetett Erzsébet nápolyi útjára vonatkozólag, már föntebb említettem.

Mindenesetre igen föltűnő az a körülmény, hogy a XXV. fejezet után már sem nem hivatkozik oklevelekre, sem azok használata ki nem mutatható. A következőkben csak Tamás vitéz elbeszélését és saját emlékezéseit tekinthetjük forrásainak.

Hitelességéről a másik, Nagy Lajos korabeli részszel való összehasonlításnál lesz még szó; e helyen csak annyit akarok említeni, hogy daczára forrásai megbízhatóságának, gyakran nagyobb tévedéseket követ el, a személy és helynevek irásában pedig megbízhatatlan.

Hogy a két változatból, melyik felel meg inkább az eredetinek, csak pontos összehasonlítás útján dönthető el.

Természetesen itt nem lehet tekintetbe venni az orthographiai különbségeket, hogy a Dubniczi Krónikában *solemnitas* van *solemnitas* helyett, *dampnum* e. h. *damnum*, *violencia*

¹⁾ XXV. fej.

²⁾ *Podhraczký*: *Chronicon Budense*, 297. l. *Mittheilungen des Inst. f. oest. Gesch.-Forsch.* VIII. 256. l. Századok, 1893. 104. l. Fejér C. D. IX. 1. 482—490. és 756—764. ll.

e. h. *violentia* ¹⁾ stb., sem azon sajátságát, hogy *eius* helyett mindig *suus*-t használ, a miben különben csak a Budai Krónikát követi.

A legfőbb eltérések a két fentartó közt, — a Dubniczi Krónikát nem lehet külön számítani, — hogy az I. fejezetben ²⁾ a Budai és Dubniczi Krónika Károly halálát rövidebben említi, mint Thúróczi, de viszont elmondja a Lajos koronázásánál jelenvolt főurak és főpapok neveit, a mi Thúróczinál hiányzik; hogy az V-ik és XIV-ik fejezetet mind a Budai, mind a Dubniczi Krónika elhagyja; hogy továbbá a VII-ik fejezetben szintén mindkét krónika kihagyja a »*cuius preclarum filiam, dominam Elizabeth, nunc reginam, postea duxit matrimonialiter in consortem*«, az LV-ik fejezetben pedig a »*sed postea eius consors Regina Elizabeth, ipsam dotavit XVI. eiusdem mensis die*« és ugyanezen fejezet végén a »*Fuit autem homo compotentis proceritatis, oculis elatis, crinibus et barba crispis, sereno vultu, labiosus et aliquantum in humeris curvus*« passusokat. De e mellett vannak olyan helyek is, a hol a Budai és Dubniczi Krónikák bővebbek; így a XVII. fejezetben, melyből Thúróczinál hiányzanak az »*et cum pauca comitiva in una galea et quibusdam barcis*« szavak. Már ezek az eltérések Thúróczinak adják az elsőséget a másik két krónika szövege fölött. A Budai Krónika imént említett bővítése könnyen lehetne későbbi betoldás, de kevésbé állíthatjuk ezt azokról a részekről, melyek Thúróczinál megvannak, a másik két krónikában azonban nincsenek. Legfeljebb a Lajos házasságára és Erzsébet donatiojára vonatkozó helyekről lehetne feltételezni, hogy későbbi betoldások, de Lajos személyleírásáról nem.

Fontos a tulajdonnevek írása is, a miben Thúróczi és a másik két krónika szintén nagyon eltérnek egymástól. Míg Thúróczinál *Laczk* (VI.), *Croacos* (VII.), *Scekach* (VIII.), *Corrardum de Kathancis* (IX.), *Furlivo* (X.), *Bebeck* (XVII.), *Barvi* (XVII.), *Stafach* (XXI.), *fratrem monialem* (XXII.), *de Angulo* (XXVI.), *Rotkaneruis* (XXVII.), *Elderboh* (XXVIII.), *Brodam* (XXXV.), *lhuncza* (XXXVIII.), *Brassou* (XXXVIII.), *Rachie* (XXIX.), *Peliso* (XLII.), *Noztre* (XLIII.), *Chomanorum* (XLVI.), *Lippna* (XLVIII.) áll, a Budai és utána a Dubniczi Krónika is, ezeket *Lachk* (173.), *Croatos*

¹⁾ Az orthographiai sajátságokat összeállította Kurtz Sándor »De latinitate chronici Dubnicensis« cz. értekezésében, melynek csak az a nagy hibája, hogy mint nyelvészeti szempontból egységes művet tárgyalja a krónikát

²⁾ A fejezetek számaint Schwandtner Thúróczija után idézem.

(174.), *Sticatum* (175.), *Conradum de Katancys* (176.), *Furlino* (179.), *Bwbek* (185.), *Borii* (185.), *Scaffad* (189.); *fratrem Morialem* (190.), *Damdulo* (194.), *Rockaneruis* (195.); *Elderbah* (196.), *Brunnam* (203.), *Iloncha* (206.), *Brasson* (206.), *Racie* (207.), *Pylisio* (210.), *Naztre* (210.), *Cumanorum* (212.), *Lippua* (213.) változatokban írják. Itt ugyan számot kell vetnünk azzal, hogy a középkori nyomdáknak megvolt a saját külön megszontosodott helyesírásuk, hogy többnyire hangtani változásokkal állunk szemben és hogy több eltérés sajtóhibából is származhatott, de mindamellett világos, hogy a két szöveg lényegileg különbözik egymástól s hogy egyik sem lehet a másik átírása. Itt kell megemlítenem azt is, hogy a IV. fejezetben Thúróczinál hibásan van »*Poloniam*« és »*rege Polonorum*« írva »*Bohemiam*« és »*rege Bohemorum*« helyett, a mint a Budai és Dubniczi Krónikák¹⁾ helyesen írják. Tehát, ha Thúróczi bővebb, sőt jobb szöveget ad is, némely helyen mégis a másik verzió a helyes.

Különöseket az állandó eltérések is a krónikák közt. Így Thúróczinál mindig »*dux Venetiarum*«, a Budai és Dubniczi Krónikában pedig »*dux et commune Venetiarum*«²⁾ olvasható. Thúróczi csak egyetlen egyszer említi a komunitást is, a XXVII. fejezetben: »*contra ducem Venetiarumque communitatem*«. Továbbá míg Thúróczi mindig »*olachos*«-t ír, a Dubniczi Krónika »*wolachos*«-t (Budai Krónika: *vlachos*) használ,³⁾ s míg Thúróczi »*regulos*«-okat emleget, a Dubniczi és Budai Krónikák »*regales*«-ekről beszélnek,⁴⁾ a mi szintén megerősíti előbbi állításunkat.

Nevezetesebb eltérések még, hogy a III. fejezetben Thúróczinál »*suum dominium ac sanctam coronam recognoscendo*« áll, a Budai és Dubniczi Krónikákban pedig »*suum dominium sub sacra corona*⁵⁾ *recognoscendo*«;⁶⁾ hogy a VI. fejezetben a tatárok elleni harcznál Thúróczi egyes számban beszél: *decapitavit, transmisit*, csak a vezért tekintvén az alanynak, a Budai és Dubniczi Krónikák pedig az egész seregről mondva ezeket, többes számot használnak: *decapitauerunt, transmiserunt*;⁷⁾ hogy a IX. fejezetben Thúróczi szerint az avversai merénylet »*ex procuracione militis Chensa*« történt, a másik két krónika szerint azonban »*ex procuracione mulieris Johanne*«.⁸⁾ Mindezeknél — úgy látszik — Thúróczi írása a hibás, de már a XVII. fejezetben mind a Budai, mind a Dubniczi Krónikában⁹⁾

¹⁾ 153. fej. ²⁾ 194—195. fej. XXVI—XXVII. ³⁾ 206—XXXVIII. fej. ⁴⁾ 180—XI. fej. ⁵⁾ coronona D. ⁶⁾ 152-ik fej. ⁷⁾ 173-ik fej. ⁸⁾ 176-ik fej. ⁹⁾ 185-ik fej.

hiányzik ez a mondat: »*Item Nicolaus filius Laurentii Toth, cum fratribus suis Leukes et Bartholomeo.*« A XXV. fejezetben viszont Thúróczzinál hiányzik ¹⁾ az »*et omnia Regia* ²⁾ *Negocia prospere successissent*« passus. A XXX. fejezetben Thúróczzinál *una vice* áll, a Dubniczi és Budai Krónikában pedig hibásan *una vice* ³⁾; a XXXVIII. fejezetben is Thúróczi írása látszik helyesebbnek: »*in locis lutos et paludosis indaginosus conclusi.*« a másik két krónika írása: »*in locis lutosus paludosis indaginosus et conclusis*« ⁴⁾ helyett; a XXXIX. fejezetben pedig megint a Dubniczi és Budai Krónika írja helyesebben: »*in quolibet tertio anno*« ⁵⁾ a Thúróczzinál olvasható »*in quolibet anno*« helyett; az L. fejezetben is Thúróczi hibázik, kihagyván az »*et per siccitates temporum, ac aeris tempestates invaluerunt*« ⁶⁾ közbevetett mondatot; az LV. fejezetben pedig a Dubniczi és Budai Krónika *versiója* a hibás, a hol »*regnavit autem quadraginta uno annis et viginti duobus diebus*« áll, »*regnavit autem quadraginta annis et mense uno et viginti duobus diebus*« helyett.

Ezenkívül tele van még a két krónika más kisebb-nagyobb értelemzavaró és jelentéktelen eltérésekkel, a melyek a szöveg helyességének eldöntésénél fontosak lehetnek, de a melyekre itt ki nem terjeszkedhetem. Egyszer Thúróczi, másszor a Dubniczi Krónika ír helyesen; kihagynak néha egy-két szót, felforgatják a szórendet, egy szót synonymával helyettesítenek, máskor megint rosszul olvasva a szót, rokonhangzású más szót írnak helyette. Mindez azt bizonyítja, hogy egyik sem gondos másolat.

Hogy mindazáltal a Budai Krónika szövege a hibásabb, mutatja, az, hogy az I. fejezetben Thúróczzinál *maturitatem*, a Budai és Dubniczi Krónikában pedig *nativitatem* ⁷⁾ van írva; hogy a míg a IV. fejezetben Thúróczzinál »*Cum autem Romam infra paucos dies*« áll, a Budai Krónika az *infra* helyet *inter*-t ír, a miből a Dubniczi Krónikában *in terra* ⁸⁾ válik; hogy a XIII. fejezetben a Budai és Dubniczi Krónikában *milites Capitanei*, ⁹⁾ míg Thúróczzinál helyesebben *milites Cappuani* áll; hogy a XV. fejezetben a Budai és Dubniczi Krónikában »*uolens potius post mortem uenire*« ¹⁰⁾ van, míg Thúróczzinál helyesebben »*uolens potius post mortem vivere*«; hogy a XVIII. fejezetben Thúróczi »*equos balistas*«-t ír, a Budai és Dubniczi Krónika »*equos valisias*«-t, ¹¹⁾ a XXXVIII. fejezetben pedig Thúróczzinál *brigantis*, a két másik Krónikában meg *bugancys* olvasható stb. ¹²⁾

¹⁾ 193-ik fej. ²⁾ regni BK. ³⁾ 198-ik fej. ⁴⁾ 206-ik fej. ⁵⁾ 207-ik fej. ⁶⁾ 215-ik fej. ⁷⁾ 149-ik fej. ⁸⁾ 152-ik fej. ⁹⁾ 152-ik fej. ¹⁰⁾ 132. fej. ¹¹⁾ 183. fej. ¹²⁾ 186. fej.

Ha a Budai Krónika és Thúróczi Kükülleijéről nem mondhatjuk is, hogy gondos másolat, annál gondosabban másol a Dubniczi Krónika, noha néha meglehetősen ész nélkül, a mennyiben hibáiban is vakon követi a Budai Krónikát. Mindazonáltal vannak oly esetek is, mikor az író eltér az előtte fekvő szövegtől és igyekszik azt kijavítani; így a IV. fejezetben, hol a Dubniczi Krónikában *munificenciam*¹⁾ van *magnificentiam* helyett; továbbá a VIII. fejezetben, a hol »*harsandorfer teutonicus de parte*«-t kiegészíti »*de parte Regis*«-szé²⁾ és az »*in pugna sunt occisi*« helyett »*in pugna mortui sunt et occisi*«-t³⁾ ír. Ily eltérés még, hogy a XXXVI. fejezetben a »*ducem Opolie*«-t »*ducem Opolie*«-re⁴⁾ javítja, és végül, hogy a IX. fejezetbe betoldja: »*Est autem sepultus in neapoli in Cathedrali Ecclesia iuxta Avum suum*«,⁵⁾ a mit kétségkívül a másik, Nagy Lajosra vonatkozó elbeszélésből vett.⁶⁾ Ezek az eltérések az író gondosságára vallanak, a mennyiben többször javít vagy bővít is a szövegen s csak ritkán követ el hibát a leírásnál.

Mindezek után visszatérek még egyszer arra a kérdésre, hogy melyik szöveg áll közelebb az eredetihez. Eddig is igyekeztem érvényre juttatni azon nézetemet, hogy Thúróczi szövege nemcsak teljesebb, hanem jobb és az eredetinek megfelelőbb is. Még egy argumentumot akarok erre felhozni. Említettem már, hogy az első fejezet lényegesen eltér a két krónikában. Hogy Thúróczi jelzőkkel ékesíti föl Károlyt s hogy a Budai és Dubniczi Krónikák ezeket elhagyják, még nem nagy eltérés, és hogy ott, hol annyit beszéltek Károly haláláról, ennek ismétlését lehetőleg megrövidítik, nem csodálható. Fontosabb már Lajos koronáztatásának a datuma. Thúróczi ezt írja: »*dominice incarnationis 1342 sue vero etatis decimo septimo*⁷⁾ *anno die dominico proximo post festum divisionis apostolorum,*« míg a másik két krónika csak annyit említ, hogy: »*sequenti (mortuo tumulatoque rege Carolo) die dominico proximo.*« A téves kétségtelenül az utóbbi, hol kimaradt a »*post festum divisionis apostolorum,*« vagy — a mi ugyanaz — »*ante festum beati Jacobi apostoli.*« (jun. 16.)

Legfontosabb azonban, hogy a Budai Krónika közli a koronázáson jelenvolt főurak és főpapok jegyzékét. Ez a jegy-

¹⁾ 152. fej. ²⁾ 175. fej. ³⁾ 175. fej. ⁴⁾ 204. fej. ⁵⁾ 176. fej.

⁶⁾ 154. fej. »*ductumque est funus Regis Andree Neapolim et sepultum in cathedrali ecclesia iuxta Avum suum et Karolum Marcellum.*«

⁷⁾ Chronicon Leibitzerianum szerint: »*quum esset annorum XVI.*« Wagner: Anal. Scep. P. II. p. 47. mire Katona megjegyzi, hogy 16 éves, 4 hónapos és 16 napos volt. Hist. Crit. T. II. Ord. IX. 279. l.

zék pedig megvan még Dlugosznál és a Kaprinai Codexben is. A Budai Krónika nem Dlugosshól veszi át, hanem a Bécsi Képes Krónika családjához tartozó valamely codexből. Mert, hogy ez a Bécsi Képes Krónikában tényleg megvolt, megérthető abból is, hogy Dlugoss teljesen úgy veszi át, a mint a Kaprinai-codex hozza. A Kaprinai-codex ugyanis a Bazarád elleni hadjárat után megemlíti, hogy Károlynak fia született, kit Istvánnak keresztelt, hogy azután betegeskedni kezdett »*maxime in pedibus*,« és hogy 1342-ben holdogságos Margit ünnepe utáni szerdán Visegrád várában meghalt. Azután elmondja Lajos megkoronáztatását, felsorolja a jelenvolt főpapságot és végre azzal végzi, hogy Lajos a koronázás után Visegrádra tért be. Dlugoss ugyanebben az összefüggésben, ugyanezen szavakkal — csak hosszabb lére eresztve — mondja mindezt: a Bazarád elleni hadjáratból való hazatérést, Károly betegségét, halálát, Lajos megkoronáztatását, a koronázáson jelenvolt főpapok jegyzékét, és végül, hogy Lajos ezután Visegrádra ment. Mindenesetre nagy kár, hogy ez a rész csak egy oly romlott szövegű codexben maradt fen, mint a milyen a Kaprinai-codex.

Ime a szövegek:

Dubniczi Krónika:

Kaprinai-codex:

Dlugoss:

Porro sepe nominatus Rex Carolus continuus et grauissimis infirmitatibus laborans, quas maxime in pedibus a longo tempore paciebatur et per eas nimium afficiebatur, ad extremum deueniens, anno Domini millesimo CCCmo XLmo secundo illucescente feria tertia proxima post festum Beate Margarethe Virginis in suo castro loco scilicet habitacionis sue, de Visegrad, fine laudabili migrauit ad Dominum; cuius corpus in

Post miserabilem cladem in terra Moldaviae . . . Carolus Rex siue dolore acceptae stragis siue naturali deficiente vigore, crebris variisque morbis implicitus . . . doloribus suis, praesertim podagriticis vexationibus consulturus. Ingrauescente tandem valetudine aduersa, sensimque illum vitali potentia deferente feria tertia proxima post festum S. Margarethe, decimo septimo Calendas Augusti in castro suo Vischegradensi . . .

presentibus domina Elizabeth matre eius regina Hungarie ac domino Thoma uayvoda Transsiluano, Dominico Villermo palatino, ceterisque iam dictis baronibus ac regni nobilibus universis congregatis, per dominum Chanadinum archiepiscopum Strigoniensem, astantibus sibi dominis episcopis, scilicet Nicolao Agriensi, Ladislao quinqueecclesiensi, Petro syriensi, Fratre Vito nitriensi, et Laurencio boznensi cum solemnitate magna et gloria corona sancti regis Stephani coronatus est.

Albensi Ecclesia terre gremio conditum est. Regnavit autem a tempore sue coronacionis XXX-ta II annis. Cui successit prenominatus Dux Lodouicus, filius eius, quem in eadem Ecclesia Albensi tercio post tumulacionem Patris sui videlicet die dominica proxima ante festum Beati Jacobi Apostoli, Reuerendi in Christo Patres, Domini, Chanadinus Archiepiscopus Strigoniensis, Ladislaus Quinque-Ecclesiensis, Nicolaus Agriensis, Mesco Wesprimiensi, Petrus Sirimiensi, Vitus Nitriensis, Colomanus Jauriensi et Canon Boznensis Ecclesiarum Episcopi, ceterique Prelati cum consensu et voluntate unanimi omnium Baronum Nobilium universorum, tocius Regni Hungarie in Regem inungentes, cum Sancta Corona gloriose coronarunt. Ubi ipsum Regem Vir Magnus, Thomas, Vayvoda Transsiluanus, quo tunc temporis pocior nemo habebatur, et quem eciam dictus Rex Carolus, pye memorie Pater ejus omnes alios

rebus exutus est humanis . . . Cuius corpus in Albam Regalem delatum, . . . Regio honore tumulatum . . . Praelati ac Barones Hungariae . . . unanimi voto ac consensu Elisabeth Regina praesente seniore filium Caroli mortui Regis Lodovicum, decimum septimum aetatis annum agentem decernunt coronandum. Dominico itaque die, festum S. Jacobi Apostoli immediate antecedente duodecimo Calendas Augusti Ludovicus Dux per Chanadinum Strigoniensem Archiepiscopum, assistentibus sibi Wladislao Quinqueecclesiensi, Nicolao Agriensi, Mieczslao Vesprimiensi, Colomanno Jauriensi, Petro Sirimiensi, Vito Nitriensi et Laurentio Bosznensi Episcopis Baronumque et nobilium multitudine copiosa, in Regem Hungariae in Ecclesia Albae Regalis, iuxta ritum et obseruantiam veterem vinctus et coronatus est, cum magno omnium assensu et favore.

Barones Regni ultra modum dilexerat, ac exaltauerat, gladio accinxit, et ab ipso rege regali beneficio est remuneratus. Tandem ipsum Regem sacris insignibus, Sancti Regis Stephani indutum ac decoratum, habentem Sanctam Coronam in capite deducentes, in regali throno sedere fecerunt; promittens nichilominus supradictus Rex Lodouicus assistentibus ymo petentibus omnibus Prelatis et Baronibus, ac Nobilibus supranominatis, quod omnes Nobiles sui regni in speciali dilectione haberet, et in suis libertatibus conseruaret. Deinde ipse Rex Lodouicus Budam veniens, ibi ab omni populo, ac Ciuibus, et Clero, Virisque Religiosis omnibus cum magna reuerencia et honore est susceptus prout Regiam decet Maiestatem. Qui eciam in breui abinde iterum in Visegrad se transtulit moraturum.

Abinde Budam veniens honore processionum et occursum singulorum Statuum exceptus . . . in Vischegrad patris mortem sequens moraturus illic diuertit.¹⁾

Hogy a szövegek egymást nem használták, az világos, de ép oly világos az is, hogy egy forrásra vezethetők vissza, mely — nézetem szerint — a Bécsi Képes Krónika elpusztult

¹⁾ Liber IX. p. 1063—1064.

vége. A Bécsi Képes Krónika máig is fennmaradt codexei azonban — az egy Kaprinai-codex kivételével — nem ismerték már a meg nem csonkult szöveget, nem ismerte azt maga a Bécsi Képes Krónika sem, mert másképp nem volna magyarázható, hogy noha könyvészetileg teljesen befejezett, mégis mondat és sor közepén szakad meg.

A névsor átvétele egy másik codexből pedig világosan mutatja, hogy a Thúróczi Kükülleije felel meg inkább a mű eredeti alakjának, mert, ha ez ellen valamit komolyan felhozni lehetett, úgy az e jegyzék hiánya volt. Ez egyszermind megdönti Pór Antal azon nézetét is: »hogy szerzőnk a Lajos király koronázásánál jelen volt, tehát az I. fejezetet, melyben reflexiók is vannak, szemlélet után írta, annál is inkább, mint-hogy a jelenvolt főpapokat és főurakat felsorolja.«¹⁾

Pór Antalnak még egy nézetére akarok csak itt reflektálni. Ő valószínűnek tartja ugyanis, hogy a névsor Küküllei művében megvolt, minthogy Dlugoss, ki Küküllei művét szintén használta, adja azt, és pedig két főpappal kibővítve. Azt hiszem, az összehasonlítás kétségtelenné tette, hogy Dlugoss nem Kükülleiből, hanem a másik krónikából merített, annál is inkább, mert ama két főpap, a veszprémi és győri püspök neve, a Kaprinai-codexben is megvan.

* * *

A másik, Nagy Lajos tetteit tartalmazó elbeszélés nem tárgyalja Lajos korának történetét egészen haláláig, hanem csak tíz év eseményeit mondja el 1345—1355-ig, de erre a korra vonatkozólag sokkal bővebb, mint Küküllei; az eseményeket részletesebben tárgyalja, megjelöli az éveket, sőt igen gyakran a napot is, melyen azok történtek. Szerzője nincs megnevezve, Toldy²⁾ szerint a szerző clericus, de Endlicher³⁾ és Florianus⁴⁾ már arra a meggyőződésre jutottak, hogy e költői színezetű szép elbeszélést János minorita szerzetes írta, a ki kezeiben tartotta Lajos fejét, midőn Áversa előtt megsebesülvén, lábából a nyilat kihúzták,⁵⁾ s hogy ez a János azonos azon János lectorral, kinek szenvedéseit a tatárok elleni expeditióban ez a töredék bőven elmondja.⁶⁾

Nemcsak becses adatai, hanem eleven költői lendületű előadása miatt is teljes mértékben megérdemli e rész méltánylásunkat. Krónikáink között több ily igazán poetikus mű nincs. Az Endre megöletéséről szóló fejezetekhez csak a Bécsi Képes

¹⁾ Századok, 1893. 102. l. ²⁾ Pozsonyi Krónika. Bev. XV. l.

³⁾ Wiener Jahrbücher der Litteratur, 1826. Anzeige-Blatt XXXIII. 4. l.

⁴⁾ Fontes III. Bev. II. l. és a 143. l. jegyzetében.

⁵⁾ 167. fejt. ⁶⁾ 170. fejt.

Krónika szent Lászlóról szóló elbeszélése hasonlítható, s valóban nem csodálható, hogy *Arany János*, ki oly ritkán alkalmaz a történeti vagy mondai hitel mellőzésével inventiót, igazán szereti ezt az elbeszélést és annyira ragaszkodik is hozzá.

A Dubniczi Krónika ezt a részt a Küküllei IV. fejezete után szúrja be s azután kihagyva az V. fejezetet a VI-iktól kezdve veszi fel újra Küküllei elbeszélését. Minthogy a két előadás egymástól lényegesen eltér, azon kérdés merül már most föl, melyik hitelesebb? micsoda forrásból merít a minorita? s ismerte és használta-e Küküllei krónikáját? Hogy e kérdésekre válaszolhassak, fejezetről fejezetre haladva fogom a két szöveget összehasonlítani s mindjárt hitelességüket is megvitatni.

Az első fejezet, Florianus számozása szerint a krónikának 154-ik fejezete, mint fentebb is említettem, Endre herceg megöletését tárgyalja valóban költőiesen. Elmondja, hogy Lajos a testvéri szeretettől indítatva kéri a szentszéktől Endre megkoronáztatását: »*Sed proch dolor, expectavimus pacem et non venit, quesivimus tempus curacionis et ecce turbacio.*« A herceg kevély neje dőre nagyravágyásból megöli férjét. Keserű szemrehányásokkal és szidalmakkal halmozza el a gonosz asszonyt, a ki kegyetlenebb Jezabelnél és Medeánál, a ki vétkezett emberek és isten ellen, a ki megölte saját hitves társát és urát, a ki gyalázatos tettével befeketítette az anyaszentegyházat, bemocskolta saját fejét, a ki felségsértési bűnbe rohant, a ki véghezvitte mindezt pirulás nélkül. Kitörései erőteljesek és kemények, hogy azután hirtelen fordulattal annál lágyabb, annál szívből fakadóbb, fájóbb szavakkal sirassa el kisebbik urát.

Ezen elegikus bevezetés után áttér a tényekre és elmondja, hogy 1345. szeptember 19-én neje és annak czinkostársai a halál martalékává tették. Aversában, Nápolytól nyolcz mérföldre ölték meg. Hottestét azok a magyarok vitték Nápolyba, a kiket Erzsébet, a gondos anya hagyott ott fia őrzésére s a kik a gyilkosság alkalmával azért nem voltak Endre mellett, mert az maga küldte el őket, hogy ezáltal megczáfolja azt a föltevést, hogy hitelt ad a besugásoknak, melyek szerint neje részéről veszély fenyegeti. Holttestét nagy tömeg kísérte »*et ipsum inconsolabili planctu deplorabant.*« A nápolyi székesegyházban őse, Martell Károly mellé temették. »*Statimque post mortem suam dicitur divinitus miraculis claruisse. Et quasi omnes, qui in mortem eius conspiraverunt mares et femine miserabili morte consumpti sunt eciam vlcione sanguinis Innocentis.*«

Ide tartozik még a következő 155-ik fejezet is, mely az előbbi elegikus hangulatban mondja el a megtört anya és

Magyarország gyászatát végül átokkal zárul: »*O domine deus fac ut terra non operiat*¹⁾ *hunc sanguinem innoxium, qui*²⁾ *clamat ad te, sicut clamavit sanguis Abel iusti pueri tui. Aba! aba!*«

Eltekintve a költői részletektől, magáról az eseményről csak röviden emlékezik meg: a gyilkosság részleteire nem is terjeszkedik ki. Nevezetes azonban az, a mit az Endre őrizetere ott hagyott magyarokról mond. Küküllei erről nem tud semmit, sőt Erzsébet elutazásánál Nápolyból, ezt mondja: »*recessit de Neapoli cum omnibus suis.*« Gravina azonban szintén említi a magyarokat, hogy összefutottak a holttest köré és azután gyorsan menekültek arról a földről, hol csak ellenségeik voltak.³⁾

A datum is valószínűleg helyes, noha Gravina 20-ikára teszi a gyilkosságot,⁴⁾ *Giovanni Villani*,⁵⁾ a *Chronicon Senense*⁶⁾ és az *Anonymus Jadrensis*⁷⁾ pedig 18-at írnak. 18-at ír különben a sírfelirat és Johanna a firenzeiekhez intézett levélben is,⁸⁾ és így minden valószínűség szerint a sept. 18-ról 19-re virradó éjszakán történt a merénylet, a mi a minorita adatát nem hazudtolja meg.

Figyelemre méltó azonban az is, hogy mily pontosan tudja, hogy Aversa mennyire van Nápolytól,⁹⁾ és a fejezet vége is, mert noha elfogult az az állítása, hogy az összeesküvők legtöbbször férfiak és nők egyaránt nyomorultul pusztultak el, a csodatételek pedig éppen csak hangulatkeltés kedvéért kerültek bele, mégis világosan a *Bertrand de Beauv* ítéletein alapszik ez az elbeszélés, annál is inkább, mert tudjuk, hogy nőket is végeztetett ki. Es érdekes az is, hogy szemére veti Johannának: »*Totam ecclesiam dei tuo scandalo denigrasti*«, midőn más írók az egyházat még sem merik annyira belevonni a dologba.

Küküllei¹⁰⁾ előadása sem mond többet a gyilkosságról; csak constatálja a tényt, azután megnevezi a gyilkost: *Conradum de Catanecys*, a ki alatt Corrado de Catanzano¹¹⁾ érti,

1) *aperiat D.* 2) *quod D.* 3) Muratori XII. 561—562. p. 4) Mur. XII. 562. c. 5) Mur. XIII. 931. l. 6) Mur. XV. 113. b.

7) Schwandtner III. 680. l.

8) Anj. Dipl. Eml. II. 97. l.

9) »*appresso a Napoli a otto miglia*«. Bartholomei Ferrariensis Polyhistoria c. XXVI. Muratori XXI. V. 782—786. l. »*che e presso a Napoli a otto miglia*«. *Chronicon Senense*, Muratori XV. 121. l. Matteo Villani. Muratori XIV. 47. l.

10) IX. 176—178. fej.

11) Gravina: *Conradus de Catanzano, Comes Catananus*. Muratori XII. 554. 584. l. *Istorie Pistolesi: Currado Catanzano*. Mur. XI. 514. a.

és hogy e dolog »*ex procuracione mulieris Johanne*«, Thúróczy szerint hibásan »*militis Chensae*«¹⁾ történt.

Említi, hogy a gonosztevők elvették méltó büntetésüket, de a bosszuálló gyanánt *Novelli comest*²⁾ nevezi meg. A mit azután még itt szól Lallus szerepléséről és Konth Miklós küldetéséről, azt a minorita másutt említi s így ezt is ott fogjuk tárgyalni.

Endre eltemetéséről is csak a minorita tud, de ő is tévesen mondja, hogy a magyarok vitték Nápolyba, holott Durazzoi Károly temettette el. Ezt különben átveszi a minoritától a Dubniczi Krónika írója Kükülleibe is, de Thúróczy és a Budai Krónika Kükülleije nem szólnak a temetésről.

A 156-ik fejezetben a Velenceiek ellen Zára birtokáért vívott harcz van leírva. Thúróczynál ez a VIII. fejezetnek felel meg, melyet a Dubniczi Krónika a 175-ik fejezetben ír át. Itt már lényeges eltérések vannak a két író között.

A velenceiek fa-váráról mindketten tudnak, de míg Thúróczy Kükülleije ezt *Scekach*-nak³⁾ nevezi, a másik két krónika és a minorita is *Sticatum*-nak mondja. Küküllei tudja, hogy Lajos »*cum multis principibus circumpositorum Regnorum ac Baronibus, Militibus et regnicolis suis*« jött Zára alá s hogy a velencei seregben német, francia és olasz zsoldosok voltak, a mit a minorita nem említi. A fa-vár megostromlását és az ütközet lefolyását azonban mind a ketten elbeszéli, de itt már nyílt ellenmondásban vannak egymással. Küküllei szerint ugyanis azért vesztették el a magyarok a csatát, mert a velenceieket védte a bástya és váratlanul támadták meg Lajos seregét, a mi ugyan tény,⁴⁾ de nem egyedüli és nem fő oka volt a veszteségnek.

A minorita ezzel szemben elmondja, hogy Lajos, mielőtt támadásra vezette seregét, bátorító beszédet tartott a vezérekhez s figyelmeztette őket a tőle és atyjától kapott jótéteményekre, mert már hallott róla, hogy a bánokat megvesztegették a velenceiek biztosai. Az ütközet igazolta a hír valóságát, az urak meg sem mozdultak helyeikről: »*Dominus autem Rex Lodovicus in hac sua deiectione multum se prudenter*

¹⁾ Katona szerint: »*Improbe mulieris Chanciae, quam male librarii Thurotziani militis Chensae nomine vocarunt*«. Hist. Crit. IX. 404. l.

²⁾ Így említi: a Polyhistoria. Mur. XXIV. 784—786. l. Chron. Estense Mur. XV. 422—424. l. Giovanni Villani. Mur. XIII. 932—933. lap is.

³⁾ Az Anonymus Jadrensis említi, hogy a magyarok a favárat *Seecach*nak nevezik. l. I. c. 18. Ugyanezt mondja Lucius is: *Scekach*. Schwandtner III. 349. l.

⁴⁾ Anonymus Jadr. l. II. c. 11. Lucius l. IV. c. 15.

rexit et habuit, quia quamvis per suos principes et Barones honorem tunc non reportauerit, tamen omnia facta eorum sapienter dissimulauit. Ne eorum animos ad maius malum concitaret.» Itt Küküllei már nem hiteles, itt már valami mellékes szempont vezeti őt az igazság eltagadására, mert, hogy a hadjárat az urak, különösen István bosnyák bán megvesztegetése miatt szenvedett hajótörést, kétségtelen; nemcsak *Lucius*, az *Anonymus Jadrensis* és az olasz írók igazolják az árulást, hanem oklevelek is.¹⁾

A továbbiakban azonban megint Küküllei tud többet. A minorita csak annyit említ, hogy az záraiak az események kényszerítő súlya alatt kegyelemre adták meg magukat. Küküllei azonban elmondja, hogy a város tovább is ellentállt és hogy árulás útján — ami ugyan nem egészen áll — jutott a velenceiek kezére, és megemlíti az új urak kegyetlenkedéseit: a bebörtönzéseket, kínzátásokat és a nemesek kivégeztetését is.²⁾

Van azonban Kükülleinek ebben a fejezetben még egy másik nagy hibája is — mint azt már Pór is kimutatta — t. i. hogy »mintán *Tót Lőrincznek Bertalan* nevű fiát 1346. július 1-én Zára alatt megölette (VIII. fej.), 1350-ben ugyanazon Bertalannal Lajos királyt Apuliába kísérteti (XVII. fej.), a mint hogy *Tót Lőrincz* ezen fia 1352-ben is előfordul még okiratainkban, mint a királyi pinczések mestere.«³⁾

Végül az időre vonatkozólag kell megjegyeznem, hogy Küküllei Zára ostromát Endre megöletése elé teszi, a minorita ellenben így vezeti be a fejezetet: »*Rex autem Lodouicus terminato luctus sui tempore super morte fratris Regis Andree, Anno domini millesimo trecentesimo quadragesimo sexto In festo sancti Georgy processit*« A minorita időmeghatározása itt nemcsak helyesebb, hanem legalább megközelítő is, mert április 27-ikéről ugyan még Visegrádról keltezett királyi oklevelet bírunk,⁴⁾ de máj. 4-én János pécsi prépost és királyi titkos kanczellár azt írja, hogy a király már elutazott a hadjáratra,⁵⁾ és az *Anonymus Jadrensis* szerint *Marino*

¹⁾ *Anonymus Jad.* I. II. c. 10. *Anonymi Itali Historia* c. 28. *Muratori XVI.* 285. b. *Villani* I. XII. c. 58. *Muratori XIII.* 940. l. *Carolus Schwandtner III.* 361. l. *Lucius* I. IV. c. 15. *Anj. Dipl. Eml.* II. 167. és 170. l.

²⁾ *Anonymus Jad.* I. II. c. 22. *Lucius* I. IV. c. 15. *Bartholomeus della Pugliola: Cronica di Bologna.* *Muratori XVIII.* 399. l. *Chronicon Estense, Murat.* XV. 433. l. *Bartholomeus Ferrariensis: Polyhistoria, Muratori XXIV.* 781. l.

³⁾ Századok, 1893. 105. l.

⁴⁾ *Anj. Okmt.* IV. 584. l.

⁵⁾ *Anj. Okmt.* IV. 589. l. »de presenti exercitu, ad quem iam iuit.«

minorita, a záraiaknak a királyhoz küldött követe, máj. 27-ikén már itthon találta Lajost.¹⁾

A 157-ik fejezetnek Thúróczi IX. fejezetének második része felel meg, melyet a Dubniczi Krónika a 178-ik fejezetben ír át. A minorita itt is jóval többet tud, mint Küküllei, aki itt csak Tót Lőrincz fiának, *Konth Miklósnak* küldetéséről sa *Konth Miklós és Lallus* közötti tanácskozásokról — mit a minorita már más fejezetben tárgyal — tudósít.

Noha a minorita nem annyira adatokat, mint inkább általánosabb, kissé fellengző stílusban tartott elbeszélést nyújt, frázisai mindenütt kézzelfoghatóan a tényeken alapulnak. Ha nem említi is az osztrák hercegekkel való szövetséget, az egyetértést a császárral és az angol király biztatását, azért e szavai: »*Omnes* (mundi magnates réges, et principes) *igitur unanimiter dei omnipotentis iusticiam flagitabant et ad eius maiestatem suspirabant, Ut huius tanti sceleris auctores pena condigna vindicarent*« mégis erre utalnak.

Küküllei azt sem említi — a mi azonban a közbeszúrt elbeszélésben megvan, — hogy magából Olaszországból, különösen Apuliából is hívták Lajost,²⁾ hogy jöjjön bosszút állani és foglalja el a trónt, mert nekik sem tetszett a nőuralom.³⁾

Konth Miklós küldetését mindketten említik, de míg a minorita két vezérről tud: János veszprémi püspökről és Miklós-ról, a Lőrincz fiáról, Küküllei csak egyet említ; igaz, hogy arról többet mond: »*Nicolaum filium laurencii toth, qui postea Konth fuit cognominatus.*«⁴⁾ Csakhogy itt a minorita — úgy látszik — a veszprémi püspököt a pécsi püspökkel cserélte fel.⁵⁾ Az olasz kútfők tanúsága szerint a veszprémi püspök magával a királylyal ment Itáliába és elsőrangú szerepet játszott Lajos mellett, a miért Molinában *Obizzo* bibortakarós paripával ajándékozta meg,⁶⁾ a firenzeiek Lajoshoz menesztett küldöttségének meg épen ő válaszolt a király nevé-

¹⁾ Anonymus Jadr. I. II. c. 6.

²⁾ Az Istorie Pistolesi szerint a Conte Paladino Lajosért jött. Muratori XI. 522. Gravina szerint Durazzói Károly is hívta. Dux Duratii miserat causa adventus Regis Hungariae ad hoc Regnum de sui fratris nece vindictam sumturi I. Muratori XII. 564. I. Firenze is írt. Anj. Dipl. Eml. II. 225. I. A collaltói grófok pedig szövetkeztek Lajossal. Anj. Dipl. Eml. II. 227. I.

³⁾ O quam miserum Regnum istud, quod ad regimen mulierum et infantium est deductum. Gravina, Muratorinál XII. 563. I.

⁴⁾ Anj. Dipl. Eml. II. 239. I.

⁵⁾ Koller: Episc. Quinquecl. T. III. p. 3.

⁶⁾ Bartholomeus Ferrariensis: Polyhistoria. Mur. XXIV. 804. I. Chron. Estense, Mur. XV. 445. I.

ben.⁹⁾ A pécsi püspökről ellenben *Giovanni Villani*¹⁾ tudósít, hogy épen Aquila ostroma idejében érkezett meg. A minorita azonkívül a sereg elindulásának idejét: »*Anno domini millesimo tricentesimo quadragesimo septimo Circa medium quadragesime*« (márcz. 7.) is tudja, és említi azt is, hogy a király meghagyta seregeinek, hogy rendben vonuljanak át az idegen országokon, hogy ellenszenvet ne keltsenek a vállalkozás ellen; a mit, úgy látszik, meg is fogadtak, mert a *Chronicon Estense*, *Bartholomeus Ferrariensis* és a *Cronica di Bologna* — kiknek előadása ugyan mindig teljesen megegyezik — leírásából kitűnik, hogy zavar nélkül jutottak el Aquilába.²⁾

A közbevetett rész már a következő 158-ik fejezetben mondja el a magyarok fogadtatását Aquilában *Lallus* által, a mit Küküllei még a IX. fejezet végén említ meg. Küküllei itt csak annyit mond, hogy Konth Miklós tanácskozott Lallusszal, az urakat Lajos pártjának megnyerte s erről a királyt levélben tudósította. A minorita azonban többet tud. Miután megdicsérte *Lallus*¹⁾ hűségét és viselkedését, ezt mondja: »*Regis vero Lodouici Ambasiatores Ad diversas partes Regni Apulie miserunt nuncios et ipsos in fidelitate Regis hungarie fortes et stabiles ac perseuerantes reppererunt. Tandem per literas dominum Regem certificarunt, ipsum Regnum feliciter posse intrare,*« a mi megint megegyezik a *Chronicon Estense* és *Bartholomeus della Pugliola* előadásával: hogy látván a fejedelmek és urak jóindulatát, hajón követet küldöttek Magyarországba »*quod venire deberet ad sua beneplacita versus Apuliam, quoniam omnes libentes obedissent ei.*«²⁾

Bartholomeus Polyhistoriája még a követ nevét is tudja: ez *Miklós*, nyitrai püspök volt,³⁾ kit a minorita szerint Lajos sereggel küldött Itáliába. Tudja a közbevetett elbeszélés, hogy a seregek apró csapatokban vonultak Nápoly felé, tudja az egyes csapatok vezéreinek nevét, átvonulásuk idejét, *Miklós*

¹⁾ Muratori, XIII. 989. l.

²⁾ Muratori XIII. 968. l.

³⁾ Chron. Estense, Muratorinál XV. 434. l. Barth. Ferrariensis. Mur. XXIV. 810. l. Cron. di Bologna. Mur. XVIII. 404. l.

⁴⁾ Az olasz írók korántsem tulajdonítanak oly fontos szerepet *Lallusnak*, mint a magyar krónikák, de hogy mégis megérdemli a dicséretet, onnan következtethetjük, hogy Lajos kamarássá tette meg: »*lo conte Lallo dall' Aquila fece Conte Camarlingo*« *Istorie Pistoiesi*, Mur. XI. 523. l. Működését leginkább még *Giovanni Villani* méltatja: Mur. XIII. 967—8. l. azután *Gravina*, Mur. XII. 580. l.

⁵⁾ Chron. Estense. Muratori XV. 434. l. Polyhistoria, Mur. XXIV. 810. l. Cron di Bologna, Mur. XVIII. 404. l.

⁶⁾ Muratori, XXIV. 810. l.

nádor küldetését,¹⁾ tudja, hogy Lajos eddig azért nem mehetett Olaszországba, mert a tatárok és törökök fenyegették az országot, de most a pestis megtizedelte a tatárokat s így Lajos a kormányzást anyjára Erzsébetre bízva, 1347. nov. 14-én²⁾ szintén elindulhatott. Tudja, hogy azalatt Tarentói Lajos megtámadta Aquilát,³⁾ de az ellentállott, tudja, hogy útközben német és osztrák seregek csatlakoztak a királyhoz.

Elmondja, hogy minekutána *Cillyn* és *Sacilen*, az aquileai patriárcha birtokán átmentek,⁴⁾ Velencezre békét akart kicsikarni, de Lajos Laczfí István tanácsára nem ment bele a dologba, hanem rendezett csatasorban vonulva át Velenceze földén, Trevison át Veronába ment; csakhogy ez a tudósítása téves. Velenceze ugyan folytatott béketárgyalásokat, de az átvonulás elé akadályt nem gördített.

Tudja a minorita ezután, hogy Verona ura, *Mastinus della Scala*⁵⁾ ünnepélyesen fogadta,⁶⁾ hogy itt a nép összegyűlt Lajos király iránti hűségét kifejezni, tudja, hogy Lajos *in vigilia Nativitatis domini*⁷⁾ érkezett Aquilába és hogy az apuliai fejedelmek, comesek és nemesek uroknak ismerték el.

Mindezen eseményekről, melyeknek hitelességét az olasz kütfők kétségtelessé teszik, Küküllei⁸⁾ nem tud semmit. Ő csak annyit mond, hogy Lajos Nápolyba ment és hogy *Maletesta de Maletestis*,⁹⁾ *Franciscus de Furlino*¹⁰⁾ és *Philippus de*

¹⁾ A kisebb csapatok közül az olasz írók csak egyet említenek, a melynek követe azután hitta Lajost.

²⁾ G. Villani szerint nov. 3-án. Mur. XIII. 984. l. Ez tán a nádor elindulására vonatkozik, az indult a minorita szerint: »circa festum Omnium sanctorum.«

³⁾ Gravina, Mur. XII. 572. l. Chron. Estense, Mur. XV. 439. l. G. Villani. Mur. XIII. 968. l.

⁴⁾ Cron. di Bologna., Chron. Estense, Polyhistoria, Secelt említik első állomásának. Mur. XVIII. 408. l. XV. 444. l. XXIV. 804. l. Vitae patriarcharum Aquilegensium szerint Bertrand megparancsolta, hogy Lajost »Utinenses benigne hospitio excepiissent.« Mur. XVI. 56. a.

⁵⁾ de Laffkal D.

⁶⁾ Cronica di Bologna, Muratori XVIII. 408. l. Polyhistoria. Mur. XXIV. 804. l. Chronicon Estense, Mur. XV. 444. l. szerint Alberto della Scala fogadta, Vicenzában. Hogy Veronában Mastino Della Scala fogadta, csak G. Villani említi. Mur. XIII. 984. l. A többi csak annyit ír, hogy itt több napig időzött.

⁷⁾ Chron. Senense, Mur. XV. 121. l. Barth. Ferrar. Mur. XXIV. 804. l. G. Villani. Mur. XIII. 990. l. Ez utóbbi szól a hódolatról (omaggio) is.

⁸⁾ X. 179. fej.

⁹⁾ Maletesta Faenzában járult eléje. Polyhistoria, Cron. di Bologna, Chron. Estense, Muratori XXIV. 804. l. XVIII. 408. l. XV. 444. l.

¹⁰⁾ U. o. és »Millesimo CCCLVII Indictione XV die XII Decembris Magnus Rex Ungariae cum magna comitiva venit Forlinium, et ibi

*Mantua*¹⁾ csatlakoztak seregéhez, s hogy ezek »*ab ipso Rege honore et cingulo militari insigniti sunt.*«²⁾ Ezen ép oly hiteles tényeket azonban megint a minorita nem említi meg.

A 159-ik és 160-ik fejezet azt beszéli el, a mit Küküllei Thúróczinál a XI. fejezetben tárgyal, s a mit a Dubniczi Krónika a 180-ik fejezetben ír át: Lajos igazságszolgáltatását a nápolyi királyságban. A minorita itt is bővebb; ő tud a capuai ütközetről is, melyet Küküllei meg. sem említ, de abban már téved, midőn azt állítja, hogy Lajos maga is részt vett a csatában.³⁾ Johanna és Tarentói Lajos szökésére vonatkozólag azonban Küküllei tud többet; a minorita csak annyit mond: *versus Franciam*, a mi helyet Kükülleinél »*versus prouinciam et Auinionem*« áll. Sajátságos azonban mindkettőnél az, hogy tudják, hogy Johanna három gályával menekült Avignonba, a mi egybehangzik az olasz kútfők tudósításaival is.⁴⁾

Az aversai és nápolyi eseményeknél a durrazzói herceg kivégeztetésénél a két rövid elbeszélés eléggé megegyezik. A minorita csak annyival tud többet, a mennyiben említi, hogy *Durazzói Károly* és a hercegek önként jöttek Lajoshoz — a mi ugyan csak Károly hercegről áll, — hogy megnevezi azt a katonát, a ki Károlyon a halálós ítéletet végrehajtotta: »*nomine vzeus filium Emerici de Bechei,*« — a miben azonban nem egyezik meg az olasz kútfőkkel,⁵⁾ — és hogy itt is megadja a pontos dátumot: 1348. jan. 23.⁶⁾ A hercegek elfogatását is egyformán mondják el, csak hogy a minorita a tarentói herceg nevét is megmondja. Hogy a foglyokat és *Martell Károlyt*

creavit milites Dominum Franciscum de Ordelaiffis, et dominos Johannem et Ludovicum ejus filios.« *Annales Caesenes, Muratori XIV. 1178. d.* »Accessit Dominus Franciscus de Ordelaiffis ad Apuliam et ibi cum Domino Rege Hungariae et in ejus servitio per unum mensem stetit« U. o. 1179. a.

¹⁾ Filippo Gonzaga.

²⁾ A *Polyhistoria*, *Cronica di Bologna* és *Chronicon Estense* (mindhárom ugyanazon előadást adja) felsorolják a lovagá ítéseket is az idézett helyeken.

³⁾ Gravina, Mur. XII. 576—578. l.

⁴⁾ »*paratis tribus galeis*« *Chron. Estense*, Mur. XV. 447. l. »*teneva sempre tre Galere armate e apparecchiate.*« *Cron. di Bologna*, Mur. XVIII. 409. l. G. Villani szerint is három gályával menekül. Mur. XIII. 991. l. Csak Gravina említi egy gályát: »*galeam unam tenebant in subsidium suae fugae.*« Mur. XII. 578. l.

⁵⁾ *Vocatis autem duobus sui militibus Cumanis et duobus scutiferis.* Gravina, XII. 583. c. »*uno Messer Filippo Ungaro.*« G. Villani, Mur. XIII. 992. l.

⁶⁾ Jan. 23. *Polyhistoria*, Mur. XXIV. 806. l. *Cron. di Bologna*, Mur. XVIII. 410. l. *Cron. Estense*, Mur. XV. 447. l. — Jan. 21. *Chron. Senense*, Mur. XV. 121. l.

Magyarországba vitték, mindketten tudják, a Budára érkezés idejét és Martell Károly nevelőinek neveit azonban csak a minorita közli, míg azt, hogy a foglyokat Visegrádon őrizték, ismét egybehangzóan beszélük el.

A következő 161 és 162-ik fejezetek a tatárok elleni 1345-iki harczot mondják el. Ez Küküllei ¹⁾ elbeszélésétől annyiban tér el, hogy nem tudja a magyar sereg vezérének, *Laczi András*-nak nevét, ²⁾ de tudomása van arról, hogy *Athlamost* élve fogták el, hogy ez a khánnak veje, hogy a tatárok nagy váltságdíjat ígértek érte, hanem a magyarok lefejezték; míg ebből Küküllei csak annyit mond, hogy »*ipsum principem eorum decapitauerunt.*« A mit azután a minorita még e hadjárat kapcsán elmond, legszebb mondáink egyikének fentartása oly sikerült alakban, hogy Arany János »*Szent László legendája*« című költeményében teljesen erre az előadásra támaszkodik s alig változtat valamit rajta. A legenda után a minorita még a székelyeknek a tatárokon kivívott 1346-iki győzelmét mondja el, mit Küküllei csak röviden említ. Hogy a tatárok ezután a tengerparti vidékre költöztek, mint azt Küküllei állítja, — arról a minorita semmit sem tud.

Lajos király visszavonulását és *Wolfardt Ulrik* helytartóságának történetét a minorita a 163-ik fejezetben mondja el, Thúróczi pedig a XII. fejezetben, melyet a Dubniczi Krónika a 108-ik fejezetben ír át. Küküllei elbeszélésének vége azonban átmegey a XIII. fejezetre is. A visszatérésről a minorita tud többet, a menyiben tudja, hogy Erzsébet Szegedig ment fiának eléje, és hogy a király 1348. jun. 11-én vonult be Budára. ³⁾ Elmondja Endre fiának halálát is ⁴⁾ — a mi Kükülleinnél teljesen hiányzik — a pontos datum (jun. 19. hozzáadásával. Itt szól *Johanna* visszatéréséről is, a mit Küküllei csak később tárgyal, azután megemlékezik Tarentói Lajos és *Wolfardt* küzdelmeiről, Nápoly ostromáról, hogy *Wolfardt* különösen a szükség miatt volt kénytelen visszatérni, ⁵⁾ sőt arról is van tudomása, hogy a király kegyesen fogadta a visszatérő helytartót és a Mosony megyei *Óvár* adományozásával jutalmazta meg. Ezek után még említi *Laczi István* erdélyi vajda Apuliába

¹⁾ VI—173-ik fej.

²⁾ Küküllei itt *Laczi András*t erdélyi vajdának nevezi, pedig erre a méltóságra csak 1356-ban emeltetett.

³⁾ Jun. 18-ról már Budáról keltezett oklevelet bírnak tőle. Anj. Okmt. V. 205. l.

⁴⁾ Az olasz kútfők közül ezt csak *Matteo Villani* említi. Mur. XIV. 20. l. *Długoss* I. 1085. l.

⁵⁾ *Gravina*, Mnr. XII. 537.—590. l.

küldetését is s elmondja, hogy a Laczfiak, kiket felsorol, mindig hűek voltak a szent koronához.

Küküllei a két helytartót teljesen összezavarja s azt állítja, hogy Wolfardt Ulrik — kit ő tévesen *Volphardus de wolfart*-nak nevez — és Laczfi István, mindketten Lajos visszavonulása alkalmával maradtak kint, de míg Wolfardtot kiűzték, Laczfit nem tudták legyőzni.¹⁾

A 164-ik fejezetben a minorita Laczfi István elindulását beszéli el (1348. szept. 29-ike körül) és felsorolja a vele menő többi urakat is. Azután áttér *Fódia* ostromára²⁾ s végre kissé sovínistikusan dicsőíti a magyar vitézséget: »*deinceps enim ceperunt hungari adiuvante domino deo et Sthephani austucia vbique aduersarijs preualere et mirabiles victorias exercere In tantum et viginti hungari vel paulo plus Sexaginta Armatos ex inimicis in pugna devincerent, et sine sua lesione captiuarent.*« Küküllei azonban mindezekről mélyen hallgat.

A 165-ik fejezet Thúróczi szerint Küküllei XIII. fejezetének felel meg, melyet a Dubniczi Krónika a 182-ik fejezetben ír át. Ez elmondja István vajdának Tarentói Lajossal Nápoly és Aversa közt 1349. júniusában³⁾ (in die communi voluntate)⁴⁾ vívott csatáját. Minekelőtte azonban erre rátérne, elbeszéli, hogy *Werner* zsoldos kapitányt, kit Lajos király az első hadjárat alkalmával azon ígéret mellett bocsátott el, hogy fegyvereit ellene nem fogja használni, Johanna és férje megnyerte a maga részére.⁵⁾ Ezt Küküllei nem említi, de legalább az egyesülésről kellett tudomással bírnia, mert a következő fejezetben elmondja, hogy István vajda Wernert 500 fegyverrel egyetemben »in civitate Cornechii«⁶⁾ elfogta, miről viszont a minoritanál nincs szó.

Magáról az aversai ütközetről a minorita tud többet, a mennyiben az elfogott vezérek neveit is felsorolja: »*dominus Robertus de sancto Seuerino, dominus Remundus de Baucio*

¹⁾ Lajos tényleg először István vajdát akarta helytartó gyanánt Itáliában hagyni, de ez nem vállalta el a tisztséget. Gravina, Mur. XII. 586. l.

²⁾ Gravina említi, hogy Corrado de Lupoval (Wolfardt Konrád) egyesülve »apud Fogiam se feliciter contulit triumphare.« Mur. XII. 598. l.

³⁾ 1349. jun. 5. Chronicon Estense Mur. XV. 453. l. Polyhistoria, Mur. XXIV. 811. l. Cronica di Bologna, Mur. XVIII. 414. l. jun. 6. M. Villani, Mur. XIV. 48—49. l. Nem mond ennek ellent Gravina sem, ki szerint ápr. 28-án még csak Gravina ellen készültek (Mur. XII. 629. l.) és máj. 23. körül még csak Baritól vonultak el. Mur. XII. 651. l.

⁴⁾ Gravina, Mur. XII. 647—649. l.

⁵⁾ Alberti Argentinensis Chronicon. Urstisii Germ. Hist. T. II. p. 147. Gravina, Mur. XII. 599—601. l. M. Villani, Mur. XIV. 43. l.

⁶⁾ Corneto. A donationalis levélben Gornech. Fejér. IX. 1. 760. l. Corneth. IX. 1. 486. l.

comes Sancti Angeli et alij duo Comites valde solemnes. Quorum nomina in literis eiusdem Stephani filij Laczk domino Regi transmissis habere non potui.«¹⁾ Küküllei ennek kapcsán a XV. fejezetben még egyszer szólva az ütközetről, kiterjeszkedik azon adományokra is, melyeket Laczfi hűsége és vitézsége megjutalmazására Lajostól kapott.

A két elbeszélés tehát lényegesen eltérő. Küküllei az István vajdának adott *adománylevelével*²⁾ alapján áll s azt egyes helyeken szösz szerint kiírja; így történik az is, hogy miután saját szavaival elmondta az aversai győzelmet, rátér az oklevélre s kiírja abból Werner elfogatását és azután Laczfi győzelmét is, mintha merőben más ütközetről volna szó.

A minorita ellenben a vajdának a királyhoz írt missiliséből veszi adatait: »*Quorum nomina in literis eiusdem Stephani filij Laczk domino Regi transmissis habere non potui.*« tehát hitelesebb, az eseményekhez közelebb álló forrásból merít.

Még feltünőbbé válik a két író közt az ellentét a *második năpolyi hadjárata* előadásánál. Ezt a minorita a 166-ik fejezetben kezdi tárgyalni, Thúróczi pedig a XVII—XXI. fejezetekben mondja el, melyeket a Dubniczi Krónika a 185—186-ik fejezetekben ír át. Küküllei már előbb említette meg, hogy Laczfi hitta a királyt Apuliába, a minorita szerint a vajda maga hazajött, hogy a királyt személyes hadviselésre bírja. Erről sem Küküllei, sem az olasz kútfők nem tudnak semmit, csak Gravina elbeszéléséből tűnik ki, hogy a minorita itt is jól volt informálva.³⁾ Lajos ápr. 5-én⁴⁾ meg is indult Budáról és ápr. 24-én már *Segniában* hajóra szállott.⁵⁾ Itt még

¹⁾ Gravina: »universi captivi coram Domino Vayvoda praesentantur, inter quos inventi sunt esse captivos Corporales subscriptos, videlicet praefatum Dominum Raymundum de Baucio, praefatum Dominum Robertum de Sancto Senerino, Rogeronum Comitem Tricarici, Dominum Adam de Vicecomitibus et infinitos alios Nobiles milites Theotonicos et Latinos.« Mur. XII. 650. l. »Roberto da San Severino, Conte di Armignach, Conte di Santo Angiolo, di Asper, Messer Guglielmo da Fogliano, Giovanni Malatesta, Paolo de' Manfredi da Reggio.« Cron. di Bologna, Mur. XVIII. 414. l. Ugyanezek Polyhistoria Mur. XXIV. 811. l. Chronicon Estense Mur. XV. 453. l.

²⁾ *Fejér*: Cod. Dipl. IX. I. 482—490. l. és 756—764. l.

³⁾ Gravinaánál István vajda visszatérése. Mur. XII. 682. l.

⁴⁾ Ápr. 11-ről Budáról kelt oklevellet bírunk átiratban. Anj. Okmt. V. 367. l.

⁵⁾ Ápr. 24. Cronica di Bologna, Mur. XVIII. 416. l. Barth. Ferrariensis Polyhistoria, Mur. XXIV. 811. l. Chronicon Estense, Mur. XV. 455. l. Gravina szerint a távozó Laczfi szent György napra ígérte a visszatérést. Mur. XII. 691. l. De Lajos azt írja a velencei kormánytanácsnak ápr. 18-án Segniában kelt levelében, hogy e napon szállt hajóra. (Anj. Dipl. Eml. II. 380. l.) A Copia di Commemoriali IV. kötetének következő lapján

Küküllei többet tud, a mennyiben felsorolja azon főurak neveit, kik Lajost ezen útjában kísérték, de azután megint a minorita ad kimerítőbb tudósításokat, nemcsak a városokat jelölvén meg, melyeket útjokban érintettek, hanem mindig az események pontos dátumát is közölvén, habár az elindulás dátumai minden valószínűség szerint hibásak is. Küküllei is tudja, hogy Lajos Apuliában Manfredoniából indulva ki, Teanót és Barlettát leigázva, *Bariban* ütötte fel hadiszállását, de a minorita azt is tudja, hogy máj. 1-én Ortonát érintve érkezett meg a magyar sereg Manfredoniába, hogy május 3-án vonult be Barlettába, hogy május 6-án látogatta meg Bariban Sz. Miklós templomát, és hogy azután — s ebben eltér Kükülleitől — újra visszatért Barlettába. Ezek után Küküllei *Wolfardt Konrád* zsoldosainak kifizetését említi, míg a minorita *Leustasius* udvarmester¹⁾ megérkezését beszéli el (máj. 25.), egyszersmind felszámolva a kincset, melyet a királynak hozott, és dicsérve hűségét is.

Itt már azon olasz kútfők, melyek az első hadjárat adatai hitelességének megállapításánál nagy fontossággal bírtak, mint a *Polyhistoria*, *Cronica di Bologna*, *Chronicon Estense*, csak igen sovány tudósításokat adnak, *Giovanni Villani* pedig már előbb megszakad s így az apróbb részletek hitelessége nehezebben bizonyítható. Ortona érintését csak a minorita, Teanó meghódolását csak Küküllei említi, s a fent nevezett olasz kútfők sem a barii, sem a barlettai eseményekről nem emlékeznek meg. Az udvarmester érkezése s a zsoldosok kifizetése — a mi valószínűleg szorosan összefüggő két adat — nincs meg egyik más krónikában sem.

Ezután mindketten a zsoldosok lázadására térnek át. Az ok mindkét író szerint ugyanaz: a magyar seregek nagy növekedése a tengeren érkező új csapatok által; csak hogy a minorita konkrétan alapon áll, ő tudja, hogy a közvetlen kitörést öt 400—400 harczossal megterhelt gálya érkezése idézte elő. *Gravina* azonban, az egyedüli olasz kútfő, mely a lázadásról megemlékezik, más okot hoz fel: játékból kifejlődött verekedést.²⁾ Tudja a minorita a lázadás napját is (jun. 13.), tudja, hogy a király akkor éppen ágyban feküdt, — *Gravina* szerint a várban volt, — hogy félreverték a harangokat, hogy *Laczi István* maga vezette a magyarokat és a városiakat a lázadók ellen; s hogy mellette különösen fia: Miklós, *Moroczok*

pedig Lajosnak egy apr. 19-én Budán kelt levele foglaltatik. (Anj. Dipl. Eml. II. 381. 1.)

¹⁾ Rátóti Lesták, Loránt fia.

²⁾ Gravina, Mur. XII. 698. 1.

és Soós László tüntették ki magukat. Viszont a harcz módjáról, a legyőzött zsoldosok elbocsátási feltételeiről és hitleveleikről csak Küküllei tesz említést, de egyikök leírásából sem tudjuk meg, hogy mily komoly és elkeseredett volt a küzdelem s hogy a kiűzött németek még egyszer elfoglalták a kaput.¹⁾ Hogy a lázadók főleg Wolfardt Konrád seregei voltak, mindketten tudják, de míg Küküllei szerint Lajos azokat tartotta csak továbbra zsoldjában, »*qui sibi videbuntur esse inculpabiles in sedicione concitata,*« a minorita csak arról tud, hogy a király »*Corrardum fratrem wolphardi cum dictis soldatis abire permisit.*«

Erre Küküllei egy teljes fejezetet szán Canossa ostronának és a király megsebesülésének, a miről a minorita úgy szólva még sem emlékezik.²⁾ (*Rex movit exercitum et venit in Cosimam*) Majd megint a minorita mond el oly tényeket, melyekről Küküllei hallgat: hogy Tarentói Lajos párbajra hívta ki a királyt s hogy Lajos »*coram Regibus Francie ac Anglie Anno domini millesimo trecentesimo quinquagesimo In octava Epiphaniæ domini perusius se dictum Certamen pugnaturus spopondit,*« a miben ugyan többszörösen téved.³⁾

A Tarentói Lajos zsoldosainak elfogatását mindkét író elmondja, de a minorita leírása itt is közvetlenebb, élénkebb, részletesebb. A minorita azon kezdi tudósítását, hogy híre jött háromszáz német zsoldos esküjének, melynek értelmében azok kötelezik magokat Lajost megkötözve Nápolyban Johanna színe elé vezetni. Erről Küküllei nem tud semmit, a csatát magát azonban a minoritával egyértelműleg adja elő. Mindkettő a Laczfiaknak tulajdonítja a dicsőséget, — csak hogy míg Küküllei Miklóst és Pált emlegeti, a minorita Pálról meg sem emlékezik, hanem Miklóst és Andrást dicséri. Eltérnek azonban a helyre s a seregek nagyságára vonatkozó adataikban. Küküllei szerint a király akkor *Luceriában* időzött s az ütközetben százhusz német ellenében ötven magyar vett részt; a minorita szerint Lajos *Ascoliban* volt, maga az ütközet *Beneventum* felé folyt le s a foglyokat *Melfiben* vezették a király elé, az ütközetben pedig százötven magyar küzdött háromszáz némettel, kik közül százötvenet elfogtak, sokakat pedig halva vagy sebesülten hagytak a csatatéren. Az elfogottak megvendégelél-

¹⁾ Gravina, Mur. XII. 698—701. l.

²⁾ Gravina. Mur. XII. 701—703. l.

³⁾ Az erre vonatkozó levélváltás Gravinánál, Mur. XII. 706. l. és Fejérnél, IX. 1. 775—776. l. Tarentói Lajos küldötte Gravina szerint: »*Tubecta Regis Lodovici Latini*« (Mur. XII. 706. l.), a minorita szerint: »*quidam drombetarius.*« (156. l.)

séről azonban — a mit Küküllei elmond — a minorita nem szól semmit, csak elbocsáttatásukat említi meg.

Ezen ütközet emlékét csak a két magyar író tartotta fenn; elbeszéléseik hitelességét csak egymásból lehet bebizonyítani, noha adataik erősen eltérők. Gravina említi ugyan, hogy midőn a király Melfiben időzött, Laczfí András visszaérkezett seregével — ki még Canossánál hagyta el urát — s *Potentia* vidékén és irányában több várost hódolatra kényszerítván, visszatérésekor 34 foglyot adott át a királynak, kiket Lajos fegyverük letétele után szabadon bocsátott.¹⁾ de ha a két magyar író ebből a hadjáratból csinálta amaz ütközet elbeszélését, ez mindkettőjük hitelének csak kárára lehet. Igaz, hogy Küküllei nem említi az összeesküvést, de azért ő is nyílt harczról »*in campo, in pugna*« szól és nem városok megvételéről. Hitelesebb mindazonáltal a minorita előadása volna, ki Laczfí Andrást és Miklóst emeli ki, nem pedig — mint Küküllei — Pált és Miklóst, és azért is, mert tudja, hogy a király Canossából Ascolin át Melfibe ment, holott Küküllei szerint ekkor Luceriában tartózkodott, pedig Luceriát ezen hadjárat alkalmával nem is érintette.²⁾

Küküllei azután csak futtában említi *Salerno, Scafati* és *Sumpnia*³⁾ ostromát. A minorita ellenben a zsoldosok elfogatása után *Ricardoeh*⁴⁾ elfoglalását, lakosságának lemészároltatását, a minorita kolostor felgyújtását (jun. 24.), továbbá *Salerno* és *Scafati* megostromlását (jun. 27 és 29.) mondja el, mindenütt megemlékezve a napról és a magukat kitüntetett vitézekekről, s Gravina kimerítő előadása is az ő tudósításának hitelességét bizonyítja, nem czáfolva meg Küküllei állításait sem.⁵⁾

Aversa ostromát, melyet a minorita még a 166-ik fejezet végén és folytatólag a 167-ik fejezet első felében mond el, Küküllei a XXII. fejezetben tárgyalja.⁶⁾ A minorita az ostrom

¹⁾ Mur. XII. 706. l.

²⁾ Karácsonyi hitelt ad a minorita tudósításának: Délm. tört. és rég. értesítő, 1887. 142. l. Pór pedig erre vonatkozólag megjegyzi: »Maglehet, hogy ez a két esemény ugyanegy; meglehet az is, hogy nem egy. Nekem úgy tetszik, nemcsak itt, de másutt is, hogy János atyust, a krónikást, a jókedvű vitéz urak néha felültették.« Nagy Lajos 228. l. jegyz. Luceriában csak István vajda volt, ki azt ostromolta. Fejér, IX. 1. 759. l.

³⁾ *Sumpnia* ostromában csak Laczfí serege vett részt. Gravina, Mur. XII. 714—716. l.

⁴⁾ Gravínánál *Contursium* (Mur. XII. 707. l.) Pór Contarzonak tartja. (Nagy Lajos 228. l. jegyz.) A kolostor felgyújtásáról Gravina nem tud.

⁵⁾ Gravina, Mur. XII. 707—713. l.

⁶⁾ XXII—190. fej.

sebesültjeinek felsorolásánál kezdi tudósítását. A vezérváltozásról, melyről Küküllei szól, hogy t. i. Lajos elmozdította István vajdát a fővezérségtől s helyébe *Konth Miklóst* nevezte ki s hogy ez nagy visszatetszést szült, arról a minorita, valamint a többi kútfő sem tud semmit.

Küküllei valószínűleg téved ebben; vezérváltozásról nem, csak sereg felosztásról lehet szó. A király Ascoliból rendelte *Konth Miklóst* és *Wolfardt Konrádot Aversa alá*,¹⁾ míg *Laczfí István* vele maradt. Ezért nem lehetett oka a vajdának neheztelnie; kegyvesztett sem lett, hisz Salernónál gazdag adományban részesíti őt a király.²⁾ Lajos maga is csak később vonult Aversa alá s úgy üzent csak a Salernónál hátramaradt *Laczfí*-nak, hogy siessen ő is seregével a város ostromlására.³⁾ Mind ebben nem látok okot a neheztelésre; ha valami akadályozta az ostromot, az esetleg valamely *Laczfí* és *Konth* közt kitört ellenségeskedésnek tudható be. A vajda ezután sem vesztette el a király kegyét, a nyilat is ő húzta ki a király lábából.

A király megsebesüléséről azonban, melyről Küküllei csak röviden emlékszik meg, a minorita sokat tud: a király jul. 26-án közeledett azon helyhez, a honnan *Endrét* ledobták; ekkor a falon egy őr megismerte, rányilazott és bal lábán megsebesítette. A király egész éjszaka nem hunyta be szemét a nagy fájdalom miatt. Reggel azután eljött *Laczfí István* és *Wolfardt*, kik a tizenkettedik rántásra kihúzták a vasat. Lajos eközben borzasztó fájdalmakat állott ki és erősen jajgatott. Azt, ki fejét kezében tartotta, kérte, hogy ha meghal, vigye el testét édes anyjának s azután temesse el *Esztergomban* a minoritáknak a *Szent-Szűzről* nevezett templomában *Béla király* mellett, s ennek bizonyítására a király egy ajándékát is felhossa, melyet azért adott az ottani minoritáknak, hogy testét majdan templomukban temessék el.⁴⁾ A nyíl szerencsés kihuzatása után a király, *Laczfí* tanácsára, körüllovagolt a táborban a magyarok nagy örömére.⁵⁾

Nemsokára ezután, aug. 3-án, *Jacopo Pignataro*, Aversa

¹⁾ Gravina, Mur. XII. 704. l.

²⁾ Gravina, Mur. XII. 712. d.

³⁾ Gravina, Mur. XII. 714. c.

⁴⁾ . . . quod aliquam diu ante mortem a curis vacaverit (Lodovicus) inter Minoritas, diuini in Choro interfuerit officii, habitum sub mortem petierit, in coque sepeliri voluerit in Monasterio Clarissarum Veteris Budaë. . . sed regni Proceres et Elisabetha conjux Albae ad Basilicam D. Stephani in sacello . . . tumulari voluerunt. Waddingus. IX. 50. l. Cherubin. Spoletan. serm. de laud. B. Mariae, Tom. 7. an. 1334. n. 36.

⁵⁾ Az olasz kútfők nem említik a megsebesülést, Gravina is már előbb megcsönköl.

kapitánya, feladta a várat. Küküllei az okot is tudja: a katonák élelmi szerekben már nagy szükségét szenvedvén, nem akartak tovább küzdeni.¹⁾ De tévesen teszi Küküllei az ostrom tartamát három óra, mert június közepén kezdődvén, alig tartott tovább másfél hónapnál.

A minorita szerint a király szept. 8-ig maradt Aversában s minekelőtte visszaindult, megkérdezte az urakat, ki akar helytartó gyanánt Apuliában maradni? Mindenki mentegette magát, csak *Laczi András* vállalkozott s vele maradt ott *Tóth Bertalan* is. Küküllei ezzel ellentétben azt állítja, hogy a király *Laczi András*t helytartóvá, *Drugeth Miklós*t Salerno, *Morialis* johannita vitézt pedig — ki később áruló lett — Aversa kapitányává nevezte ki.

A visszavonulást a minorita a 168-ik fejezetben, Küküllei pedig a XXIII—XXIV. fejezetekben tárgyalja, melyeket a Dubniczi Krónika a 191—192-ik fejezetekben ír át. Itt is Küküllei tud többet; tudja, hogy a király Capuán, Monte Cassinon, Campanián át vonult Róma felé. A Rómában történekről: a fogadtatásról, a templomok látogatásáról, a veronica megtekintéséről, a pápai palotába való szállásolásról, az abszolutióról és adományairól is ő szól bővebben. A minorita itt csak röviden említi mindezeket, de utal egy bővebb leírásra: »*Quali autem honore et reuerencia ibidem fuerit receptus, et qualiter permissus fuerit omni die visitare weronicam, et quanta donaria Ecclesys omnibus et claustris tribuerit superius intueri poterit, qui wult.*« A mi azonban teljesen hiányzik nála, az az, hogy Lajos a pápai palotában lakott, — a mit különben az olasz kútfők sem említenek, — ellenben a Rómába érkezés napját (sept. 15.) szokott pontosságával itt is említi.²⁾

A további útról, a fogadtatásokról, zsoldosok elbocsátásáról és a megérkezésről szintén Küküllei szól többet, ha többnyire nagy általánosságban is, de a Budára érkezés napját megint csak a minorita említi: »*in festo Crisancy et darie martirum*«.³⁾

Még az olaszországi eseményeknél is bővebbek tudósításai a *lithván hadjáratokról*. Ezekre vonatkozólag már *Huber Alfons*⁴⁾ mutatta ki a krónika hitelességét, s az ő kutatásaihoz nincs mit hozzátenni, csak eredményeit vehetjük át.

A 169-ik fejezet, mely az 1351-iki hadjáratot tárgyalja,

¹⁾ Matteo Villani, Mur. XIV. 86—87. l.

²⁾ Chronicon Estense, Mur. XV. 461—462. l. M. Villani, Mur. XIV. 88—90. l. Polyhistoria, Mur. XXIV. 812 l.

³⁾ Nov. 1-én már Budáról keltez oklevelet. Anj. Okmt. V. 413. l.

⁴⁾ Archiv f. österr. Gesch. LXVI./I. 10—16. l.

megfelel Küküllei XXIX. fejezetének, melyet a Dubniczi Krónika a 197-ik fejezetben ír át. Míg Küküllei csak futólagosan említi ezt a háborút s az elfogott vezér szabadon bocsátásáról is — kinek nevét sem tudja — csak homályosan tudósít, a minorita lehetőleg bőven tárgyalja, az események napját is szorgalmasan feljegyezve. E szerint Lajos 1351. jun. 19-én indult el,¹⁾ jun. 24-én Kassára érkezett, a honnan Krakkóba ment. Julius 13-án²⁾ Sandomirt érintette s azután Lublinba vonult, a hol nagybetegen találta Kázmért. Így Lajos vezette az egyesült magyar-lengyel sereget s nyolcz napi út után elérte a lithván határokat. Innen a fejedelmekhez küldte Moroczokot, Tamás fiát Konyát és Rikalf fiát Lászlót, kik rábírták *Kieystutot*, hogy maguk tiszokul maradván, ő a királyhoz menjen. Itt Konth Miklós közbenjárására meg is kötötték a békét. Kieystut megígérte, hogy testvéreivel és egész népével áttér a keresztyénségre, ha Lajos a pápától királyi koronát eszközöl ki neki, ha visszakapja a német lovagrend által elfoglalt területeket és segílyt kap a tatárok elleni védelemre. Ez esetben maga megy Budára a keresztség felvételére, kikötvén még, hogy a három ország békét köt s hogy a magyarok hadi sarcz és sérelem nélkül vonulnak vissza. Aug. 15-én Kieystut erre »*lythwano modo*« meg is esküdött. A ceremóniát, melylyel ez történt, megerősíti *Heinrich von Diessenhofen*³⁾ leírása is. De nemsokára az eskü után, midőn a lengyel király által elfogott Lubartot kiadták, Kieystut éjnek idején megszökött a táborból s a király után küldte a magyar tiszokat.

Ettől az előadástól eltér *Dlugoss*, ki szerint Kázmér személyesen ment a háborúba és Kieystutot ütközet közben fogták el. Azt azonban Dlugoss is tudja, hogy a lithván fejedelem megesküdött, hogy testvéreivel megkeresztelkedik, s hogy az esküt megszegve, éjnek idején megszökött.⁴⁾

Fényes bizonyítékai azonban a Dubniczi Krónika hitelességének *Suchenwirt* költeményei, melyek többször tárgyalják ezt az esetet s szintén mindig a pogány esküt emelik ki s csata helyett is megadásról szólnak.⁵⁾ Nevezetesen:

¹⁾ Jun. 24-ről még bírnk Budáról keltezett oklevelet. Fejér IX. 2. 70. l. Huber erre megjegyzi: »Allein das Datum wird wohl auch in den ungarischen Urkunden nicht immer mit dem Actum zusammenfallen.« Jun. 25. és jun. 27-ről is bírnk Budáról kelt királyi okleveleket. Anj. Okmt. V. 503. 504. l.

²⁾ Huber tévesen ír 29-ikét.

³⁾ Böhmer, Fontes IV. 82. l.

⁴⁾ Dlugoss I. 1093. l.

⁵⁾ Suchenvirts Werke, ed. Primisser. Wien, 1827.

In Rewzzen lant der mutes vrut
 Fur tzwir mit manigem helde wert,
 Daz er (Lajos) der Litaw schaden mert.
 Dem chunig er daz ze laide fur
 Und den bedwanch, daz er im swur
 Noch haydenischen siten.
 Di trew di wart versniten,
 Daz er an im geprochen hat.¹⁾

vagy:

In Lytaw fur der mutes frut
 Von Ungarn mit dem chunig wert,
 Des hertze trew und manhait gert,
 Dem sich der Lytaw chunik geporn
 Ergab, der ayde het gesworn
 Auf dem plut nach seiner art,
 Di trew gar zerprochen wart.²⁾

Ezek után a Krakkóba érkezésnél még elmondja a minorita *Cornis Jaskonak* — ki a királyi kincstárt meglopta és Czudar Pétert és Jakab fiát Miklóst megsebesítette — megöletését is, melyben a három nap előtt megcsúfolt minorita szerzetesek átkának teljesülését látja.

A következő 170-ik fejezet, melynek Küküllei XXX-ik, a Dubniczi Krónika által a 198-ik fejezetben átirrt szakasza felel meg, az 1352-iki lithván hadjáratot tárgyalja. Küküllei összefoglalja az 1352 és 1354-iki hadjáratokat, — mindkettőt csak a legnagyobb általánosságban említve meg, — s azután felsorolja az egymásután következett lithvai helytartókat.

A minorita ellenben csak az 1352-iki hadjáratot ismerteti; az 1354-ikit, noha még 1355-ben történt eseményeket is feljegyez, meg sem említi. A hadjárat oka a mult hadjárat eredménytelensége volt. A király febr. 22-én indult el — a minorita szerint — Budáról s márcz. 12-én Sanokba érkezett;³⁾ Belz alá, a hol a lengyel királylyal találkozott, márcz. 21-én ért. A két király tárgyalásokba bocsátkozott Drozgéval, a vár kapitányával, a ki azonban ezzel csak időt akart nyerni a vár megerősítésére. Márczius 31-én végre rohamot intéztek

¹⁾ Dicsőítő ének Lajos királyra, (I.) 104—111. sor.

²⁾ Dicsőítő ének Ellerbachra (IX.) 136—142. sor. Továbbá a második dicsőítő énekben az ifjabb Ellerbachra, (X.) 89—94. sor, és Chreuzzpekchről szóló dicsőítő énekben, (XIV.) 268—272. sor.

³⁾ Ezt bizonyítani látszik egy márcz. 7-én Bártfán kelt oklevél. Fejér IX. 2., 142. l., viszont ellentmond neki egy márcz. 18-án Budán kelt királyi oklevél. Anj. Okmt. V. 559. l.

az erősség ellen. Lajos maga is részt vett az ostromban, de egy ledobott »*Svtyok*« által fején megsebesítettén, Perényi Miklós vitte el a küzdelemből. Délig folyt a küzdelem, melyben igen sok vitéz lengyel és magyar harcos sebesült meg; — a megsebesült magyar urak neveit fel is sorolja a minorita. A következő napon, ápr. 1-én, virágvasárnapján,¹⁾ belátva, hogy semmire sem mehetnek, elhatározták a visszavonulást. Csak annyit tudtak kieszközölni Konth Miklós közbenjárására, hogy a várnagy kitűzi a magyar zászlót, a mit a magyar seregek nagy örömmel fogadtak.

Míg *Dlugoss* ezen eseményeket el sem mondja, — csak más helyt utal rájuk egész röviden,²⁾ — *Suchenwirt* költeményei itt is megerősítik a minorita tudósításait, legalább néhány nevezetes pontban. Így:

Vor Wels man in do stürmen sach
 Fur ander leut, piz daz geschach
 Ein wurf mit swinden ungefug,
 Daz man in unversunnen trug
 Von den planken laider dan.
 Darnach der edel sich versan.
 Der sturm nam ein ende,
 Daz chastel so behende
 Des males ungewunnen wart.³⁾

Továbbá:

Mit phailen und mit stainen
 Wart im ertzaigt der veinde haz.⁴⁾

És:

Doch plaib gar unbedwungen
 Daz chastell von der veinde chraft.⁵⁾

Sokkal több bajjal jár a visszavonulásról szóló elbeszélés hitelességének megállapítása. A fehér oroszok földjén át Lodomériához közeledett, minthogy azonban ott a tatárok és lithvánok pusztulásai miatt élelmet nem talált, Londniába ment, majd Pridiproch mellett elhaladva, ápr. 4-én átusztatott seregével az Olton, a következő napon pedig az Ethelen (circa cuius Rippam olim Atila natus fuisse perhibetur). Itt jelen-

¹⁾ Ápr. 1-ről bírnak Welk-ről (mi alatt valószínűleg Belz értendő) datált oklevelet. Fejér IX. 2., 151. l.

²⁾ *Dlugoss* I. 1097. l.

³⁾ Dicsének Nürnbergi Albrechtre, (VII.) 127—135. sor.

⁴⁾ Dicsőítő ének az ifjabb Ellerbachra. (IX.) 126—127. sor. A minorita szerint: »et ligna grandia et lapides in tanta copia proicientes . . .«

⁵⁾ U. o. IX. 130—131 sor.

tették neki, hogy kétezer tatár és kétezer orosz van nyomában. A király buzdította seregét, az üldözők azonban más irányba tértek. Az éjet Dobravihwczában töltötte, itt azonban feje fölött felgyújtották a házat. Másnap az orosz alpeseken át folytatták útjukat, hetvennégyszer usztatták át a Zereth folyót, s az éhség által is borzasztó sokat szenvedve, nagypénteken, ápr. 6-án érkeztek Munkácsra.

Ezen tudósítás hitele ellen már Pór Antal felemelte szavát: »Nincs kétségünk benne, hogy János barát mindent híven úgy elmondott, a mint tapasztalta. De a jámbort az éhség és fáradság úgy elcsigázta, hogy a napokat se tudta helyesen számba venni. Ha nyomról-nyomra követjük előadását, nem ápril 6-án, azaz nagypénteken, hanem 10-én kellett megérkezniök Munkácsra. S ez hagyján! De hol az Olt, Etel és Szeret, midőn Lajos a vereczkei szoroson jön át a Kárpátokon? Kitől hallotta János atyus e neveket a történelmi reminiscenciákkal együtt? Úgy látszik, ártatlan tréfát űztek a jó emberrel, melynek az ifju király sem lehetett ellenzője. Mert az a nagy készség negyven vitézzel megütközni kilenczezer oroszszal és tatárral, aztán az elmaradt találkozás: aligha egyéb ijesztgetésnél, melyekkel a király »*exhilarescens suos*« maga is fölvidult. Mindamellet még így is fölötte érdekes a krónikás előadása.«¹⁾

Bizony el kell ismernünk, hogy legalább is különös, ha egy krónikás, ki a dátumokat oly pontosan szereti feljegyezgetni, ápr. 4-ike után és »*die autem sequenti*«, »*de mane autem*« és »*Super illis quatuor diebus, quibus in Alpibus equitauerunt*« fordulatok után ápr. 6-ára²⁾ jelzi a Munkácsra való megérkezést. Az Olt, Etel és Szeret is különösen hangzik e helyen. Kétségtelen, hogy a Bug³⁾ mellett fekvő Belztől kessé keleti irányban vonulván vissza, át kellett kelniök a Dnyeszteren, de különösen a Szereten való hetvennégyszeres átkelés bizony nagyon mesésen hangzik. Igaz — nem szabad felednünk — hogy ez másolat, sőt ki tudja, hanyadik másolat, hanem ezek még sem igen tudhatók be a másolók hibájának.

A mi azonban a negyven vitézzel való visszavonulást illeti, ezt vagy úgy kell érteni, hogy mindegyik kisebb-nagyobb banderiummal kísérte a királyt, — hisz a minorita maga mondja, hogy útközben »*plusquam quadringenti Equi remanserunt*« negyven lovas pedig nem megy négyszáz lóval; — vagy

¹⁾ Nagy Lajos, 274. l. jegyz.

²⁾ In die parascene.

³⁾ A Vistula mellékfolyója.

pedig a másolónak kellett hibáznia; az előbbi azonban valóbbszintű.

A legkülönösebb mindenesetre, hogy ép ott merül fel kétség a hitelesség, vagy inkább a pontosság ellen, a hol a szerző állítólag szemtanu, mert már Endlicher kifejezte azon nézetét, hogy a szerző ama *János minorita lector*; a kinek a király az Olt átusztatásakor lovat adott s a kinek az éhség következtében elviselt szenvedéseit is elmondja.¹⁾

A 171-ik fejezet teljesen magában álló adat s *Bessenew János* allovázmester vitéz önfeláldozását mondja el, midőn a királyt 1353. nov. 26-án a zólyomi vadászaton egy medve körmei közül szabadította ki. Hitelessége mellett legfeljebb Küküllői egy mondatát hozhatjuk fel, hogy t. i. a király a vadászatokat szerfelett kedvelte: »*venaciones nimium frequentaret.*« Hozzáteszi a krónikás azt is, hogy a lovázmester ezért »*nullam receptam remunerationem — propter incusancium rabietatem, et specialiter Nowak de Croacia,*« a ki akkor jött a király segítségére, mikor Bessenyő (v. Bessenyei?) János már megölte a medvét.

Úgy látszik, a *minorita* itt nem egészen elfogulatlan, szereti kiemelni Bessenyew vitézi tetteit, — a második nápolyi hadjáratnál is, Tarentói Lajos zsoldosainak elfogatásánál, kiemeli, hogy három vitézt győzött le, mialatt a lovat is kiszúrták alóla,²⁾ — s az »*incusancium rabietas*« kitétel is azt engedi következtetnünk, hogy a *minorita* szorosabb összeköttetésben lehetett vele.

Az utolsó 172-ik fejezet Laczfí Pál *Zürich* melletti győzelméről szól. Küküllői a XXXII. fejezetben, melyet a Dubniczi Krónika a 200-ik fejezetben ír át, csak futólag említi, hogy a király Laczfí Pált küldte az osztrák herceg segítségére »*ad obsidendam civitatem Tinegmensem*«,³⁾ s hogy a magyarok ott győztek is. A *minorita* itt is tud dátumot: hogy 1355. júl. 26-án küldte el a király Laczfít négyszáz magyar nyilassal az ausztriai herceghez, hogy azt a svékek ellen segítse, s hogy aug. 11-én volt *Zürich* mellett az a borzasztó csata, melyben több mint 300 német esett el »*sicut boues in Maccello.*« A németek könyörögtek is: »*O lyeber her foh mych nycht thewth nych,*« de a magyarok csak tovább mészároltak káromkodva »*Wetzteg kurwaneufya zaros Nemeth, Iwttatok werenkewth Ma yzyuk thy wertheketh.*« Sovinista magyarságának

¹⁾ Anzeige Blatt XXXIII. 4. 1.

²⁾ 166. fejt. 157. l.

³⁾ Tinegmen. D. Turegum.

legfényesebb jele e fejezet, melynek végén elmondja, hogy a herczeg megköszönve a segílyt, ezt írta Lajosnak: »*Vestre re-graciamur fraternitati, Quia cum quinque milibus armatorum facere non potuimus per totum Annum laborando, hoc parvulus filius Laczk cum hungaris quadringentis optinuit gloriose.*«¹⁾

* * *

Általánosságban szólva már most e rész *hitelességéről*: hogy rendkívül becses emléke a Lajoskori történetnek, azt még Pór Antal is elismeri, — ki pedig ismételten nyilvánítja abbéli véleményét, hogy a minoritát gyakran félrevezették. Állításait kétségtelenül az első nápolyi hadjáratnál ellenőrizhetjük leginkább s itt bámulatos pontosságot tapasztalhatunk még a legkisebb részletekben is. Pontosan határozza meg a dátumokat, tud apró részleteket, mint például, hogy Johanna három gályán menekült Avignonba, hogy Aversa nyolcz mérföldre van Nápolytól, s mindez állításait és dátumait az olasz kútfók a legfényesebben igazolják. És nemcsak azt lehet lépésről lépésre bizonyítani, hogy adatai igazak és pontosak, hanem azt is, hogy a hol általánosabb kifejezéseket használ, ott is szorosan a tények alapján áll. Ez nagyban emeli bizalmunkat a további eseményekre vonatkozólag is, melyeknél már, sajnós, nem bírunk oly bő, részletes és sokféle tudósításokat, mint épen az első nápolyi hadjáratnál. Bár a továbbiakban sincs okunk kételkedni szavahihetőségében, mégis már oly adatok merülnek fel, melyek magukban állván, nem bizonyíthatók. A legnagyobb kétségek a Bessenyő Jánosra vonatkozó részleteknél s a második lithván hadjárat előadásánál merülhetnek fel.

Különösen ez utóbbi nagyon fontos. Már Endlicher kifejezte azon nézetét, — mint ismételten említettem is — hogy a szerző »ein Franziskanermönch, derjenige, welcher bey Herausziehung des Pfeiles aus des Königs Fusz vor Aversa, Ludwig in seinen Armen hielt, derselbe Frater Johannes Lector, dessen Leiden auf der Ritterfahrt in das Land der Tataren hier erzählt werden.«²⁾ E nézetet elfogadták Pór,³⁾ Florianus⁴⁾ és Huber⁵⁾ is, noha Huber csak a lithván hadjáratokat tárgyalván, csak azt jegyezte meg, hogy a krónikás valószínűleg az 1352-iki hadjáratban szereplő János lector, »oder

¹⁾ Müller: Gesch. schweizerischer Eidgenossenschaft. Leipzig. 1786. II. 245—246. l.

²⁾ Anzeigé Blatt XXXIII. 4. l.

³⁾ Nagy Lajos 9 és 272. l.

⁴⁾ Fontes III. II. és 143. l.

⁵⁾ Archiv f. österr. Gesch. LXVI. I. 10. l.

ein diesem Nahestehender.« Florianus azonban már tovább megy, ezt mondván: »*aliam rerum per regem gestarum narrationem Joannis cuiusdam, qui ex ordine Fratrum minorum, regi a confessionibus fuisse videtur.*«

Még tovább haladt a következtetésekben Pór Antal. »Ezen János így nevezi magát: *Frater Johannes de Agria, lector ordinis fratrum minorum, confessor regis Ungarie ac capelle sue predicator.* Atyja Pál ispán volt, kinek számára 1359. febr. 10-én, midőn VI. Incze pápánál mint a királyné követe (ambasiator specialis) működött, kegyeket kér. (Suppl. Innoc. VI. ann. VII. f. 31.).«¹⁾

Igy a legconcrétebb adatokig jutottak a nélkül, hogy megkísérlették volna a hypothesis, melyből kiindultak, bizonyítani. Azt, hogy az író az aversai baleset alkalmával a király fejét kezében tartotta volna, teljesen kizártnak vélem. A krónika csak annyit mond: »*caput suum inter brachia sua amplexionaliter tenenti dixit Rex,*« már pedig aligha hallgatta volna el, ha ő neki mondja el a király utolsó kívánságait. S ha ő a király szájából hallotta volna a végrendelkezést, nem mondaná: »*Cuius probacio manifesta ex hoc habere dinoscitur,*« nem kívánná valószínűségét bizonyítani.

De még azon feltevés is kétséges, hogy a lithván hadjáratban szereplő János lector volna az író. Sőt ha meggondoljuk, mily pontosak e rész értesülései, mennyire igazolhatók adatai minden eseménynél, s hogy éppen ezen hadjáratnál vannak lényegesebb tévedések és dátumbeli ellenmondások, azt kell hinnünk, hogy nem János lector a szerző, hanem, hogy az ő elbeszélései alapján írta — talán valamelyik rendtársa.

Mert, hogy a szerző *minorita* lehetett, nemcsak az bizonyítja, hogy János lector szenvedéseit elmondja, hanem az is, hogy kiemeli a *contarzo* minorita kolostor elfoglalását, különösen pedig, hogy síkra száll azon traditio mellett, mely szerint Lajos a minoritáknál akarta magát eltemettetni, és hogy Cornis Jasko megöletésében is a megcsúfolt minorita barátok átkának teljesülését látja.

Az *egykorúságot*, hogy t. i. az író az elmondott események kortársa és szemlélője volt, senki sem vonta kétségbe; az a mély fájdalom Endre herczeg halálánál, az az erős gyűlölet Johanna ellen, csak kortárs tollából és szívéből eredhetett.

¹⁾ Nagy Lajos, 9. l. jegyz. Az illető oklevél *Supplicatio Register, Innocentii VI. An. VII. vol. 30. fol. 31. a.* Előfordul e korban egy Johannes de Agria, mint budai esküdt is. Anj. Okmt. VI. 269. l.

De konkrét adatokat is hozhatunk fel: az író forrásait és tendenciáját.

Habár személyi értesülései nem vonatkoznak csak bizonyos szűkebb körre, mégis feltűnő, hogy mindenfelé mily nagy szerepet juttat a Laczfiaknak, különösen István vajdának, Moroczoknak, de leginkább Bessenyő János allovászmesternek. Nem áll ugyan oly egyoldalúan személyi alapon, mint Küküllei, kinél az első nápolyi hadjárat teljesen Laczfi István, a második pedig Tamás, Miklós esztergomi érsek fivére körül fordul meg, de mégis jóval nagyobb jelentőséget tulajdonít például Laczfinak, mint Konth Miklósnak. Bessenyő János tetteinek emlegetése pedig — mint az illető helyen már említettem — határozottan szorosabb összeköttetés eredménye lehet csak.

A *hitelt* nagyban emeli az a körülmény, hogy az író forrásai közül egyet meg is nevez: »*Quorum nomina in literis eiusdem Stephani filij Laczki domino Regi transmissis habere non potui.*« Már pedig, ha Laczfinak a királyhoz írt missziójához hozzájuthatott, oly állást kellett elfoglalnia. — talán éppen a kancelláriánál — hogy más esetekben is hiteles forrásokból meríthette adatait. Hogy mindazonáltal elbeszélések, szóbeli tudósítások is szolgáltak műve alapjául, kitűnik a Szent László legendájából, a Bessenyő és János lector-féle epizodokból és a Zürich melletti ütközetnél említett német fohászkodásból és magyar káromkodásból.

Ha János minorita szerzősége elfogadható volna, könnyen felmerülhetne az kérdés, vajjon ez a János, ki 1352-ben mint lector szerepel s ki Pór szerint egri lector volt, nem azonos-e Küküllei Jánossal, ki 1352-ben tényleg egri lector-ságra emelkedett; hogy e rész nem Küküllei művének — melyet Thúróczi s a Budai Krónika csak kivonatban tartott fen (?) — töredéke-e? Azonban így is nyomós argumentum volna ez ellen, t. i. hogy míg Küküllei világi lector volt, János barát az egri minorita kolostorban viselte a lectori tisztelet.

Sokkal nyomósabbak azonban a belső, tárgyi argumentumok, melyek nemcsak a közös szerzőséget, hanem az egymás ismeretét, illetve használatát is kizárják. Ezek közt elsőrangú helyet foglal el Zára ostroma, az első Velence elleni hadjárat. A minorita határozottan árulásnak tulajdonítja Lajos kudarcát, míg Küküllei a gyalázatos hűségsgégés fölött hallgatással akar átsiklani. Nem kevesebb fontossággal bírnak a nápolyi hadjáratok. Kükülleinél az első hadjárat központja, hőse, Laczfi István, a másodiké Tamás, Miklós esztergomi érsek fivére; a minorita azonban soha sem téveszti szem elől, hogy minden a király körül fordul meg. A két hadjárat közti kormányzó-

ságra vonatkozólag is ellentmondanak egymásnak: a minorita tudja, hogy eleinte Wolphardt volt a kormányzó s hogy Laczfi csak ennek visszatérése után vette át a királyság kormányzását, míg Küküllei szerint Laczfi mindjárt elejétől fogva viselte e méltóságot. De nem sorolom fel tovább az ellentmondásokat, elmondottam már azokat az illető helyeken s nem akarom itt újra ismételni.

A minorita műve általában részletesebb, bővebb és pontosabb. Míg Küküllei krónikájának fő hibája a chronologia gyengesége, illetve hiánya, a közbeszúrt rész épen chronológiájának pontosságával tűnik ki. Küküllei életrajzot akar adni, de ez legkevésbé sem sikerül neki, Lajos helyett mindig más alakok nyomulnak az előtérbe, életrajza inkább száraz adatok összehalmozása és elég lapos előadása, mintsem az adatok feldolgozása. Ezzel szemben a minorita nemcsak adatokat gyűjt, hanem azokat ügyesen csoportosítva, elég vonzón, sőt olykor költői lendülettel adja elő.

Ha azonban a minorita krónikája általában bővebb is, mégis Kükülleinek is vannak egyes részletei, adatai, melyek a minoritánál hiányzanak: hogy többet ne említsek, Lajos visszatérése a második nápolyi hadjáratból, Rómában időzése, a lithvai helytartók felsorolása stb. Semmi sem bizonyítja inkább a két mű egymástól való függetlenségét, mint épen ezen különbségek.

Küküllei teljes objectivitásával — helyesebben laposságával — szemben, még a minorita *sovínista magyarságát* kell kiemelnem. Tárnyilagosan ír ő is, épen csak a Bessenyo János-féle epizodoknál jutnak elbeszélésébe subiectiv elemek is, és Johannát emlegeti gyűlölettel. De soha sem mulasztja el a magyar vitézséget dicsérni, akár egész seregről, akár egyesekről szól, s mindig kiemeli, hogy mily kevés magyar kellett ahhoz, hogy ennyi idegent legyőzzön, annyira, hogy néha el is hagyja a középkori írók rendes szokását: Istennek tulajdonítani a győzelmet. *Vallásossága* nem erősebb hazaszereteténél; még azon sem háborodik fel, hogy Lajos Olaszországban kolostort gyujtat fel és barátokat ölet meg.

Noha Küküllei krónikája is fontos kútfő Nagy Lajos történetére, a minorita művének töredéke még jóval nagyobb jelentőséggel bír e kor kutatóira nézve, még csonkasága mellett is.

Minthogy a minoritának az udvarhoz közel kellett állania, valószínű, hogy krónikáját a budai kolostorban írta, s *Waddingus* tartott is fenn egy adatot, mely szerint Nagy Lajos életrajzát ott őrizték: »*cuius (Ludovici) historiam coloribus descriptam posteris ibidem in Ecclesia Fratrum Minorum voluit:*

ultimis tamen his temporibus Fratres deallata Ecclesia, cam deleverunt.«¹⁾

Nincs kizárva, hogy ez az adat ezen töredékre vonatkozik. Arra, hogy Küküllei művét őrizték volna a minorita barátok, kevés a valószínűség; a Bécsi Képes Krónika pedig, a Kaprinai-codex tanúsága szerint, Lajos megkoronáztatásával végződött s így erre sem vonatkozhatik.

Es az említett Nagy Lajos históriája nem sokkal a Dubniczi Krónika iratása előtt pusztulhatott el. A minoritáknak akkor két kolostoruk volt Budán, egyik a várban Sz. János evangelistáról nevezve, a másik Ó-Budán, azonkívül egy a Nyulak szigetén és egy Pesten; itt, semmi kétség benne, a legfontosabbat, *Sz. János evangelista egyházát* kell értenünk.²⁾

A »*deallata ecclesia*« csak az egyháznak az *observansok* kezébe való jutására vonatkozhatik, a mikor is vagy a haragvó conventualisok, vagy az apostoli szegénység tanát még a könyvekre is kiterjesztő *observansok* pusztították el a krónikát. Magyarországon *Cesarini Julian* bibornok karolta fel nagy buzgalommal az *observansok*at; sorra foglalta el a conventualisok conventjeit, hogy az *observansok*nak adja át azokat, s ehhez a pápa megerősítését is kieszközölte. IV. Eugén 1444. febr. 1-én kelt »*Sacrae Religionis*« kezdetű bullájában többek közt a budai és pesti conventeknek az *observansok* kezébe való átadását³⁾ is megerősítette. Ekkor kellett elpusztulnia a Waddingus által említett életrajznak, s nem lehetetlen, hogy ennek töredékét őrizte meg a Dubniczi Krónika a most tárgyalt részben.

* * *

Nagy Lajos halála után a Dubniczi Krónika még két részt tartalmaz: a Lajos halálától Mátyás moldvai hadjárataig terjedő kor történetének rövid összefoglalását és Mátyás uralkodásának 1474—1479-ig terjedő szakaszát.

Az előbbi nem annyira az ország vagy a nemzet történetét adja elő Nagy Lajostól Mátyásig, hanem inkább csak az uralkodókra vonatkozó följegyzéseket tartalmaz. Megemlé-

¹⁾ Supplementum P. Antonii Melissani de Macro. Waddingus, Annales minorum VIII. 20. l.

²⁾ Schier: Buda Sacra, 47. l. *Knaisz*: Cronologo Provinciale ordinis FF. minorum S. Francisci, 235. l. Adatok a sz. Ferenczrendiek történetéhez honunkban. Religio, 1850. II. 3. sz. 19. l.

³⁾ Blasii de Zalka et continuatorum cron. fratrum Minorum de Observantia. *Toldy*: Analecta. 242. l. Kézirata Gyöngyösön. *Friedrich*: Hist. prov. Hung. ordinis minorum S. P. Francisci. 11. l. *Schier*: Buda Sacra 47. l.

kezik a királyok koronázásáról és haláláról, feljegyzi azok pontos dátumát, meghatározza, hogy mennyi ideig uralkodtak, felemlíti: hol temették el őket, melyiknek ki volt a neje, és voltak-e gyermekei; Hunyadi János kormányzóságánál ezeken kívül elmondja, hogy sokszor legyőzte a törököket, de a törökök őt csak kétszer, és hogy mikor átadta az országot V. Lászlónak, ez őt besztercei gróffá tette. Egy-két sorban kis jellemzést ad a királyról, de az alatta történt eseményekről, még Kis Károly királyságáról, a Horváthiak lázadásáról, Nápolyi Lászlóról és Hunyadi László kivégeztetéséről is mélyen hallgat. Sőt Mátyás királyról is igen röviden ír, csak megválasztásáról, boszniai hadjáratáról, koronáztatásáról és az 1468-ki moldvai hadjáratról emlékszik meg.

Ez a rész, mely az eseményeket annyira mellőzi, lehet mondani, tisztán csak genealogiai és chronologiai feljegyzéseket foglal magában, mely egészben véve nagyon lapos és csak ott vesz magasabb lendületet, a hol Mátyásról szól; úgy látszik, a Budai Krónikának önálló alkotása s talán csak azért készítette Hess,¹⁾ hogy Mátyást, a Budai Krónika kiadásakor uralkodó királyt, dicsőíthesse, s ez által *Karai Lászlónak.*²⁾ Mátyás hí emberének vagy Karai által Mátyásnak hízelkedjék, talán anyagi segílyt is remélve ezért pangó nyomdája részére.

Ezt bizonyítják az utolsó, Mátyást dicsőítő szavak is: »*Reliqua autem preclara ac memorabilia facinora serenissimi atque invictissimi domini nostri Regis, quia tanta sunt, quod breviter comprehendere nequeunt, in aliud tempus differenda ac lacius prosequenda erunt. Pro quo domino nostro Illustrissimo atque gracioso optimus maximusque deus eciam atque eciam rogandus est, ut eum in pace tranquilla, Iusticie observatione, suorum dileccione, Regni incremento, et diuturna demum uite incolumitate tenere, servare et augere dignetur.*«³⁾

A krónika következő, utolsó része épen ez előbbi rész utolsó fejezetére, vagy inkább annak utolsó soraira válaszoló határozott pártírat, mit már első szavai is elárulnak. Az író ugyanis így kezdi ezt a részt: »*Huius itaque Mathie Regis tempore post varios infelicesque euentus Istud precipuum huic Regno accidit lamentabile infortunium Quod . . .*«⁴⁾ és ezután az 1474—1479-iki évek történetének oly előadását adja, mely igyekszik Mátyáson egy tiszta foltot sem hagyni. Nem hami-

¹⁾ Finita Bude Anno Domini M.CCCC. LXXIII. in vigilia Penthe-costes, per Andream Hess. Bud. Krón. ed. Podhraczy, 355. l.

²⁾ *Fraknoi*: Karai László. Akadémiai értekezések a tört. tud. köréből. XVII. 7. szám.

³⁾ 227. fej. ⁴⁾ 228. fej.

sítja ugyan meg az eseményeket, csak a szín s a szerencsétlen események hajhászása adja meg a pamphletszerű krónika erősen pártos ízét.

Az első, a mi feltűnő, hogy az író az 1468—1474 évek történetét teljesen elhallgatja; még csak vonatkozás sincs reá. Mi ennek az oka? talán az, hogy Hess András 1473-ban fejezte be a Budai Krónikát s így az átíró csak 1474-től fogva írja hozzá megemlékezéseit? Ez esetben Mátyás küzdelmének Fridrik hiveivel: Szilágyival, Garaival és Ujlakival, a Podiebrad elleni háborúnak s a Mátyás elleni összeesküvésnek kihagyásával Hessot kell vádolnunk, hogy ezzel is hízelkedni akart, s 1473-ban adván ki a krónikát, csak azért, hogy Mátyásnak dicsőítő hymnust zenghessen, a Nagy Lajos haláláig terjedő irathoz egy rövid összefoglalását adja a Lajostól Mátyásig uralkodott királyok történetének, elmellőzve a Mátyás ellen mindjárt uralma elején támadt ellenségeskedést, a csehországi háborút, mely a Mátyás elleni gyűlölködés fő oka, és a Mátyás elleni összeesküvést és Kázmér behívását, — mert ez meghazudtolná az ország Mátyás iránti osztatlan szeretetét és tiszteletét, — s csak a dicső dolgokat említi, azokat, a melyekért szerették: a törökök elleni győzelmes hadjáratokat Boszniában és Moldvában.

A mint Hess csak a Mátyásra dicsőséges eseményeket mondja el, épúgy a Dubniczi Krónika írója csak a Mátyásra kedvezőtlen eseményeket beszél el, azokat, a melyek miatt gyűlöltek, mert a nép, különösen a délibb vidékeken, melyeket a törökök becsapásai leginkább sujtottak, haragudott, hogy Mátyás Csehországban, Sziléziában és Ausztriában hadakozik s nem a török ellen visel háborút. Mátyás ellenében, ki elhagyta az országot,¹⁾ az író Báthori István vajdát, Drágffy Bertalant és Kinizsi Pált, mint a haza és nép jólelkű oltalmazóit dicsőíti. A *Beatrix*-szel való házasságát rossz szemmel nézi, talán a Mátyás udvarában becézett olaszok elleni gyűlöletből is, s mindenképen azt akarja kimutatni, hogy Mátyás alatt mily sanyarú viszonyok közt volt az ország, s ezért még a sáskajárásokat is feljegyzí. Feltűnő tehát, hogy ez az író, a ki annyira hajhászta azon eseményeket, melyekkel Mátyást rossz színbe hozhassa, nem beszél el, a mit Hess kihagyott, vagy legalább is nem kezdi a Mátyás elleni összeesküvéssel, mely 1470-ben, s így az 1468-iki moldvai hadjárat, mint a Hess által utolsónak említett esemény után történt. Hiszen, ha Hess pártszínezetű iratára pártirattal akar válaszolni, az össze-

¹⁾ Hungaria ipsa, quasi principie destituta . . .

esküvéssel mutathatja ki leginkább, hogy Mátyást tényleg nem szerették.

A másik, mindjárt szembetűnő dolog, hogy az író nem időrendben mondja el az eseményeket. Elmondja az 1474-iki török betörést, Várad elpusztítását, az 1474—1479-iki nagy saskajárásokat, a török 1475-iki új becsapását és a kalocsai érsek seregeivel Szabácsnál vívott harczát, ezután Mátyás békekötését a cseh és lengyel királylyal s hadakozását Fridrik ellen csak röviden érintve, elbeszéli Mátyás követküldését Ferdinánd nápolyi királyhoz 1474-ben, hogy a követség megkerje számára Beatrix kezét, Ferdinánd választhozó követségének megérkezését 1475-ben, István moldvai vajda győzelmét a törökön, mi szintén 1475-ben történt, és az 1479-iki kenyérmezei diadalt. Ezek után közli Ferdinánd nápolyi király Mátyáshoz intézett levelét 1475. nov. 22-ről, végül pedig az 1476 év néhány eseményét, a Beatrixszel való esküvőt, Beatrix koronáztatását és Beckensloer János esztergomi érsek szökését említi meg.

Az első fejezetben az író elmondja, hogy 1474-ben Mátyás Lengyelországot pusztítja, az országot elhanyagolja, javával nem törődik;¹⁾ így történhetik meg, hogy a törökök betörnek az országba, Nagy-Váradot és vidékét elpusztítják és sok rablott kincscsel és fogolylyal bántatlanul térnek vissza hazájukba. Ez a fejezet a krónika utolsó szakaszának legérdekesebb része. A várad-i veszedelem Mátyás korának oly eseménye, melyre adatokat krónikákban és oklevelekben hiába keresünk. *Bonfini* csak futólag említi, mások említésre se tartják érdemesnek. A *Dubniczi Krónika* azonban részletesen leírja, s leírása — mint *Endlicher* mondja²⁾ — becsúszott *Nyirkállai Tamás Stylus curialis*-ába³⁾ is. *Nyirkállai* adja a másik leírását Várad elpusztításának, még pedig úgy, hogy világosan észlelhető, hogy a két leírás közül valamelyik a másik után ír, vagy pedig hogy mindkét elbeszélés egy közös forrásra vezethető vissza. *Katona*⁴⁾ már ismeri ezt a leírást. A szerzőről csak annyit mond, hogy »*scriptor vetustus*,« de említi, hogy ott az elbeszélés »*Epitaphium super excisione*

¹⁾ Nec pro tunc commodum et utilitatem reypublice Regni sui curaret. 228. fej.

²⁾ Wiener Jahrbücher der Litteratur. Anzeige-Blatt XXXIII. 5. l. 1826.

³⁾ *Kovachich*: *Scriptores rerum Hungaricarum minores*. Tom. II. pag. 11.

⁴⁾ *Katona*: *Historia Critica*. Tomulus VIII. Ordine XV. CXXXV. fej. 725. l.

*urbis Varadiensis**¹⁾ cím alatt van, a mi arra mutat, hogy azt Nyirkállai Tamástól vette át. Tüzetesen összehasonlítva a Katona által idézett és a Nyirkállai által adott elbeszéléseket, ez kétségtelenné is válik: a *Historia Critica* alig egy-két szót változtatva veszi át Nyirkállai előadását.

A kérdés tehát az, hogy a két leírás közül melyik az eredeti? A Dubniczi Krónika sokkal részletesebb leírást ad; tudja azt is — a mit Nyirkállai nem említ — hogy a török a Dunán és Maroson átkelve jön Váradhoz, hogy a Dorottya ünnepére következő hétfőn hajnalkor érkeznek a városhoz, továbbá bővebb adatokkal szolgál a rablásokról és részletesen írja le a vár védelmét, a mi Nyirkállainál teljesen hiányzik; a mit pedig Nyirkállai elmond, az — ha nem is szószerint — mind benne van a Dubniczi Krónikában. De Nyirkállai elbeszélésének végén van egy rész, mely vers akar lenni s mely a Dubniczi Krónikából hiányzik; ebben megjelöli a betörés idejét, mit fentebb kihagyott, s megemlíti, hogy a törökök vezére Ali bég volt és hogy István moldvai vajda bosszút állt a törökön. a mit a Dubniczi Krónika e helyen szintén nem említ. Ez lehetne az egyedüli ok, hogy Nyirkállai elbeszélését ne tartsuk a Dubniczi Krónikából kiírtak, de ép ez a vers azt a hatást tette reám, hogy későbbi toldalék, s ebben még inkább megerősített Katona, ki ezt a részt ugyan még az idéző jelen belül közli, de már nem dőlt betűkkel, mint az elbeszélés többi részét. Az e versben foglaltak hitelessége mellett sem hozhatunk fel semmi adatot. Ali béget egy forrás sem említi, és István vajda bosszuját sem bizonyítja egyetlen adat sem. S ha e verset (?) későbbi toldaléknak vesszük, úgy a megmaradt rész tisztán csak kivonata a Dubniczi Krónika elbeszélésének.

És van még egy ok, a miért a Dubniczi Krónika előadását eredetinek tekinthetjük, s ez a fejezet bekezdése. A Dubniczi Krónika ugyanis, mint fentebb is említém, mintegy az előbbi részre válaszolva, így kezdi a fejezetet: »*Huius itaque Mathie Regis tempore*...« stb. Nyirkállai elbeszélésének kezdete szószerint ugyanez, a mi oly leírásban, mely az előtte álló fejezettel semmi összefüggésben nincs, nem állhat meg és világosan az átírás mellett bizonyít. Az igaz, hogy nem tudhatjuk, vajjon mi állott előtte Nyirkállai művében, minthogy a pécsi püspöki könyvtárban őrzött kézirat elveszett,²⁾ de a

¹⁾ Kovachichnál a cím: *Epitaphium super excisione urbis Varadiensis. Ex eodem stylo. (Scilicet ex stylo Cancellariae Mathiae I. R. Thomae de Nyirkálló, qui asservatur in Bibliotheca publica Quinque-Ecclesiensi.)*

²⁾ A kéziratot az egyetemi könyvtár útján néhai Szilágyi Sándor igazgató úr szives közvetítésével felkértem Pécsről. Onnan azonban egy

mű nem oly természetű, hogy egyes darabjai közt összefüggést kellene feltételeznünk. S az egész első mondat oly éles ellentétben áll az előbbi rész utolsó mondatával, hogy alig hihető, hogy nem annak hatása alatt válaszként keletkezett.

Végre a stylus is teljesen egyezik a Dubniczi Krónikáéval; különösen a törökökre alkalmazott melléknevek egyeznek feltűnően; a váradi veszedelemnél ugyanis ezt mondja: »*immanissimi turci illi christianitatis emuli*,« míg a 232-ik fejezetben így szól a törökről: »*turci illi immanissimi hostes nostri*,« a 233-ik fejezetben pedig: »*sevissimi turci illi immanissimi hostes nostri*.« A könnyebb összehasonlítás kedvéért itt közlöm a két varianst:

Dubniczi Krónika: ¹⁾

Huius itaque Mathie Regis tempore post varios infelicesque euentus Istud precipuum huic Regno accidit lamentabile infortunium, Quod cum Idem Rex Regnum vastaret polonie, eidemque admodum esset infestus, nec pro tunc commodum et vtilitatem reypublice Regni sui curaret, hungaria ipsa quasi principe destituta, media pace atque taciturnitate dies duceret iocundos: Tunc inmanissimi turci illi christianitatis emuli explorata parte Regni sub medio silencio tansuadato Danubio atque Marusio, feria secunda post festum beate dorothee virginis In Anno do-

Nyirkállai: ²⁾

Dor Febru factis succumbit plebs pia Thurcis | Peccatum populi plangit clades Varadini.³⁾ | Huius itaque Mathiae Regis tempore post infelices, variique temporis eventus istud praecipue huic Regno Hungariae lamentabile accidit infortunium, quod dum idem D. Rex⁴⁾ Regnum vastaret Poloniae et eidem admodum⁵⁾ esset infestus, nec commode utilitatem Reipublicae⁶⁾ Regni sui curaret, Hungaria namque ipsa quasi principe destituta media pace, atque sub taciturnitatis tempore, quam plures⁷⁾ immanissimi rabidi Turci, illi Christianitatis aemuli,

egészen más, hasonló című kéziratot küldtek a következő levél kíséretében: Pécs. 2. XI. 97. Méltóságos Úr! 306. sz. a. k. becses sorai kapcsán van szerencsém /. alatti kéziratot 4 heti használatra azon megjegyzéssel átszolgáltatni, hogy könyvtárunk jegyzékei szerint ily című mű még egy példányban nálunk őriztetett, azonban a könyvtár újabb rendezése óta már éveken át nyomtalanul eltűnt. Kötő tiszteletem nyilvánítsával vagyok Méltóságod kész szolgája dr. Wurster József, püsp. könyvtárnok.

¹⁾ *Florianus*: Fontes. III. 197. l.

²⁾ *Kovachich*: Script. Min. II. 11. l.

³⁾ E két sor Katonánál hiányzik. Tom. VIII. Ord. XV. 725. l.

⁴⁾ D. Mathias rex. Katona.

⁵⁾ eidem rex admodum. Katona.

⁶⁾ Reipublicae om. Katona.

⁷⁾ complures. Katona.

mini Millesimo quadringentesimo septuagesimo quarto, Agili cursu ante diluculum surgentis aurore Civitatem illam opulentissimam Waradiensem, Civibus et diuicys omnibus plenam, cui inter ceteras Regni vrbes in rebus vix erat par, insidiosè inuadendo, eam penitus expoliantes innumerabilem Thesaurum atque copiosum tam in auro quam in argento, Sed et mercancys et rebus inde haurientes, necnon de ipsa et circumiacentibus suis provincys quamplurimos Nobiles, proceres, Ciues et inhabitatores ipsius terre, Sexus discrecione non habita honestissimas preclarasque virgines et mulieres captiuantes, et vinctos inmisericorditer perpetuam duxerunt in captiuitatem. Bona et Res eiusdem terre prede rapaci omnino exponendo paucis autem fuge et alie tutele cautela euadentibus, Fletus fit maximus atque vlulatus, super captiuitate christianorum, et amissione tantorum bonorum direptorum. Modo sternuntur senes, Jugulantur vidue, decapitantur adulte, proiciuntur infantes et moriuntur frigore. Depredata igitur et spoliata Civitate predicta, Que prius felix Civitas vocabatur, Non tamen felix, sed infelicissima dici potest, Feria Tercia sequenti capta preda Turci predicti eandem

illam opulentissimam civitatem Varadiensem, quae felix appellatur et nuncupata est,¹⁾ cui in tota Pannonia vix par erat invadendo²⁾

quam plures senes, et iuvenes masculinos, et faemineos,³⁾ soboles, formosas virgines, praeclarasque mulieres dominas et servulas perturbarunt, deportaruntque, et voluntati eorum subiugarunt.

Sternuntur⁴⁾ senes, depopulantur adultae, decollantur iuvenes et virgines, praeclaraeque dominae, et mulieres occiduntur et moriuntur parvuli, heu tantorum christicolarum validissimus clamor, ululatus et maximus fletus, tremet terra,⁵⁾ iam timet populus in ea, rubicundatur terra sanguine, quasi rivulo fluctua-

¹⁾ erat. Katona.

²⁾ in eadem. Katona.

³⁾ femineas. Katona.

⁴⁾ Interimuntur. Katona.

⁵⁾ tremet terra helye Katonánál kipontozva.

Ignis voragine funditus combusserunt. Ruunt Claustra et Ecclesie in ea constructe. Modo non apparent nisi lapides exusti. Detulerunt eciam quasi vniversa ornamenta Ecclesiarum predictarum, puta indumenta Sacerdotalia gemmis atque lapidibus preciosis Regia facultate conserta, Cruces, Calices, Reliquias, Tabulas et Reliquiarum diuersarum Capsas ex auro et argento factas proieceruntque abhominabiliter tam Reliquias dominici corporis in pixidibus repertas, quam Sanctorum in eisdem repositas. Quid modo restat Nisi Castrum et Monasterium Ecclesie Basilice, non tamen integrum, quia metu ignitarum telarum Tectura est priuatum. Et sic tandem incinerata Civitate predicta, et circumvicinis suis provincys depredatis et exustis ydem Turci cum innumerabili, glomerosa hominum captiuorum caterua et preda indicibili versus propria redierunt, nemine eis obstante. Sed O infelix hungaria, recte non hungaria, sicut olim, sed iam angaria dici vales, decidit scutum, modo cuius cor in te est tutum. Rimari etenim posses quanto discrimine hac vice es inuoluta. Certe post expulsionem e Regno gencium tartarorum, nulla eis vis, nulla potencia in te taliter arridere valuerat, nec tanta sibi inflixerat dampna, quanta hodie miserabiliter accepisti etc.

¹⁾ fluctuat. Katona.

²⁾ Tartaricarum. Katona.

³⁾ accidere. Katona.

tur,¹⁾ die cuius tertio Dorotheae transacto festo ignis voragine combussere et sic ab inde

ad propria rediere, sed o civitas praeclara sacri corporis ossa fuerunt in te recondita, felix appellabaris nunc infelicissima dici vales, decidit tibi scutum, modo in te nullum cor tutum, rimari etenim possis quanto discrimine hac vice es circumvoluta post expulsionem Tartarorum²⁾ gentium per felicissimum defensorem et tutorem nostrum, nulla vis, nullave potentia, magna in te taliter arridere³⁾ valuerat, quantam nunc miserabiliter accepisti.

Epitaphium.

Dor febru sanctis succumbit }
 plebs pia treueris }
 Peccatum populi plangit } MCCCCLXXIII.
 elades varadini. }

O Varadinum | virgineae so-
 bolis iam tot labentibus annis |
 millesimus quadringentesimus
 septuagesimus quoque ¹⁾ quartus |
 dum scribebatur annus | Alibeg ²⁾
 Varadinum devastavit Turcus, |
 adventus eius primus, quem no-
 tat festum Dorotheae, | die ejus
 tercio transacto abindeque reces-
 sere, ³⁾ | praedam fecit in Hun-
 nis, divisit spolia Huszaris, |
 Huszari dire pugnant, et Hunni
 fugam dant, | nam per Stephanum
 Moldaviensem Vajvodam | quod
 patrarant, hoc collo solvebant

A mi az elbeszélés hitelességét illeti, a tényt más for-
 rások is megerősítik s az előadás módjában is teljesen meg-
 bízhatunk.⁴⁾ A betörés idejét pontosan 1474. febr. 6-ra hatá-
 rozza meg. Ennek ugyan több adat ellentmond: az *Annales*
Coronenses 1473-ra teszi,⁵⁾ *Dlugoss*⁶⁾ pedig 1475-re; ez utóbbi
 dátumot fogadja el *Palacky*⁷⁾ és *Fraknoi* is Mátyás király
 életrajzában,⁸⁾ de a *Hunyadiak és Jagellók korá*-ban már meg-
 jegyzi, hogy azóta kezébe került a velencei doganak 1474.
 jun. 15-én a magyarországi követhoz intézett jegyzéke, a mely-
 ben részvétét fejezi ki a váradi catastropha alkalmából, a mi
 kétségtelenné teszi, hogy az 1474-ben történt.⁹⁾

A következő fejezet¹⁰⁾ a *sáskajárásokról* szól, melyek
 már 1474-ben kezdődtek, s 1479-ig tartva, sok kárt okoztak.
 Az író ezt sem akarja elmellőzni¹¹⁾ az ország sanyarú álla-

¹⁾ septuagesimusque. Katona.

²⁾ Alibek. Katona.

³⁾ discessere. Katona.

⁴⁾ *Dlugoss*. *Annales Coronenses*. Schwandtner I. 886. l. Ranza-
 nus u. o. I. 333. l. Országos Levéltár, kincst. oszt. 151. fasc. Suppl.
 2, 3. és 6. Bunyitay a Váradi püspökség Történetében teljesen elfogadja
 ezen előadást. I. 305. l.

⁵⁾ Schwandtner I. 886. l.

⁶⁾ *Dlugoss*. II. 540. l.

⁷⁾ *Palacky*. V/I. 136. l.

⁸⁾ Mátyás király. 235. l.

⁹⁾ A Magyar Nemzet Története (szerk. Szilágyi S.) IV. 254. l. 1. 1.
 jegyzet.

¹⁰⁾ 229. fej.

¹¹⁾ »Nec hoc tacendum esse putavi.«

potának festésében, mintha a sorok közt ezért is Mátyást okolná.

Ezután¹⁾ elmondja, hogy míg Mátyás Sziléziában harczol, a törökök újra becsapnak s a Fehér-Körös mentén pusztítva, Mező-Túríg hatolnak. Senki sem állja útjokat s csak ismételt rablásaikra veszik őket üldözőbe a kalocsai érsek hadai. Szabácsnál ütköznek meg; a magyarokat, kik csak kétezeren voltak, legyőzi a körülbelül 10,000 főnyi török sereg, de mondják erről az ütközetről — így szól az író — hogy többen estek el a törökök közül, mint a mieinkből (1475? sept. 1-je körül). Erről a szabácsi ütközetről, mely valószínűleg csak jelentéktelen portyázásból keletkezett csetepaté lehetett, nem szól a többi kútfő, míg a mi krónikánk — elég sajátos — épen Szabács híres megvételeét hallgatja el. Hanem alkalmat ad neki e szabácsi vereség, hogy újra előhozakodjék az ország sanyarú állapotával: a török pusztítás nemcsak közvetlenül okoz az országnak megmérhetetlen károkat, hanem közvetve is, mert a nép nem mer vetni, nem tudja szükségleteit megszerezni s a vidék kezd elnéptelenedni, a mihez hozzájárul még a törvénytelen adó, mely miatt elég hevesen kel ki a király ellen: »... *propter continuas contributarias unius floreni exactiones, per Gubernatorem condam Johannem de hunyad voyuodam Transsiluanarum, inordinate et inconsecte appositas, quas singulis Annis incessanter ab incolis Regni et etiam Nobilibus unius Sessionis, pluribus iteratisque vicibus Idem Rex absque ulla compassione exigi facit; de quibus nullum ipsi Regno comodum vidimus reportasse, ac de quibus nunquam bravium triumpho victoriarum speramus; certissime per orphanorum orbatorum et oppressorum maledicciones continuas accipi potest. Quin potius maximam huius Regni desolationem.*« Haragja Mátyásról még Hunyadi Jánosra is átmegy. De ez még nem elég, még egy vádat hoz fel e fejezetben Mátyás ellen: hogy a cseh és lengyel királylyal békét kötve, nem a török ellen fordult, hanem Fridrik ellen indított újra háborút, újra csak az északnyugati területen maradva. Csupán ezen egy fejezetben három vád!

Mátyás házasságát sem nézi jó szemmel. Elbeszéli,²⁾ hogy a király »*uolens suam Iuuenilem lasciuam temperare*« alsó-lindvai Bánffy Miklóst és Pongrácz Jánost Nápolyba küldte, hogy kérjék meg számára *Beatrix* kezét. A választhozó nápolyi követek nem találván Budán a királyt, elmentek sziléziai tábo-

¹⁾ 230. fej.

²⁾ 231. fej.

rába, honnan csak 1475-ben szent Antal hitvalló ünnepe körül tértek vissza Budára.

A 232-ik fejezetben elmondja István moldvai vajda győzelmét a Moldvába berontó törökön. Örül a győzelemnek, mely a törököt majdnem teljesen tönkretette,¹⁾ s halát ad az istennek, ki megmentette őket legnagyobb ellenségeiktől; István vajdát pedig — ki ekkor Mátyással ellenséges lábon állott²⁾ — »*bonus protector patrie et gentis sue*« névvel díszíti. Ez a fejezet egy kis pillantást enged vetnünk az író műhelyébe: a többiekben annyira általánosságban marad, csak tendenciáját emelve ki, hogy még adatait sem igen bírálhatjuk meg, itt azonban a pusztá ténynél kissé többet mond el. Mindenkép dicsőíti a vajdát, ki Mátyás engedetlen hűbérese és ép e hadjárat alkalmával is kimutatja hűtlenségét, s annyira lelkesült, hogy egész meseszerűen három nap és három éjjel tartó csatát emleget.³⁾ Míg *Dlugoss*⁴⁾ és az *Annales Coronenses*⁵⁾ egybehangzó tudósítása szerint a vajda a törököknek négy vezérért fogta el, a Dubniczi Krónika írója megkettőzteti e számot: »*Vbi et Bassa vice Imperator, sed et alij pociores octo voyuode . . . capti sunt.*« De e mellett éppen ezen fejezetnél constatálhatjuk leginkább, hogy az író jól értesült forrásból merített. Bírjuk az ezen betörésről Mátyás királyhoz intézett jelentést,⁶⁾ s ez is megerősíti, hogy a vajda erdélyi, különösen székely segítséggel harczolt, hogy — bár nem nyílt ütközetben — de a hegyekből három nap és éjjel ostromolták a völgybe csalt törököket, és hogy »*Bassam Turcorum, filium imperatoris et Alibeg cum nonnullis Vajvodis turcorum*« fogságba ejtették, továbbá, hogy a török sereg 120,000 főből állott. Ha tekintetbe vesszük, hogy az író a fejezet elején azt mondja: »*ut accipi in scriptis*«, nem tarthatjuk kizártnak azt sem, hogy az író éppen a Mátyáshoz írt relatióból szedte adatait.

Innen nagy ugrással a három évvel később kivívott *kenyérmezei diadalra* tér át.⁷⁾ A törökök Havasalföld felől *Kisbazarád* vajdával egyetemben törnek be Erdélybe, de 1479. okt. 13-án⁸⁾ *Szászváros* mellett a *Kenyérmezőn* feltartóz-

¹⁾ »Turcos ipsos pene excidio finali tradidisset.«

²⁾ Mátyás csak 1475. aug. 15-én kiadott levelében fogadja vissza kegyeibe a vajdát. *Teleki*: Hunyadiak kora XI. 539—542. I. *Dlugoss* II. 534. l.

³⁾ » . . . habito trium dierum et noctium Acerbissimo conficta . . . «

⁴⁾ II. 526. l.

⁵⁾ Schwandtner I. 886. l.

⁶⁾ Mátyáskori Dipl. Eml. II. 299. l.

⁷⁾ 233. fej.

⁸⁾ »*feria quarta proxima ante festum Beati Galli confessoris.*«

tadják és teljesen leverik *Báthory István* vajda, *Kinizsi Pál* temesi ispán, és kit ezek mellett nagyon kiemel, — a kiról azonban a többi író hallgat — *Drágffy Bertalan*. Csak alig néhányan menekülnek a hegyeken át, s az elesettek közt van *Skenderbég* és *Ezebég* is. Ezen a győzelmen tán még inkább örül mint az előbbin, s hálákat ad érte Istennek.

Rögtön ezután ¹⁾ minden bevezetés nélkül, közli *Ferdinand* nápolyi király 1475. nov. 22-ről keltezett levelét Mátyás királyhoz. Hogy ez a levél egyáltalán létezett-e, vagy csak az író compositiója, nem lehet határozottan eldönteni. — A mennyire tehettem, kerestem mind a hazai, mind az olasz okmánytárakban a levelet, de sehol nyomára nem akadtam, a levélből magából pedig igen nehéz eldönteni eredetét. Az üdvözlét, megszólítások, szóval a formuláris részek — a mennyiben levélnél ilyenekről szó lehet — ha nem is bizonyítják a levél hitelességét, de legalább arra a nézetre hajlítanak, hogy ha hamisítás is, elég ügyes hamisítás. A feltűnően hibás szöveg azonban — így a datálás is: »*Datis in Terra nostra sancti Seueny*« — rossz másolatot árul el; a stylus és tartalom pedig valószínűvé teszi, hogy nem az író compositiója. A stylus teljesen eltérő a *Dubniczi Krónika* ezen részétől; ennek írója nem tud oly rövid, tömör és világos mondatokban beszélni, mint a milyenekben a levél íratott. És mit akarna a *Dubniczi Krónika* írója elérni a levéllel? mi köze neki a fehérvári cardinalatushoz? És ha ezt a levelet a *Dubniczi Krónika* írója szerkesztette volna, meg vagyok róla győződve, hogy nem írta volna bele, hogy Mátyás *Ferdinand* közbenjárásával a pápától segélyt akar kieszközölni a török ellen viselendő hadjáratra.

Az utolsó fejezetben ²⁾ — úgy látszik e levél magyarázatául — rátér Mátyás és *Beatrix* esküvőjére, melynek idejét azonban hibásan teszi 1476 *Vizkereszt* napjára vagy *Vizkereszt* tájára.³⁾ Röviden említi *Beatrix* koronáztatását és a *Budára* vonulást, érintve *Beckensloer János* esztergomi érsek szökését és hűtlenségét is. A krónikát »*hic scribere seriatim omisi etc.*« szavakkal végzi.

Fel kell vetni azt a kérdést, hogy miért csap át oly hirtelen, minden átmenet nélkül, az író a kenyérmezei diadalról *Ferdinand* levelére és Mátyás házasságára, mi által a

Ugyanígy *Dlugossnál*, ki azonban téved, midőn ezt okt. 14-re magyarázza. »In festo S. Colomanni« — a mi ugyanaz — *Chronicon Mellicense*, Pez. I. 267. I. *Annales Coronenses*, *Schwandtner* I. 886. *Bonfin*, tévesen 1480-ra teszi.

¹⁾ 234. fej. ²⁾ 235. fej.

³⁾ »circa festum Epiphaniarum domini aut ipso die . . .«

különben elég jó időrendet is teljesen megzavarja. Endlicher ezt úgy akarta magyarázni, hogy a krónikából a levél előtt — mely épen új lapon kezdődik — két oldal hiányzik.¹⁾ Ezt támogatná, hogy az utolsó fejezetben az esküvőnél azt mondja az író: »*Tandem qualiter . . . Matrimonium . . . extitit, alibi satis recitari*«, de ez vonatkozhatik Beatrix kezének megkérésére s a választhozó nápolyi követségre is, mit a 231-ik fejezetben tárgyal.

Magam részéről egészen más véleménynyel vagyok e kérdésben. A levelet s az utána következő commentárt az előbbi fejezetektől különállónak, utólag hozzáírtnak tartom. Az okok erre a következők: hogy az időrend eddig helyes, míg itt hirtelen visszaugrás történik; hogy hiányzik a kapcsolat; hogy az utolsó két fejezetben az előbbi fejezetnek éles tendenciája már nem látható, s főleg, hogy a röpiratszerű rész a kenyérmezei diadallal logikus befejezést nyer. Ha a Mátyás-kori eredeti részt, az előbbi rész utolsó: »*Pro quo domino nostro Illustrissimo atque gracioso optimus maximusque deus eciam atque eciam rogandus est, ut eum in pace tranquilla, Iusticie obseruacione, suorum dileccione, Regni incremento et diuturna demum uite incolumitate tenere, seruare et augere dignetur*«, mondatára adott válasznak vesszük, úgy nagyon valószínű, hogy mintán Mátyást mindenképen rossz színben igyekezett feltüntetni s vele szemben a moldvai és erdélyi vajdákat, Kinizsit és Drágffyt dicsőítette, ezeknek nagy kenyérmezei diadalával végzi: »*Pro qua quidem victoria reoptentus sit benedictus ipse deus, qui dedit seruis suis contra inimicos gloriosam victoriam, Amen.*« Az amen a krónika végét jelzi s nem az előtte álló hálaadáshoz tartozik; hisz az előbbi fejezet is hasonló hálaadással végződik, de amen nélkül.

A krónika utolsó részét a maga egészében áttekintve, még egy dolog tűnik szembe, hogy t. i. nem mondja el az 1474—1479 évek összes eseményeit. Az egész csehországi, sziléziai és ausztriai hadjáratot csak érinti, elhallgatja Szabács viadalát, a török 1474-iki becsapásait a Dráva-Száva közére, az 1476-iki becsapást Szendrő vidékére és Erdélybe, az 1477-ikit Horvátországba s az 1478-ikit Vas- és Zala-megyékbe. Ezen események elhallgatásának nem lehet egyedüli oka a pártosság; végre, ha Szabács viadalát elhallgatja, mint a melynél Mátyás a török ellen diadalmasan harczolt, azt még értjük, de hogy az 1474, 1476, 1477 és 1478-iki betöréseket, melyekkel pedig még inkább bizonyíthatná — a mi tendenciája — hogy az

1) Anzeige-Blatt XXXIII. 5. l.

ország el van hagyatva s a török büntetlenül kalandozhat annak szívéig, elhallgatja, annak más oka van.

Azt hiszem tehát, hogy ezt az okot az író *tartózkodási helyében* kell keresni. Az író ugyanis 1479-ben lemásoltatván a Budai Krónikát, hozzáfűzi saját pártiratát is, és ebben természetesen azon események játszanak szerepet, melyek az író körül történtek, míg a többiről tán nem is igen hall. Az első fejezet Nagy-Váradon és vidékén történik s a szemtanu leírásának benyomását teszi; a második, a sáskajárásokról szóló fejezet, egész Magyarországra vonatkozik, s így következtetéseinket nem viszi előbbre; a harmadik a Fehér-Körös vidékén történt rablásokat tárgyalja a szabácsi vereséggel; a negyedik Mátyás követküldését Nápolyba és a választhozó követek visszatérését Budáról; az ötödik a moldvai győzelmet, melyről azonban azt mondja »*ut accepi in scriptis*«, minél fogva ezt is számításon kívül kell hagynunk; végül a hatodik a kenyérmezei diadalt tartalmazza. A két utolsó fejezet, Ferdinand levele és Mátyás házassága, mint később hozzátoldottak, szintén nem játszhatnak fontosabb szerepet.

Az események egy része tehát Buda körül csoportosúl. De tényleg kevés az, a mit a budai események közül elmond, és nem valószínű, ha Budán tartózkodott volna, hogy az északnyugati eseményekről ne írt volna többet, különösen, mikor azok nem ellentétesek tendenciájával. És általában a központban az ily feljegyzések helyi jellege még sem szokott annyira érvényre jutni.

A másik központ, a mely körül történő eseményeket elmond: *Nagy-Várad*, hol mind a Fehér-Körös menti portyázásokról, mind a kenyérmezei diadalról elegendő hallhatott. Ha pedig számításba vesszük, hogy a váradi veszedelmet mily részletesen mondja el, míg a többinél mindig csak nagy általánosságban beszél, s hogy az író váradi vagy legalább váradi vidéki ember volt, ez esetben az sem lehetetlen, hogy a Nagy Lajos korabeli rész, *Szent-László legendája* is az ő betoldása. Hogyan kerülnek bele iratába a budai dolgok, arra maga adja meg a magyarázatot: »*ut accepi ab eisdem (ambasiatoribus)*.« Minthogy pedig Budáról Nápolyba való visszaindulásuk idejét tudja: »*circa festum beati Anthoni confessoris in Anno domini Millesimo quadringentesimo septuagesimo quinto*,« — valószínű, hogy ekkor Budán járván, beszélt velök.

Valámi összekötetésben kellett lenni az írónak *Drágffy Bertalan*nal is. Már előbb említettem, hogy Mátyással szemben István moldvai vajdát »*bonus protector patrie et gentis sue*,« Báthory István erdélyi vajdát »*bonus protector gentis*«

cognomennel illeti. De míg a kenyérmezei ütközetnél Báthory csak »bonus protector,« Kinizsi pedig »magnificus comes,« Drágffyra pazarúl szórja az epitheton ornansokat: »cum Magnifico et potenti, strenuissimo, animositatis audacissimo in Belloque invictissimo principe Bartholomeo dragfy de Belthewk.« Míg a kenyérmezei csata más leírásai Drágffyt meg sem említik, a Dubniczi Krónika épen őt dicsőíti leginkább s az ő dicsőítése mintegy az utolsó rész pointje. Ha e mellett tekintetbe vesszük, hogy a későbbi bejegyzések is épen a Drágffyakra, sőt épen Drágffy Bertalan fiára *III. Jánosra*, unokájára *Gáspárra*, és dédunokájára *IV. Györgyre* vonatkoznak,¹⁾ senki sem fogja kétségbevonni annak valószínűségét hogy a krónika iratására az impulsust Drágffy Bertalan adta meg s hogy azt azután is a Drágffyaknál vagy valamely velök összeköttetésben levő kolostorban vagy káptalannál őrizték.

A mi végül az író *Mátyás elleni ellenséges indulatának* okát illeti, azt nehéz meghatározni. Azon vádja, hogy a király nem harczol a török ellen: nem viszi előre tudásunkat, hiszen ez általános panasz volt. Ugyanez áll a nagy adóbehajtásra nézve is. Esetleg az összeesküvők pártjához tartozhatott volna, de ezt sem lehet bizonyítani. Kereshetnök az okot a Drágffy Bertalanhoz való viszonyban is; egy kedvezőtlen kimenetelű per — s Drágffynak ekkor is több pere folyt²⁾ — elég ok lehetett volna. Viszont — s ez még a legvalószínűbb — helyi gyűlölet is szólhat belőle. Mátyás király nem egyszer ítelt a váradi káptalan ellenére, megfenyítette a jogszerűen behajtott adók és vámok miatt,³⁾ sőt mivel a vám dolgában az ügyvédekkel semmiféle kiegyeztetést el nem fogadtathatott, a Váradon megtartatni szokott vásárokat is Debreczenbe tette át, minden szabad királyi városi polgárt szigorúan eltiltván attól, hogy áruit Váradra vigye,⁴⁾ mi által a várost nem kevésbé sujtotta. Egyszóval a gyűlölködésre sok ok lehetett, de hogy ezek közül melyik bántotta a Dubniczi Krónika íróját, eldönteni nem lehet.

Ügyszintén nem lehet eldönteni azt sem, hogy Ferdinánd levelét s az utána következő fejezetet a Mátyás ellenes rész szerzője, — ki valószínűleg nem maga írta le a codexet, — vagy esetleg a másoló scriptor füzte-e hozzá. A levél a Mátyás

¹⁾ *Nagy Iván*: Magyarország. Csal. II. 379—381. l.

²⁾ Országos Levéltár, M. O. D. L. 34234. Leleszi conv. levéltára Fasc. Act. Anni 1484. Nro. 4. *Kereszturi*: Descriptio episcopatus M. Varadiensis. I. 244. l.

³⁾ *Kereszturi* id. m. I. 233 és 231. l.

⁴⁾ *Teleki* id. m. XII. 26—28. l.

ellenes írónak talán könnyebben juthatott volna kezébe. hiszen 1475-ben a nápolyi követekkel is beszélt és a moldvai betörést is valami jelentésből, levélből vette. Viszont az, hogy itt a tendenciának nyoma sincs, sőt Mátyás esküvőjéről azt mondja: »*felíciter extitit*«, inkább a mellett szól, hogy itt az író is más.

Az egész rész különben nem pontos történeti munka, — részletekről csak a váradi veszedelem s a moldvai betörés elbeszélésénél szól, — inkább csak irányzata miatt íratott s úgyszólván *röpirat* jellegét viseli magán. *Forrásairól* ép ezért nem is lehet szigorúan véve szó; a két részletesen előadott esemény forrásaira vonatkozólag már előbb nyilvánítottuk véleményünket. *Hitelességét* sem ellenőrizhetjük alaposan; a mit részletesen elmond, azt bizonyíthatjuk, a mit csak általánosságban említ, az mind megtörtént. *Pártosságát* az egyes cselekedetek helyességéről való felfogás nyilvánítása, a csoportosítás, kiemelés vagy esetleges elhallgatás adja meg, s mint a Mátyásellenes irányzat egy jellemző és nem jelentéktelen emléke, kétségtelenül nagy beccsel is bír.

De bármily becses, érdekes és tanulságos is ez a rész: a krónika írójának vagy scriptorának legnagyobb érdeme, magának a krónikának legnagyobb beccse, a Nagy Lajos korabeli töredék fentartásában rejlik.

